Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VESTJYDSKE FORTÆLLERE

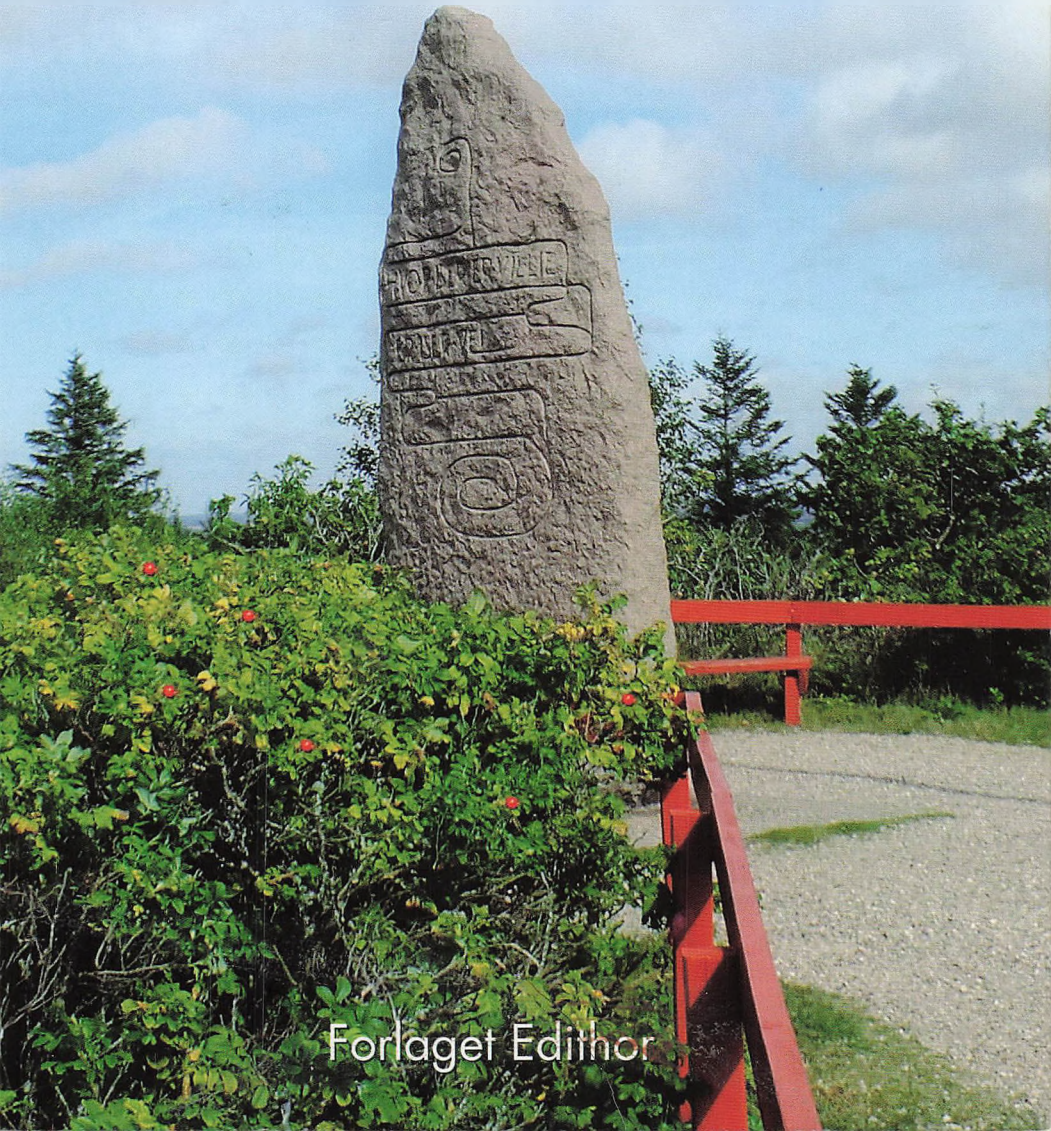

Forlaget Edithor

VESTJYDSKE FORTÆLLERE

Vestjydske fortællere 2012 - 21. udgave

Redaktion: Jørgen Thomsen
Marianne Ritter

Omslag: Blåbjerg stenen
Foto: Marianne Ritter

Sats og tryk: PE offset A/S

ISBN 87-91873-12-6

Forlaget Edithor
Tømrervej 9
6800 Varde
Tlf. 76 95 17 17

Indholdsfortegnelse

Forord 7

Er vi egentlig Vestjyder? 9
Erik Nørskov Jensen, Nordborg

Vesterhavets smørhul 19
N. K. Hansen, Henne Strand

En emigrant fra Øse 25
Hans Chr. Nørgaard, Varde

Og så slog han mig i hovedet med to høns 29
Ole Brink, Valby

En kreaturhandler fortæller 39
Johannes Velbæk, Vester Nebel

Hvad Blåbjerg klitplantage fortæller 45
Niels Christiansen, Nørre Nebel

Mit barndoms Varde 57
Egon Fræhr, Brørup

Mester Dress i Varde 65
Kurt Thomsen, Værløse

Gode år i Alslev Forsamlingshus 85
Hans Ole Villadsen, Alslev

Ellens høj 91
Eskil Windfeld-Lund, Marstal

På strejftog i Det Militærhistoriske Kulturlandskab
i Eventyrets Land 103
Torben Vinge Christensen, Varde

Mine oplevelser ved Varde Å og havn 115
John Sarup Würfel, Jægerspris

Historie fra dengang "farfar var ung"
og havde Beatles hår!..... 123
Bent Worm Arildsen, Tjæreborg

Mine erindringer..... 143
Jens Schultz, Agerbæk

Forord

Vi byder atter velkommen til vore læsere, som står med den nye udgave af "Vestjydske Fortællere" i hånden. Det er den nye årgang 2012, som samtidig er vores 21. udgave, siden vi startede i 1992. Vi er rigtig glade for, at det igen i år er lykkedes at få samlet en portion spændende fortællere. Hermed en stor tak til vore bidragsydere.

Vi har i år 11 helt nye fortællere med. Det tyder på stor interesse. Folk har også af sig selv sendt deres historier til redaktionen. Det har betydet, at de allerede er kommet med i år, selvom vi i januar måned ellers havde bogen fuldt belagt. Det skyldes at sygdom, dødsfald eller andre uforudsete ting jo kan spille ind.

Hvad har vi så at byde på i år? Vi læser om en voodoo-doktor i Afrika, Mester Dress i Varde, emigranter, dronningens te pavillon, det store hus, Ellens høj, kreaturhandlerens krøniker, vestjyder, barndommens Varde, købmand i en badeby, "da farfar var ung" og militærhistoriske strejftog, familieportrætter, oplevelser, billeder og meget mere.

"Vestjydske Fortællere" har sin helt egen tone, og historierne er alle fortalt med fortællerens egne ord på hver deres måde. Nogle er krydret med nye og andre med nostalgiske gamle billeder. Forhåbentlig er der her læsestof til enhver smag?

Redaktionen ønsker alle vore læsere en rigtig god fornøjelse.

Ortenvej 30, Varde - Eriks barndomshjem.

Ortenvej - Vestre Landevej, med sine 34 lejligheder og to erhvervslejemål var det AAB´s hidtil største satsning i 1948.

Er vi egentlig Vestjyder?

Af Erik Nørskov Jensen, Nordborg

Ja, det vil jeg mene, vi er

Min mor er født i Nørre Nebel i 1902, og min far er født i Varde i 1898. Jeg, der er enebarn, er født i Varde i 1939. Mine forældre blev gift i 1923, og bosatte sig i Varde efter min far havde været soldat på "Trekroner" ved København. Min mor er uddannet kokkepige fra Kjærs Hotel i Nørre Nebel. Før min fars soldatertid var han i lære som maskinarbejder. Han var udlært kort før afrejsen til København til soldatertjenesten. Efter soldatertiden blev min far ansat ved Varde Nørre Nebel jernbane, hvor han blev oplært til at køre de forskellige togtyper (lokomotiv, dieselvogn, motorvogn og skinnebus). I 1938/1939 byggede mine forældre hus på Ortenvej 30. Her boede de indtil de midt i firserne flyttede på plejehjem "Svaneparken" i Varde. Min mor, der hed Dagmar, døde i juli 1987. Min far Carl døde i oktober 1987. Jeg kom til verden i 1939 på Ortenvej i Varde. Her havde jeg en dejlig opvækst med et par dejlige forældre. Min mor var hjemmegående husmor, som så mange andre på det tidspunkt. Først i slutningen af 50'erne begyndte kvinderne i større stil at vise sig på arbejdsmarkedet. Min mor forblev dog i hjemmet. Både mor og far holdt af haven. Det var godt, for det var en mægtig have med græsplæner, frugttræer, bær af forskellig art, blomster mm. Meget arbejde lagde de i denne have, men resultatet viste sig også! Det var en flot have. En skolekammerat udtrykte det således om havens størrelse første gang han så ned i haven: "Kommer der nogensinde hvide mennesker ned til enden?" Efter en normal skolegang i Varde, skiftede jeg til Esbjerg Statsskole, hvorfra jeg så blev student i 1958. Turen gik derefter til

København, hvor jeg læste til civilingeniør. Efter færdiggørelsen og soldatertid, flyttede jeg til ALS i 1969 med familie for at starte på Danfoss i februar. Familien bestod af min kone Käthe og en søn Jesper, plus mig selv. Senere kom børnene Torben og Hanne til. Efter en række dejlige år på Danfoss, blev jeg pensionist i år 2002. Mit otium nyder jeg med min familie og diverse sportsaktiviteter, såsom fodbold, petanque, bowling, cykling og interessante ting i TV, f.eks. sport!!

Vejen fra Ortenvej til Varde skole

Nogle kan måske undre sig over, hvorfor jeg har valgt at skrive lidt om netop den ovennævnte strækning. Forklaringen er den, at den strækning netop er den vej, der kan betegnes som værende min normale skolevej. Jeg er født på Ortenvej og boede der under hele min skolegang. Det er derfor nok den strækning, jeg har gået flest gange i hvert fald i Varde. Det blev til 9 års skolegang i Varde, inden jeg flyttede til en anden, udenbysskole. I Varde var der på det tidspunkt kun én skole, Jacobi-skolen, midt i byen ved kirken og Torvet. Hvis man kort skal prøve at drage en sammenligning mellem strækningen dengang d.v.s. mellem ca. 1946 og op til i dag, vil det måske blive til:

- den motoriserede trafik er steget markant
- antal cyklister er aftaget
- antal forretninger er faldet
- mange huse er revet ned / fornyet / moderniseret / nybygget

De 4 udsagn er ikke specielt for pågældende strækning. Samme forhold gælder nok overalt i landet.

Lidt mere specifikt bestod strækningen af: Fra Ortenvej 30, forbi Fredensvej, bagsiden af remisserne til Varde Nørre Nebelbanen, en del af skoletiden også "Det store Hus", Vester Landevej, Vesterport, forbi Svinget, og Kærvej og Nørrevold, ned ad Vestergade og Grydergade. Lille stykke på Skolevej – og så var skolen der. Selvfølgelig kunne der vælges alternative skoleveje, hvis der var ærinder at gøre på hjemvejen f.eks. da skriveriet, som baggrund støtter sig til min hukommelse, vil der selvfølgelig kunne findes oplysninger, som en anden person ikke er enig med mig i. Hertil vil jeg kun sige, at min fortælling udelukkende er, som jeg husker den. Jeg husker, at der

var 4 købmandsforretninger på strækningen, hvoraf Sloths blev min arbejdsplads i 3 måneder efter min skolegang i Varde. Bydreng som det hed. På et sådant job fik man lært meget om byen og beboerne. Kunderne kom jo vidt omkring fra. Vi havde specielle varecykler til udbringning af varer. Den såkaldte "Long John" cykel var den mest populære. Den er næsten forsvundet ud af gadebilledet overalt i landet. Hvis man skulle ud til udkantsområdet af byen, fulgte der som regel lidt ekstra forplejning med. Mange gange bestående af et par chokoladekarameller udleveret af forretningens kommiser. Derfor kunne en lang tur blive en rigtig god tur.

I dag hvor man har moderne vaskemaskiner og tørretumblere, er der ikke mange, der tænker på gamle dages vaskemetoder. Ja, måske kan nogen huske H. C. Andersens moders vaskested ved Odense å. Jeg husker, at det i den korte periode, jeg var ved købmand Sloth, kørte vi ud med vaskemaskiner med tilhørende vridemaskine, som folk så kunne leje for 1 dag eller 2. Maskinerne var ikke særlig avancerede, men et fremskridt fra vaskebrættet og evt. en grydekedel var det dog.

Lige ved Ortenvejs tilslutning med Vester Landevej ligger den tidligere fattiggård "Vesterled". For mange år siden ophørt som fattiggård. Nu med lejligheder. En kolossal stor bygning. Nederst og nærmest under jorden, var der 2 forretninger. En slagter og et mælkevareudsalg. Det var tider, hvor man blev sendt til slagteren efter for 25 øre leverpostej og 3 skiver skinke. Der var så lige til en lille kage ved bageren. Så var der heller ikke meget tilbage af den krone, man fik med til at købe for!!!!

På skolevejen lå der en cigarforretning i Vestergade overfor Tarps' læderforretning. En forretning, der var karakteriseret ved, at der gik ret lang tid fra man som kunde trådte ind i butikken og indtil forretningsindehaveren kom ind i butikken fra privaten. Og ak! Det benyttede vi os desværre af. Op til nytårsaften solgte forretningen nytårsbomber, bl.a. "de blå". De lå fremme i butikken – og inden ejeren nåede frem, var der ofte smuttet et par stykker af bomberne ned i lommen. I dag er forretningen væk – og nymodens nytårseffekter er i dag mere raketter, enkeltstyks eller hele batterier. Her kunne vore lommer nok ikke have været med. Gud ske lov for det.

En forteelse, der af og til stod på hjemturens forløb, var køb af "gammelt brød". Her gik vi "bagind" ved bager Hansen i Nørrega-

de, helt legalt, og købte for 25 øre gammelt brød. Alt efter bagerens humør og mængden af tilovers værende brød fra dagen før, kunne det blive til en stor pose, som så blev nydt på resten af hjemturen. Jo, jo. Der var også piger med. Det kommer vi nok ikke meget ind på denne gang. Vi var - og det samme gjaldt for pigerne - jo ikke så gamle i den periode, jeg her skriver om, så det er nok en af forklaringerne på den ringe omtale. De var dog meget sjove at lege med!!!!

"Det store hus"

Det kan godt være, at det hus, som Arbejdernes Andels Boligforening byggede og som stod færdig i 1948, ikke ville blive betegnet som "Det store Hus" i dag. I 1948 blev huset ikke kaldt andet i folkemunde blandt de mange, der dagligt havde deres gang her, og som måske boede i nærheden og kunne følge byggeriet dag for dag. Det var et stort byggeri med 34 lejligheder og 2 forretninger. Et bageriudsalg og en købmandsforretning. "Det store Hus" lå og ligger den dag i dag på hjørnet af Vester Landevej og Ortenvej i den vestlige del af Varde. Vinteren 1946/1947 må have været streng. Jeg husker endnu tydeligt, hvorledes kælderen under det store hus blev brugt til sejlads med byggebaljer som både! Byggeriet lå stille i en periode i den nævnte vinter, men kælderen var færdig, d.v.s. der manglede blot loftet. Det betød, at kælderen blev fyldt med vand. Her kunne man godt sejle rundt – og da det var en byggeplads, var der massevis af kalkbaljer, som så blev brugt som både. Heri kunne der sidde en stor dreng (pigerne deltog næppe) og padle med mindre brædder eller hænderne. Da skillerummene var sat op, var det muligt at sejle fra rum til rum. Ufarligt har det næppe været, men jeg husker nu ikke der skete de store ulykker. At der kom en række våde børn hjem til mødrene, er ikke umuligt. Det var jo nok heller ikke den store ulykke. Mødrene var jo hjemmegående dengang!! Da huset var færdigt i 1948 var det stort, og det var flot. En stor gård hørte til. Ikke en gård med heste og køer, men en gård med legemuligheder for beboernes børn samt de "fremmede", der boede i nærheden samt som tørreplads til beboernes nyvaskede tøj. Store stativer var sat op, så vasketøjet kunne hænge solidt. Der var meget vasketøj. Det var jo før, der var automatiske vaskemaskiner og tørretumblere var der slet ikke tænkt på. Vaskemaskiner kom først i midten af 50´erne. Ophængt vasketøj og fodbold

på samme sted!!! Det gik ikke! Om aftenen, når vaskeriet var ovre, kunne vi spille. Fri for at snavse de hvide lagner til. Vi skulle jo stå os godt med de hjemmegående, der af og til kom ned med noget lækkert bagværk. Selvfølgelig kunne vi ikke lade fodbolden ligger, fordi der skulle tørres tøj. Vi fandt så på at anvende de 5 til 6 kælderhalse til mål! Det var helt ideelt – sådan da! I et så stort hus, er der selvfølgelig også mange vinduer. Mange af dem var også store og udsatte. Nu kan man diskutere, hvad der egentlig kom først. Kælderhalse eller vinduer. I hvert fald var det sikkert, at når der var 15 til 20 børn, der spillede kælderhalsfodbold, så var der mange vinduer i farezonen. Sjovt havde vi det og passede selvfølgelig på. Men galt gik det ind imellem. Der røg nogle vinduer. Så vidt jeg husker, var beboerne meget tolerante. Vi fik selvfølgelig at vide, at nu var det nok. Forbudt blev det nu ikke – dengang i hvert fald. Ja, det var det store hus – og mange børn har haft stor glæde af husets muligheder for forskellige lege både inde og ude. Dengang skulle vi selv bruge hovedet for at finde på forskellige lege. Længe leve "Det store Hus"!!!!

Jernbaneoverskæringen

En by, der som Varde har både tog fra 2 privatbaner samt et tog fra DSB gennem byen, vil kunne få mange jernbaneoverskæringer, altså steder hvor banelegemet (skinnerne) krydser vejbanen. Her er der også risiko for at ulykker kan ske. Gudskelov er der regler for, hvilken trafikart, der har fortrinskørsel, men alligevel sker der ulykker. Således også i Varde. Jernbaneoverskæringen på Vestre Landevej ved "Det store Hus" har gennem tiden været meget trafikeret, idet togene til Vestkysten går over her. Både de ordinære tog, men også ekstra tog, med bl.a. materiel af forskellig art til Militæret i Oksbøl. En trafik, der har stået på gennem mange år. Pågældende jernbaneoverskæring blev lidt af et centralt samlingssted for mange af kvarterets børn, større børn. Her skrev vi bilnumre op. Det var i en periode meget brugt som fritidsbeskæftigelse. Efter skoletid samledes vi ved overskæringen – og sad på rækværket ind til Ballesgårds gartneri. Klar med blyant og bog. Kom der snart et godt nummer? Hvad var så et godt nummer. Ja, hvis det var fra udlandet, så var nummeret pr. definition et godt nummer. Her var der som regel både flere tal og bogstaver på nummerpladen, så man skulle være fuld klar til at notere, og evt. bede

sidemanden om at notere halvdelen af nummeret op. Bagefter kunne man så udveksle tal og bogstaver, så man nåede det hele.

Det var jo heller ikke tilfældigt, at det foregik ved en jernbaneoverskæring. Når der kom et tog måtte bilerne stoppe, indtil toget var kørt forbi. Det kunne sommetider vare længe, hvis spærringen af vejen var i forbindelse med en rangering fra Varde Vest stationen. Haps – så havde vi masser af biler til opnotering. Og de holdt stille!!!!! Ja, i dag ses børn, der noterer numre ikke mere. Der er kommet alt for mange biler, og de udenlandske er ikke sjældne mere.

Der er ikke et godt nummer på vejen mere!!!!!

Lige ved.....

En sommeraften. Jeg var ikke så gammel. "Det store Hus" var ikke bygget. Det var færdigt i 1948 – og jeg er født i 1939. Jeg har nok været 7 – 8 år. Jeg stod ved jernbaneoverskæringen for at se min far køre toget, der skulle mod Oksbøl. Mange mennesker var ude at nyde det gode vejr. Toget holdt længe og spærrede for vejtrafikken. Heldigvis var der ikke mange biler dengang, så det gjorde ikke så meget. Pludselig kom der en ambulance fra Oksbøl siden og nærmede sig hastigt overskæringen. Chaufføren - viste det sig – var optaget af snak fra en passager og opdagede hverken blinksignalet eller toget, der spærrede hele vejen. Da han endelig opdagede toget og trak i bremsen, skete det så voldsomt, at bremse røret/slangen sprang. Nu var der intet håb om at få bilen stoppet før den ville ramme toget. Ortenvej nåede han ikke at køre nedad, så den eneste mulighed var at dreje ind på en lille tilkørsel ind til remissen for Varde Nørre Nebel banens materiale. Tilkørslen gik parallel med sporene - og her på dette tidspunkt parallel med det holdende tog. På tilkørslen stod jeg!!!! Fortællingen siger, at jeg sprang op i en hæk, da ambulancen kom farende. Hvem ved? Jeg husker, at jeg fik en kage fra den flinke dame i bagerhuset. Dette hus forsvandt da "Det store Hus" fik indbygget et bageri-udsalg. Kagen fik jeg ikke spist. Ambulancen stoppede i drejeskiven, der hørte til remissen. Ingen var kommet til skade, og ingen var døde. Patienten i ambulancen overlevede også.

Fritiden

Den helt store forskel på hvad fritiden blev brugt til dengang i min

drengetid og nu, kan kort udtrykkes ved at mulighederne var koncentreret om udendørslege. I moderne tider er der kommet mange indendørslege, bl.a. grundet TV's store betydning på området. Hvad der evt. er bedst, vil jeg overlade til den enkelte læser at bedømme. Dengang var der ikke de muligheder, der er i dag. Vi måtte i stor udstrækning selv finde på aktiviteterne. Det gik fint. I dag hører og læser vi om gadekampe i de store byer. Forskellige grupperinger indenfor rockere og mange indvandrere, kriges i ordets egentlige betydning. Det gjorde vi også. Vi havde "gadekampe", hvor som navnet siger, forskellige grupper/gader sloges med hinanden, Ortenvej, Østergade, Jernstøberiet er nogle af de navne, jeg husker. Våbenet var som regel store kæppe, så altså knap så farlige som dagens våben, der er livsfarlige. Den store fritidsinteresse var fodbold. Grundet den ringe trafik på vejene, var vejen som regel stedet, hvor der var plads til fodbold, men også andre boldspil blev udført. På Ortenvej var rundbold og langbold vældig populære. Især i sommerferien, hvor der ofte var feriebørn med som ekstra krydderi. Hvis man gik mod nordvest ad Ortenvej, d.v.s. ud af byen, kom man ca. 3 km ude, til et bjerg "Isbjerg". Et højdedrag, der var rimeligt højt efter danske forhold. Oppe på bjerget var der et hus og en større græsplæne. Huset blev bl.a. Pinsemorgen anvendt til fælles morgenmad for de tilstedeværende, en slags restaurant, men udover netop pinsedag, husker jeg ikke, hvad huset blev brugt til. Det var for øvrigt et pænt sort hus med stråtag. På den meget store græsplæne var der mulighed for boldspil og socialt samvær. Ortenvejs børn benyttede sig tit af de rige legemuligheder, der her var. Beplantningen med nåletræer op ad "Bjerget" gjorde, at det også var et fortræffeligt sted at lege "røver og soldater". En lille bæk løb igennem området, så leg med små skibe var også en mulighed. Om vinteren – og hvis der var sne nok – kunne vi tage vores kælke med, idet det skrånende terræn også gav vinterlegene en chance. Jo, der var gode muligheder i naturen – og vi var gode til at benytte dem. På vejen til "Isbjerg" var der om vinteren en mark, hvor tøvand ofte frøs til is, og hvilken skøjtebane!!!! Området mellem jernbanesporene ved Varde Vest station og Gyldenvangs gartneri på Fredensvej var også et fantastisk legeområde med høje træer - meget høje. Her kravlede vi op og byggede huler. Jeg er i dag ret så imponeret over aberne, når jeg ser dem i zoologiske haver svinge sig højt op i høje

træer. Uden at drage paralleller mellem aber og os, så tror jeg at vi var næsten lige så gode til træklatring. Uha. Det var højt. Vi udvalgte af og til nogle af de ikke så populære kammerater og begravede dem i jordhuler, således at der kun lige var en smal strimmel til udsyn og luftindtag. Her kunne forældrene så finde dem, når mørket sænkede sig over området. Vi andre var længe væk. Jeg husker ikke, vi legede på sporterrænet. Det var nok for farligt – og der blev holdt godt opsyn med os. Generelt kan det siges om børnene i det område. Der var mange (mødrene var hjemme og passede børnene) og de legede som regel udendørs.

Mine forældres bortgang

I 1987 mistede jeg mine forældre, i henholdsvis juli og i oktober måned. Min mor døde først og efter hendes død ville min far heller ikke mere. De boede sammen på plejehjemmet "Svaneparken" i Varde. Heldigvis var jeg tæt på dem begge, da de døde. Jeg gav min mor hendes sidste måltid. Det er jeg meget taknemlig for, når jeg tænker på, hvad hun gav mig gennem livet. Min far sad jeg ved siden af og holdt ham i hånden, da han udåndede en tidlig efterårsmorgen. Da gik mine tanker tilbage til 1958, hvor jeg forlod Varde og mine forældre for at drage til København. Da havde jeg også et håndtryk i bagagen, som støtte til den videre færd. I forbindelse med min fars bisættelse, indtraf der en hændelse som berørte mig dybt. Da min fars kiste skulle transporteres til kapellet på Lundvej, blev ligtoget standset ved jernbaneoverskæringen. Der kom et tog, der skulle forbi. Mine forældre havde ikke bil, så det var yderst sparsomt, hvor ofte, de havde kørt i bil på netop denne strækning. Min far derimod, havde fået utallige biler til at stoppe efter mere end 40 års virke ved Varde – Nørre Nebel banen. Da måtte bilerne holde for "hans" tog. Nu måtte han derimod stoppe – i ligtoget. Jeg synes, det var en meget mærkværdig hændelse. At jeg ikke var ene om at opfatte det således, kom frem ved min snak med bedemanden bagefter. Han var ligesom mig lidt rystet.

Otium

Otium!!! Jeg har aldrig brudt mig om ordet, men lad mig blot anvende det i denne forbindelse. "Nu skal du rigtig til at nyde dit otium", Ja,

det kan godt være, at jeg skal det. Allerførst må jeg lige finde ud af, hvad jeg lægger i ordet. Nej, ikke noget med stoffer, nej, nej. Det hedder opium, men alligevel. Er det derfor jeg ikke kan lide ordet. Måske. Pensionistalderen. Ja, noget i den retning. Aldrig mere på ferie. Hov. Kan man ikke holde ferie, når man er folkepensionist? Selvfølgelig kan man det. Folk spørger da gerne til, hvor man skal hen på ferie i år! Også selv om man har været folkepensionist i flere år. Jo, jeg nyder mit otium! Jeg har været aktiv hele livet bl.a. gennem sportsaktiviteter – også her i den højere alder (73 år). Primært fodbold. Også på ledelsesplan. Formand i flere år i flere foreninger, bl.a. i Nordals Aktive Seniorer. 3 børn og foreløbig 3 børnebørn. Et lille sommerhus – i Vestjylland. Jo, jeg holder ved det vestjyske.

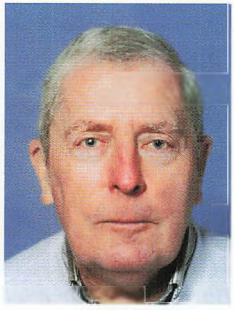

Erik Nørskov Jensen

"Smørhullet" Henne Strand.

Barndomshjemmet på Gl. Landevej 54, Hemmet.

Vesterhavets smørhul

Af N. K. Hansen, Henne Strand

Hvis du vil bo i "smørhullet" i en supermoderne badeby beliggende direkte ved stranden, med gode indkøbsmuligheder og samtidig centralt placeret for de jyske attraktioner, er Henne Strand stedet. Det er så sandt, som det er sagt. Dette er blevet mit liv, som startede den 5. marts 1943 i Hemmet Vandmølle. Min mor, Sigrid og min far, Kresten opfostrede i alt 7 børn – 2 piger og 5 drenge. Vi havde en rigtig dejlig barndom, selvom jeg allerede var ude at tjene fra jeg var 10 til 14 år. Jeg arbejdede hos en rar landmand og gik kun i skole en formiddag om ugen i sommerhalvåret Men jeg syntes ikke vi manglede noget. Mor og far var meget flittige. Som nygifte arbejdede de i brunkulslejerne i Kølkær for at tjene lidt ekstra til dagen og vejen. Senere flyttede vi til Lønborg, hvor mor blev kirketjener og far blev graver. Her havde de også en lille grusgrav, som gav så mange penge, at de senere kunne købe Gl. Landevej 54 i Hemmet og så flyttede vi tilbage til Hemmet igen, hvor de drev landbrug. Min far havde engang tjent på denne gård. Efter mine forældres død købte jeg Gl. Landevej 54, og har den stadig - den dag i dag. Da vi boede i Lønborg, var jeg imellem 1 og 5 år, men jeg husker alligevel flere ting herfra f.eks. var der en dag et stort kabel, som sprang i luften. Gnister og brag kunne rigtig få det til at gibbe i en lille dreng. Jeg kan også huske da kong Kristian døde. Far og en medhjælper ved kirken kimede med kirkeklokkerne skiftevis i flere timer. En ting glemmer jeg heller aldrig fra den tid. Bombe- og transportflyverne på vej mod Skjern. Himlen var helt sort af de mange store maskiner, ja, så var det rart at sidde oppe på fars skød. En ting af mindre farlighed var, at jeg kom til at irritere en jævnaldrende lille pige. Det glemmer jeg aldrig. Hun smækkede døren i og min storetå kom i klemme. Det er sjovt sådanne oplevelser, kan man huske 60 år senere? Jeg har stadigvæk i dag minder om det.

I Hemmet var der på den tid 4 købmænd. Købmand Storgaard blev min favorit. Her holdt jeg meget til. Jeg tror, jeg kun har fået klø 2 gange af min far, og det var på grund af købmanden. Jeg skulle en dag samle gulerødder op sammen med min lille søster, men forlod hende og gik til købmanden. Det har nok også været sjovere. I stedet vankede der øretæver, for jeg måtte jo ikke forlade hende. Tænk hvis der skete hende noget? Den anden gang var, da vi fik besøg af en fætter fra Lydum, som jeg selv havde inviteret. Købmanden trak nok mere i mig end fætteren. De øretæver var vist også fuldt berettiget. Da jeg så var blevet konfirmeret, kom jeg i lære hos Storgaard. Det var en dejlig tid, men jeg havde samtidig flere andre jobs. Jeg kørte ud med Jyllandsposten hver søndag. Morgenbrød - hjalp jeg også med. Men lugten af varmt brød og fåreskind kunne jeg ikke klare. Det hele vendte sig i mig og jeg måtte opgive det. Storgaard var en meget kreativ mand. Han var kunstmaler, lystfisker og jæger. Havde vi haft en god dag i forretningen, kunne han finde på, at tage mig med på fisketur. Kammeratskabet var fint i Hemmet dengang. Vi samlede på alt, men særlig frimærker og mønter. Vi kørte også tit til Henne Strand. Jens Martins far havde en bil. Så lånte vi bilen og gav engang imellem hver 5 kroner til benzinen og Jens Martin kørte. Tiden gik. Jeg blev 18 år. Jeg blev udlært og så havde Storgaard ikke råd til at have mig mere. Kort sagt: Jeg måtte stoppe. Jeg kom nu til en sommerbutik i Henne, hvor købmanden hed Magnus Enggaard Larsen. Her var jeg fra 1961 til 1965, men kun om sommeren. Derfor havde jeg andre gøremål uden for sæsonen. I 1961 var jeg på dekoratørskole. 1962: 1. mand i Tarm brugs. 1963: Fra september til maj. Arbejdede i Rukobbel ved Aabenraa. 1964: Kommis i Staby, men det gik ikke så godt. Det var ikke rigtigt noget for mig. Derfor kom jeg til Aadum brugs i 3-4 måneder. 1965: Købmand Ulsøe i Varde. Her var personlig betjening, som jeg godt kunne lide, og han havde lovet mig butikken, men det blev jo aldrig til noget. Magnus Enggaard Larsen var nok en af de første købmænd, som havde indført selvbetjening. Det tiltalte mig meget. Så fik vi et tilbud om at købe forretningen i Henne. Jeg fik 30 dages betænkningstid. Jeg skulle ikke forhaste mig, som Magnus sagde. Det endte med, at vi købte butikken med overtagelse 20. januar 1968. Jeg ville ikke have udlejningen med, men Magnus sagde, at så kunne jeg ikke købe forretningen. Heldigvis endte

det med, at jeg købte det hele, og det kan jeg godt se i dag, at det blev til en god handel. Jeg regnede med, at det nok ville blive ca. 5 år i Henne, og Grethe, sagde 10 år. Men ingen af os fik ret. Grethe, var min kone, som jeg blev gift med 1. april 1967 i Tarm kirke. Vi fik 2 børn. Mette, som blev født 1970 og Carsten, som blev født 1972. Grethe arbejdede på sygehuset de første år. Fra 1975 til 1996 boede vi om sommeren på Strandvejen 425 over feriehusudlejningen, medens bopælen om vinteren var Markvænget 8 i Varde.

I 1970 lavede vi vores første lille udvidelse. Jeg købte et skur og indrettede den. Her solgte vi stearinlys i alle størrelser og det var Rita fra Ølgod, som stod i butikken. Det blev en god lille forretning, som gav en rimelig fortjeneste. Derfor købte vi grunden ved siden af. Herpå byggede og udvidede vi senere supermarkedet. Det var i 1971. Da jeg ikke syntes, at jeg havde nok erfaring om udvidelse af butikken – jeg var jo knap 29 år – fik jeg hjælp af Bjarne Wittorf fra Tjæreborg. Han havde forstand på alt med supermarker, inventar og kølediske, ja, og senere blev han også ansat i forretningen. Det var i 1972 jeg fik fat på Kristine Jeppesen, Nørre Nebel. Hun blev ansat, og blev min højre hånd. Hende blev jeg meget glad for, og hun er stadigvæk i firmaet. Supermarkedet er senere lidt efter lidt blevet udvidet. Jeg har også haft min bror, Hans, ansat. Han var, som andre af mine søskende en dygtig håndværker og uddannet, som tømrer. Han reparerede huse og klarede mange opgaver for mig. Hans og Jørgen (som jeg også havde i mange år), byggede tilsammen for mig ca. 10 huse. Bl.a. havde jeg købt 3 huse tilbage af tyskere, som engang havde ejet dem.

For 28 år siden fik jeg ansat Richard Larsen fra Hjerting. Han passede alt bogholderi. Han var og er i dag min ide partner. I mange år var vi ejer af Nordsø Klit med 27 lejligheder, som vi købte af Varde Bank. Dem restaurerede vi et par stykker af om året. På et senere tidspunkt nedlagde vi svømmehallen og gjorde det hele klar til salg, som ejerlejligheder. Det hele administrerede Richard Larsen. I dag er alt solgt og vi ejer ikke mere Nordsø Klit.

Vi startede købmandsbutikken og udlejningen på Strandvejen 425. Forretningen med stearinlys blev i 1972 flyttet ind i købmandsbutikken og i stedet opstod Shop-in med tøj og brugskunst. Der skete nu mange ting i de næste mange år. Først købte vi Kræmmerhusets

Købmand Hansens bageri og cafe.

Henne Mølle Å og Vesterhavet.

bageri lige over for forretningen. Den blev revet ned og fjernet. I stedet blev bygget et nyt bageri og café, som i dag hedder Købmand Hansens café og bageri. Så flyttede udlejningen til Strandvejen 430-432, som vi selv byggede og hvor Playland også opstod. Vi byggede også lidt senere huset, hvor PH og Søs har forretning. Her er også 7 boliger. Senere nedlagde vi vores gamle Lærkebo, og byggede i stedet en ejendom med 1 forretning og 3 boliger. Mange ting som forhåbentligt er godt for Henne Strand?

Vi boede jo i mange år i lejligheden over vores udlejningsbureau, men vi følte, at børnene ikke havde så mange muligheder. Der var heller ikke dengang så mange børn, derfor byggede vi et hus på Markvænget i Varde og flyttede dertil. Her boede vi under børnenes opvækst. Jeg havde lidt længere til arbejde, men børnene kunne passe skolen og kammeraterne. Senere flyttede vi igen til Henne, da Grethe desværre fik konstateret sclerose. Det blev værre og værre gennem årene, og hun måtte hurtigt opgive butikken, og hun døde desværre 2009. Det blev slut på den forretning, som Grethe havde stået for i mange år. I dag er den udlejet til Outdoor Adventure, som er en del af Westwind forretningerne.

I dag går det fint med vores supermarked og vores udlejning kører for fuldt tryk. Vi har fået et godt og pålideligt personale. Kunderne kommer tilbage år efter år. Det er nok mest tyskere - vi servicerer. Derfor vil jeg fortælle om dengang i januar måned 2011, jeg fik hjertet opereret på Hjertecenter Varde. Det var en fantastisk god behandling, jeg fik her. Lægen, som opererede mig, var professor Schäfers, Frankfurt. Man kan sige, det hele går i ring. Dette her blev til en lang historie, så jeg må hellere slutte her, men der er også en historie uden for Henne. Den må vi komme tilbage til en anden god gang. Det vil jeg slutte med disse ord:

I har valgt at holde ferie ved Henne Strand. Et valg I ikke fortryder – uanset årstiden. Og hvad enten I har fundet et hus tæt på hav, strand og bølger, et hus gemt i klitterne eller et feriehus længere inde – i Henne, så byder havet, himlen, fuglene og hele den storslåede natur jer sammen med Købmand Hansens Feriehusudlejning hjertelig velkommen. En ferie ved Henne Strand området byder foruden på afslapnings-, bade- og dasetimer også på mange muligheder for udflugter i omegnen – eller til andre dele af Danmark, hvor

hver egn og købstad har sin helt egen charme og sit helt eget særpræg. Benyt jer også af de mange aktivitetstilbud, der er lige uden for døren i ferielandet her ved Henne Strand: I kan ride, fiske eller flyve med drager. I kan cykle eller snøre traveskoene og gå jer en dejlig tur. I Henne Syd – i det barske landskab nær Vestkystens brusende bølger – løber Henne Mølleå. På mange områder et noget specielt vandløb sammenlignet med de øvrige sydvestjyske åer. I dens løb mod stranden passerer den et mikset og meget fascinerende landskab af lyngområder og sandklitter, og specielt det øvre stykke er naturmæssigt den største oplevelse. Er du ude med snøren, kan området tilbyde næsten optimale muligheder for at dyrke varieret lystfiskeri. Fiskeriet er en både spændende og afslappende aktivitet, der byder på oplevelser for hele familien. I denne charmerende del af Henne Strand ligger Henne Mølleå Badehotel godt gemt i klitterne ved Henne Strand – kun 500 meter fra Vestkysten. Poul Henningsen tegnede badehotellet først i 30èrne – det ser ud som dengang – og adgangen er stadig en næsten 3 kilometer lang grusvej gennem klitterne.

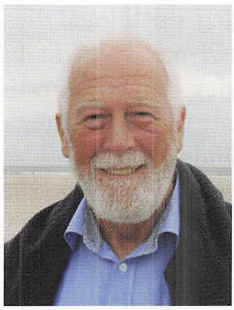

N. K. Hansen

En emigrant fra Øse

Af Hans Chr. Nørgaard, Varde

Dette er en fortælling om en emigrant fra 1920. Hans navn er Hans Peter Nørgaard, og han er født i Øse ved Nordenskov, hvor hans far var skomager. Han var min fars broder. Hans Peter blev født i 1900. Da han var nogle få år gammel solgte hans far skomagerforretningen og købte en gård i Kragkær. De var 7 søskende i alt. Da Hans Peter var 14 år, kom han ud at tjene hos Niels Pedersen i Hedager. Her skete det en dag i høsten, hvor Hans Peter hjalp med at kratte neg sammen og binde bånd om dem, at han blev bidt af en hugorm. Niels Pedersen ville skære giften ud med en kniv, men kniven var for sløv, så Hans Peter prøvede at suge giften ud, men han havde en revne i læben, og han blev rigtig dårlig. Der blev ringet efter doktoren, men han var ikke hjemme, så sygeplejersken kom cyklende fra Nordenskov. Hans Peter blev meget syg. Forældrene vågede over ham i 5 dage. Efter god sygepleje kom han sig, men kunne ikke arbejde i 3 uger. Til november kom han hjem, og hjalp faderen, så godt han kunne.

I efteråret kom en fætter på besøg, og spurgte faderen, om han kunne låne penge til en billet til Amerika. Det fik han. Nogle dage efter, mens de sad og spiste, sagde Hans Peter: "Jeg tror, jeg tager med til Amerika". Faderen begyndte at græde og gik ud. Dagen efter sagde faderen: "Er det rigtigt, at du vil til Amerika?" "Ja, det er det". "Så skal du skaffe mig en anden medhjælp". De fandt hurtigt en ung karl i nabolaget, så Hans Peter tog til København og fik lov til at rejse, og fik billetten købt. De var 4, som sejlede ud fra København, midt i januar 1920. Med på rejsen var John Mortensen fra Blåvand. Han havde boet i Amerika i 2-3 år og havde bare været hjemme på besøg. De ankom til New York midt i februar og tog straks toget ud til Spenser i staten Iowa. Der var en hård snestorm, og toget sad fast i sneen tre gange, så turen tog tre dage ekstra. John hjalp Hans Peter med at

få arbejde hos en dansk landmand. Det var en flink familie, men de havde ikke brug for en mand om vinteren, så Hans Peter fik arbejde hos en anden dansker, som hed Peder Hagedorn. De kom godt ud af det, så han blev der i 2 år.

I december 1922 fik Hans Peter hjemlængsel, men farmeren ville kun give ham fri, hvis han lovede at komme tilbage efter jul. Hans Peter rejste, så han kunne være hjemme før jul. Han havde ikke skrevet, at han kom, så der blev stor glæde i familien. Bedstemoderen græd af glæde. Hun troede nemlig ikke, at hun ville få ham at se igen. I julen kom en ung 20 årig pige ved navn Marie Christina Bøttker fra en familie i Brøns på besøg. Hun ville gerne følges med Hans Peter til Amerika. Der kom også 6 unge karle fra omegnen, der gerne ville rejse med. Niels Pedersen, fra nabolaget, kom søndagen før de skulle rejse om tirsdagen og ville gerne med, men han var indkaldt til militæret. Så de tog ud til borgmesteren i Varde og forhørte om han kunne hjælpe Niels fra militæret. Han lovede at prøve og ville så sende et brev til Missionshotellet i København, hvor de skulle bo inden afrejsen. Men tirsdag morgen var der ingen brev til Niels H. Pedersen, så humøret faldt. Et klogt hoved spurgte om der var et andet Missionshotel i København. Det var der, og der lå brevet til Niels og alle kom med. Efter 11 dages sejlads var de i New York. De tog alle med toget ud til Spenser. Hans tog ud til sin gamle arbejdsplads. De andre havde alle arbejde i løbet af en 3-4 dage. Marie C. Bøttker fik arbejde på et hotel i Spenser. Hun blev året efter – i 1924 – gift med Hans Peter Nørgaard. Kort efter giftemålet forpagtede de en mindre farm, som de drev i to år. De skiftede da til en større farm på ca. 200 tdr. land. Den drev de også i et par år, indtil efteråret 1928, hvor de besluttede, at de ville på besøg i Danmark. De havde i mellemtiden fået 3 børn. En pige og to drenge, som hed Fern, Alvin og Earl. De sejlede fra New York den 8. december 1928. Det blev en hård tur. Alle var søsyge. De blev hjemme i et par måneder. Men det var en meget kold vinter i 1929. Den koldeste i mange år. Man kunne gå over isen på Storebælt og hjemrejsen blev udsat flere gange, da skibet var frosset fast i København. De var tilbage i New York i midten af marts måned, hvor en ny bil stod og ventede på dem. De tog ud til omegnen af Spenser i Iowa igen. Her kom endelig en farm på ca. 400 tdr. land til forpagtning, og de var farmere igen. Det var hårde tider – først i

trediverne, men de klarede det. De var de første i omegnen, der købte mejetærsker.

Hans Peters far kom på besøg derovre i 1938. Han var derovre en hel sommer og havde en god tid. Han var lige ved at blive derovre. I efteråret forpagtede de en farm mere på ca. 400 tdr. land af en kone, der var blevet skilt. De drev nu ca. 800 tdr. land. I 1940 skulle han have forpagtningsaftalen fornyet hos enken. De var enige om prisen, men så sagde hun: "Du må ikke køre med mejetærsker på min jord". Hans svarede: "Så er jeg ikke din forpagter længere" og de skiltes. Staten havde i de dårlige tider i trediverne overtaget flere farme. En af dem lå lige syd for Spenser og Hans Peter købte den. Den var på ca. 400 tdr. land. Et par år efter kom en mere til salg, og den købte han også. Det var gode tider for dem under krigen. Omkring 1955 forpagtede de begge farmene ud til en af sønnerne og byggede et hus i Spenser.

I 1958 tog de igen på besøg i Danmark. De så, hvordan faderen havde levet de sidste år på alderdomshjemmet i Nordenskov. Hans sagde: "Sådan et hjem skal vi have i Spenser". Efter de var kommet hjem, gik han til byrådet og talte med dem om at bygge et hjem til ældre. De syntes godt om det, og Hans søgte så staten om lån dertil. Tre år efter stod et hus færdigt med 50 lejligheder. Der var stor efterspørgsel efter dem, så få år senere byggede de 50 mere. Hans Peter og Marie Kirstine stod for udlejningen og pasningen af stedet, men ville ingen løn have for det. Ved Hans Peters 80 års fødselsdag var der stor reception, hvor borgmesteren i talen sagde: "Hvis Hans Peter havde villet stille op til valg, var han helt sikkert endt i Senatet". Men det havde ikke hans interesse. Han blev denne dag kåret som årets mand i Spenser. Det var en stor dag for familien. Marie Christine døde i 1984 og Hans Peter Nørgaard i 1985.

Hans Chr. Nørgaard

Drengen Julian sammen med en del af sin familie. I baggrunden ses indgangen til huset, hvor de bor.

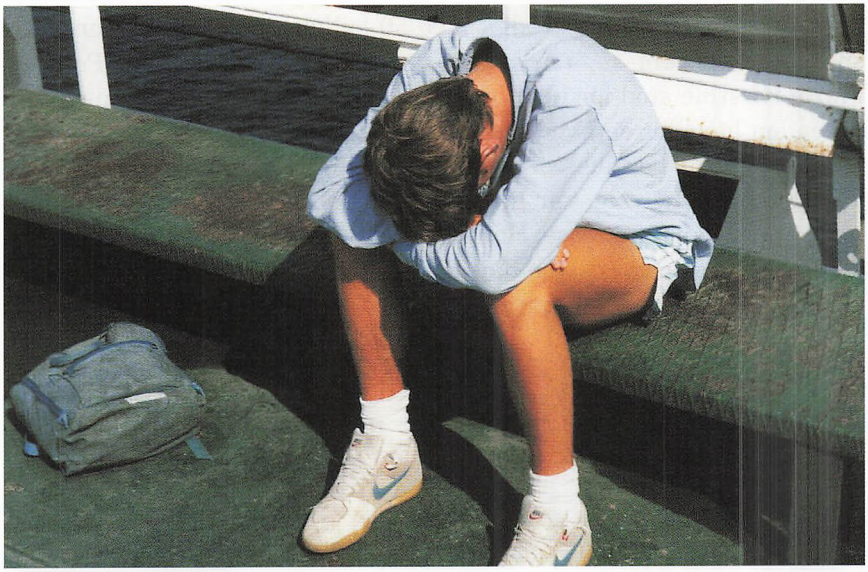

På vej over Gibratarstrædet med maveonde. Ole Brinks første rejse til Afrika blev ikke en ubetinget succes.

Og så slog han mig i hovedet med to høns

Af Ole Brink, Valby

Det var mig der tog telefonen. Det kunne sådan set have været hvem som helst på redaktionen, men det var altså tilfældigvis mig. Jeg kan ikke i dag huske, hvem det var der ringede, og hvad der præcist blev sagt. Men jeg kan huske budskabet - om jeg ville med til Benin? Det var i 2004 i slutningen af oktober måned. Jeg havde dengang allerede været journalist i DR i en årrække på radioens P4 og på P3, og jeg var lige blevet ansat på P1 som vært på P1morgen. Benin? Jeg måtte have atlasset frem for at kunne placere det lille vest-afrikanske land - lige der på slave-kysten mellem Nigeria og Togo. Det er meget langt væk, når man er vokset op på en villavej i Varde i en familie med lange rødder ned i den sandede vestjyske muld. Vi var ikke sådan nogle der rejste ud. Alle ferier blev tilbragt i sommerhuset i Blåvand. Alle. Vi var kun syd for grænsen, når vi skulle købe mandler og marcipan. Det mest eksotiske, jeg ved festlige lejligheder kunne byde ind med, var, at min mor var fra Venezuela ... altså den Venezuela, der ligger ud til Vestre Landevej i den nordlige del af byen. Vi rejste ingen steder. Jeg var 22 år, inden jeg første gang fløj med passagerfly, lokket af en sød pige i London.

Jeg havde dog været i Afrika en enkelt gang tidligere. I sommerferien efter gymnasiet var en kammerat og jeg på interrail ned gennem Europa. Vi endte i Marokko i Nordafrika, hvor jeg fik det voldsomste maveonde med diarré og opkast i flere dage. Jeg blev plejet af en ældre dame, der lavede et pandebånd til mig af skiveskårne kartofler og krydderurter for at slå feberen ned. Det hjalp. Da vi skulle hjem igen, kørte jeg tre dage i tog op gennem Europa uden at spise. Vi sov på fliserne foran banegården i Barcelona, mens vi ventede på

en forbindelse videre. Og de sidste par døgn delte vi liggevogn med en gruppe småfulde svensk-finnere, der førte møjsommelig håndskrevet statistik med hvor mange gin og tonic, de havde drukket på ferien. "Göran, 17 jin och tonic", sagde de, og Göran nikkede stolt. Det endte dog med, at de kom op at slås indbyrdes, og vi måtte flygte ud på gangen i toget, mens de hev og sled i hinanden, så deres T-shirts gik i stykker. Så blev de gode venner igen, og sagde, mens de smed deres trøjer i skraldespanden, at det da bare havde været for sjov. Og vi skulle endelig sige til, hvis vi ville smage deres snus. Men Benin? Selvfølgelig ville jeg med til Benin.

Det var egentlig ikke fordi jeg gennem opvæksten i Varde gik med en undertrykt udlængsel. Og så måske alligevel. Jeg var kun 3 år, da jeg første gang travede alene ud i verden. Planen var vist at besøge min moster Bitten, der dengang boede i Isbjergparken. En hurtig beslutning i en lille mands hoved og så jeg gik af sted ud af Karinevej, op ad Lerpøtvej, ind ad Højvangsalle, over Ortenvej og så var jeg der. Næsten. For når man er 3 år og har lidt svært ved alle tal over 16, så kan det være en uoverstigelig opgave at finde den rigtige opgang i et socialt boligbyggeri. Måske overvejede jeg at gå hjem igen, men som jeg stod der omringet af tårnhøje 2-etages "skyskrabere", synes vejen ud af labyrinten nok endnu mere uoverskuelig end vejen ind. Så jeg gav op og gav mig til at græde. Som den lille i familien havde jeg på dette tidspunkt vist allerede fundet ud af, at det i visse situationer kunne være en god taktik at spille det-er-synd-for-mig-kortet. Og det virkede også her. En gruppe af lidt større piger så og hørte mig, så de trøstede og forsøgte at finde ud af, hvem jeg var, og hvor jeg skulle hen. Alt dette kan jeg selvfølgelig ikke huske. Det er noget jeg har fået fortalt, og fået fortalt så mange gange at jeg nu næsten tror, jeg kan huske det. Jeg har i hvert fald et helt klart billede i mit hoved af en lille dreng i korte bukser, der står og græder foran nogle hvide og gule bygninger på Egernvej. Jeg kan heller ikke huske, hvordan jeg blev fundet igen. Hjemme hos min mor og far havde de for længst opdaget, at deres yngste søn var forsvundet. Min mor arbejdede dengang ved politiet i Varde, så hun havde selvfølgelig ringet ind til stationen, og med fortvivlelse i stemmen havde hun tryglet den vagthavende om at indkalde alt disponibelt mandskab og køre byen rundt for at lede efter en lille lyshåret purk på afveje. Det skete ikke. Der

skal mere til at hidse en vestjysk betjent op end en 3-årig knægt på eventyr i fredelige Varde. "Rolig nu", var svaret. "Han dukker nok op igen". Og det gjorde jeg jo. Det hele gentog sig i øvrigt et halvt års tid senere, hvor jeg igen vandrede hjemmefra og blev væk. Så fik jeg et lille kadaverskilt i en halskæde med navn, adresse, telefonnummer og blodtype, som jeg gik med de næste mange år. Og så er det åbenbart ikke så sjovt at gå hjemmefra mere, det skete i hvert fald ikke igen.

Da jeg godt 30 år senere sad i flyet 10.000 meter over Saharas golde jord, vidste jeg ikke, hvad der ventede mig. Jeg skulle sammen med et tv-hold besøge et par forskellige projekter i Benin, som hjælpeorganisationen Børnefonden stod bag. Jeg skulle lave indslag til radioen, og tv-holdet skulle producere en dokumentar om børn i tvangsarbejde i Vestafrika. Rejsen tog det meste af en dag, og vi landede sent om aftenen i hovedstaden Cotonou. Selvom det næsten var midnat, var der mennesker overalt. Ingen gadelygter, ikke meget lys, kun et par små bål hist og pist, men mennesker overalt. Jeg synes varmen var trykkende, men de lokale nød den svale aften uden den brændende sol, der dominerer dagstimerne her ved Ækvator. Dagen efter skulle vi nordpå, vi skulle ud på landet. Det var nok her, jeg første gang fik fornemmelsen af ikke bare at have rejst mange kilometer fra Danmark til Benin, jeg fik også en følelse af at have rejst i tid - rejst tilbage i tiden. Måske var det, da jeg mødte drengen Julian, der opfodrede rotter for at kunne spise dem senere, eller måske var det da voodoo-doktoren slog mig i hovedet med to levende høns for derefter at spå om min datters fremtid. Jeg ved det ikke, men følelsen af at rejse tilbage i tiden har fulgt mig siden på mine Afrika-rejser.

Julian Aniwanou var 11 år - måske 13 - han vidste det ikke helt præcist selv. Det var en af de dage, hvor jeg havde god tid. Tv-produktion er langsommeligt. Det, der tager en time at optage til radioen, tager en hel dag at få optaget til tv. Og i stedet for bare at sidde og vente i et hjørne, kørte jeg som regel lidt rundt med en lokal chauffør. Og denne dag mødte vi altså Julian. Han boede med sin mor og far og nogle søskende i et lerhus i en lille landsby. Huset så ud som sådan nogle gjorde i det område, bygget op af rødt ler med blik-plader som tag. Der var ingen vinduer, kun nogle små kukhuller - på den måde holder man bedst varmen ude. Og der var selvfølgelig heller ikke hverken strøm, toilet eller vand. Vandet sørgede himlen for, og Julian

Voodoo-doktoren er ved at gøre hønsene klar. På jorden foran ligger nogle af alle de andre ingredienser, der blev brugt i forbindelse med seancen.

fortalte, at når det regnede kraftigt, måtte de skovle vandet ud fra gulvet - altså der hvor de lå og sov. Julians far havde ikke fast arbejde. Han fiskede af og til lidt i en sø ikke langt derfra, og ellers tog han løst arbejde på andre folks marker. Jeg fandt aldrig ud af, hvad Julians mor lavede, men det var klart, at de var fattige. Julian ville dog gerne vise mig deres hus. Der var to rum men næsten ingen møbler. Til gengæld var der i det ene rum en aflang bunke jord - her lå farmor begravet. Hun var død for ikke så længe siden, og når man ikke ejer jord eller penge, så må man jo begrave hende inde i huset. I den anden ende af huset havde Julian i et hjørne lavet en lille afskærmning, der fungerede som et bur. Familien havde på et tidspunkt fanget nogle rotter og slået de største ihjel. Men rotteungerne var de nu gået i gang med at opfede, så de kunne spise dem på et senere tidspunkt. Her var ikke tørke, ingen markoversvømmelser, ingen græshoppesværme der havde hærget afgrøderne. Sådan var deres liv bare. De spiste rotter.

Der var også dem i landsbyen, der klarede sig bedre - som f. eks voodoo-doktoren. Jeg besøgte ham et par dage senere. Voodoo har ry for at være noget med zombier og noget med at stikke nåle i nogle dukker, for at få det til at gøre ondt på en man ikke kan lide. Og det er det måske også nogle steder i verden, men det er også meget andet end det. I Benin er voodooen primært god. Her tror de nemlig på, at den voodoo-doktor der beder om noget ondt også selv støder ind i de onde ånder, og det kan ramme hans egen familie. Derfor holder de fleste sig langt væk fra de onde ånder.

Og Benin er voodooens vugge. Her er det religion, det er spådom, og det er lægekunst. Det er her, den er opstået, og herfra rejste den over Atlanterhavet sammen med de afrikanere, der specielt i 1700-tallet blev fanget og solgt som slaver. Derfor er voodooen i dag udbredt hos efterkommerne på f.eks. Haiti, men udgangspunktet er altså Benin. Og her er voodooen stadig i dag en helt naturlig del af livet. Mange er kristne eller muslimer, men det gør ingen forskel - de går stadig til voodoo-doktor. Det gør de ud fra den logik, at når der er noget galt, skal man have fat i forfædrene, og da forfædrene jo troede på voodooen, så skal man også bruge voodoo for at få kontakt med dem. Derfor går alle til den lokale voodoo-doktor, når der er noget galt, eller når der er noget, man godt vil spørge ånderne om. Jeg skulle også spørge

ånderne om noget - jeg vidste bare ikke hvad. I bund og grund var jeg jo primært drevet af nysgerrighed. Det er ikke så tit, man får mulighed for at se en voodoo-doktor udføre sin kunst. Men jeg skulle spørge om et eller andet, så jeg besluttede mig for, at jeg ville spørge doktoren om min datter. Jeg var året inden blevet far til en pige, og jeg ville da gerne høre lidt om hendes fremtid. Så jeg kørte af sted mod voodoo-doktoren sammen med min tolk. Et hvidt flag på en bambusstang fortalte os, her boede han. Huset var større og finere end Julians. Her var rigtige møbler man kunne sidde på, og vi blev bedt om at vente på en lille træbænk. Det var også den dag bagende varmt. Vi dryppede. Luften stod stille, og jeg tror fluerne sladrende til hinanden, for der kom flere og flere. Vi sad i det, der skulle vise sig at være selve konsultationen. Det var et lille aflangt rum med et forhæng i den ene ende - et forhæng med et fint billede af den lasagneædende kat Garfield på. Voodoo-doktoren kendte sandsynligvis ikke historierne om Garfield - for ham var det sikkert bare et forhæng, der gjorde nytte. De færreste her havde råd til et forhæng, men det havde doktoren og endda et forhæng fra Europa eller i USA i flotte farver. Garfield var et tegn på overskud - Garfield gav prestige. Vi ventede og ventede. Der gik næsten en time, så blev forhænget trukket til side, Voodoo-doktoren trådte frem. Han var forholdsvis ung, midt i 30'erne, havde vist arvet "praksis" efter sin far, og så i øvrigt helt almindelig ud - helt fuldstændig almindelig. Blåstribet polo T-shirt og lændeklæde. Men der var tydelig respekt om ham, han var jo "doktoren". Og så gik han ellers i gang. Han fik mit spørgsmål og navnet på min datter, og nu skulle der skabes kontakt til de rigtige ånder. Han talte messende, mens han lavede små pakker af bananskiver, bønner og majs, som han hældte en blanding af mel og vand hen over. Så tog han pakkerne op, slog dem to gange mod panden og spyttede på dem. Jeg skulle det samme, sagde han, så det gjorde jeg. Så tog han et par halskæder og kastede på jorden for at studere de mønstre de dannede, og han greb en lille tavle med mel på som han skrev i, rystede tavlen og skrev igen. Og så drak han lidt brændevin. Fluerne havde en fest. Der stank af jord, olie, sved og sprut. Der var gået tre kvarter, og vi var cirka halvvejs, da han fandt en stor kniv frem, som han hvæssede på en sten. Og så dukkede der pludselig to høns op. En brun og en sort. Men kniven var ikke til hønsene, kniven blev brugt til at skære noget strå, som han pakke-

de rundt om en aflang lerklump med påmalede øjne. Lerklumpen var symbolet på en hellig slange, fortalte tolken. "Rejs dig op", sagde voodoo-doktoren pludselig. Han havde taget hønsene i benene, så de nu hang med hovederne nedad, mens de brokkede sig. Der var kun små to meter til blik pladerne i loftet, så jeg stod lidt foroverbøjet og ventede på, hvad der nu skulle ske, da han pludselig slog mig i hovedet med de to høns. Ikke hårdt og voldsomt - han daskede mig med hønsene. På den måde blev min sjæl renset - høns renser sjælen. Hønsene fik lov til at leve videre, først når de er fyldt op med dårligdom, skal de aflives, forklarede doktoren. Og svaret på mit spørgsmål? Ja, det var at min datter ville få et fint liv. Men der kommer et tidspunkt, hvor hun har andre planer, end jeg kunne tænke mig, og det må vi så tale om, forklarede voodoo-doktoren og tilføjede jeg skal huske at lytte til hende. Jeg nikkede. Og tænkte at det mest af alt lød som definitionen på en teenager. Tilbage var kun at tale direkte til ånderne. Det foregik i et andet rum. Her stod en række af små statuer, der hver især symboliserede noget forskelligt. Der var f.eks en til dem der skulle på rejse, en til dem der ville være raske og en til de store betydende spørgsmål i livet. Det var min den sidste. Og det var ikke mere bare en lille statue, for hver gang voodoo-doktoren talte til ånderne, hældte han mel og vand ud over staturerne, og spyttede lidt sprut. Derfor stod de nu som store myretuelignende halvanden meter høje skulpturer. "Du skal tale til dem", sagde han. "Ønsk". Så det gjorde jeg. Jeg ønskede min datter et godt liv. Jeg ville gerne tro, at en eller anden guddom derude lyttede til mit ønske ... men min indre rationelle matematiske student fra Varde Gymnasium fortalte mig, at jeg nok bare stod og talte til en enorm klump dej. Seancen var slut. Pris: 75 kroner. Det er voldsomt mange penge i Benin, men systemet er sådan, at voodoo-doktoren vurderer fra gang til gang, hvor meget den besøgende skal betale. Og har man penge, skal man betale mere. Hvis en af de lokale skulle igennem samme omgang som mig, ville han måske komme af med, hvad der svarer til 3 - 4 kroner. Og voodoo-doktoren vurderede altså, at jeg havde råd til at betale noget mere end normal takst. Hvilket selvfølgelig var rigtigt.

Rejsen til Benin var i december måned. Det husker jeg ret klart, for vi landede i Danmark igen en torsdag, og fredag skulle jeg til julefrokost i DR. Det var en god dansk julefrokost med sild og snaps, flæske-

Julian og familien var blandt de fattigste. I et hjørne i huset opfedede de rotteunger for at spise dem på et senere tidspunkt.

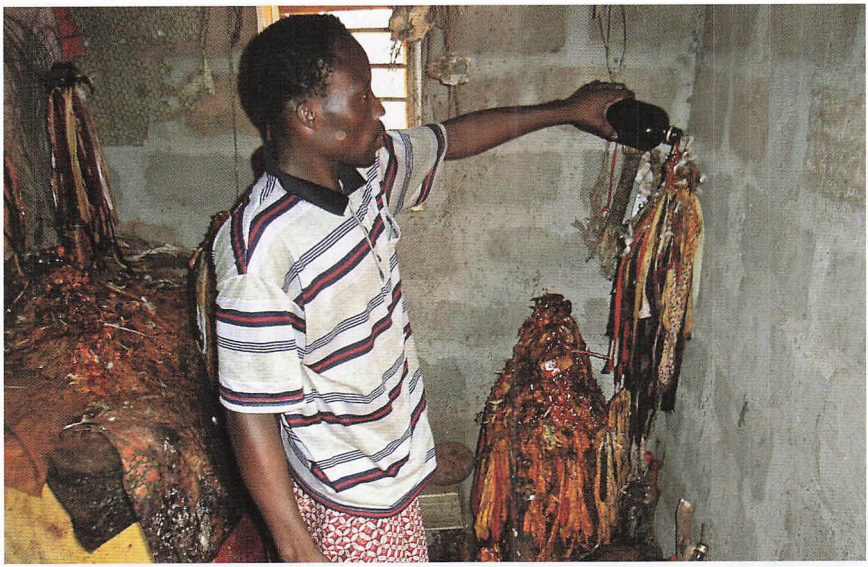

Blandingen af mel, vand, sprut og olie skabte nogle helt specielle skulpturer i flotte farver. Voodoo-doktoren brugte skulpturerne, når han skulle tage kontakt til ånderne.

steg, rødkål, sovs og kartofler og risalamande til dessert, fadøls-anlæg og rødvin og selvfølgelig alt for meget af det hele. Der sad jeg så og skulle være festlig, men jeg var fyldt op med historier fra syd-for-Sahara. Modsætningerne var så store, at jeg næsten ikke kunne rumme det. Min borddame lyttede og nikkede, da jeg lige så stille stjal hendes appetit med fortællingen om Julian og rotterne.

Jeg har siden dengang i Benin været i Afrika adskillige gange som journalist. Jeg har været i Rwanda, Sierra Leone, Kenya og Uganda. Og så har jeg været i Somalia et par gange. Afrika er blevet mit perspektiv på livet. Nogle gange glemmer jeg det. Nogle synes jeg også at hverdagen er urimelig hård, når bladene på mine tomatplanter bliver gule, eller når Netto ikke har de varer de reklamerer med. Nogle gange synes jeg også at benzinen er provokerende dyr her i landet, og der er alt for langt fra København til Varde og Blåvand, når cd-afspilleren i min bil bryder sammen efter kun 100 km. Sådan har jeg det nogle gange. Og noget af det værste er jo, at man hver dag skal finde på noget nyt at lave til aftensmad. Pasta, pizza, frikadeller eller laks i ovnen. Og hvad skal vi dog finde på i morgen? Når jeg har det sådan, finder jeg altid Afrika frem.

Ole Brink

Stokbrovej 32 - Vores hjem gennem 57 år.

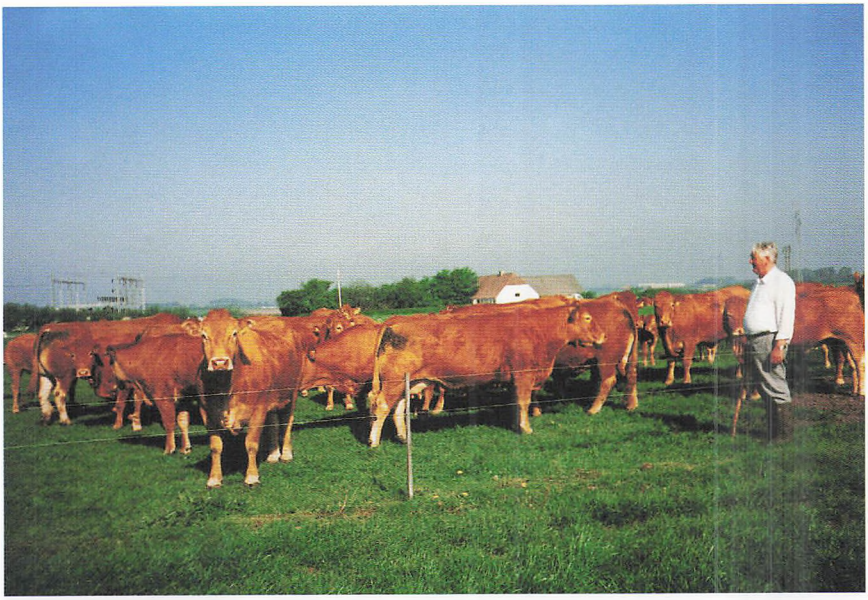

Johannes kigger på sin egen limousinebesætningen.

En kreaturhandler fortæller

Af Johannes Velbæk, Vester Nebel

Det startede med jeg blev født i 1930 på en gård uden for Troldhede. Mit hjem var et dejligt sted med almindeligt landbrug efter den tids skik. Jeg voksede op der sammen med min søster. Vi var kun os to. Men tidlig i drengeårene begyndte jeg at købe mange smådyr, kaniner, duer og dvæg-høns, som jeg solgte igen og købt nogle nye. Jeg havde en kammerat inde fra byen, hvis forældre var bagere. Henning og jeg havde alle de smådyr sammen. Vi fik også grise, som vi fodrer op med affald fra hans fars bageri. Vi var nok 12-13 år. Vi tjente så gode penge med disse dyr. Pengene satte vi i banken. Vi havde fælles bankbog, så det var rigtig storhed. Så blev vi konfirmeret og vores veje gik i hver sin retning. Jeg blev ved landbruget. Kom på Staby efterskole, som det første hold efter krigen. Var så igen tilbage ved landbruget. Dernæst kom jeg så på Uldum højskole. Efter det havde jeg en plads på landet som almindelig karl. Så kom jeg på Borris landbrugsskole. Var igen hjemme på gården og hjælpe til. Kom så ind som soldat i 1950. Jeg blev indkaldt til Bådsmandsstrædets kaserne (kaldet Christiania). Ja, der skete mange ting både i drengetiden og ungdomsårene. Under soldatertiden var jeg også med i Itzehoe i Tyskland. Det var en spændende tid med mange gode oplevelser.

Ungdomsårene

Jeg gik meget i byen og oplevede mange sjove ting. Her traf jeg min dejlige kone, Inge, der var sønderjyde. Vi blev gift i 1955. Vi skulle have et sted at bo, og det lå ellers i kortene at vi skulle have mit fødehjem, men min far var ikke færdig til at sælge på det tidspunkt. Vi så på landbrug til mig, men det blev ikke til noget. Det min far syntes

vi skulle købe, syntes jeg ikke om og omvendt. Jeg så en annonce i Vestkysten om en ejendom i Esbjerg opland. Jeg havde en kammerat, der havde motorcykel. Vi kørte så en aften ned og så på ejendommen, og købte den samme aften. Den var ikke så stor, og heller ikke så dyr. Det kunne min far ikke forstå, men sagde ikke noget, men dette sted blev Inges og mit hjem igennem 57 år. Jeg har desværre mistet min dejlige kone først på året 2012. Vi startede med almindelig landbrug med 10 køer og grisesøer. Men jeg var ikke dygtig nok til landbruget, så vi måtte finde på noget ved siden af. Inge gik ud og lavede mad til konfirmation og andre ting. Jeg havde også lidt arbejde ved siden af landbruget. I 1958 fik vi en søn. En stor begivenhed. Ole blev det eneste barn vi fik, men han er vokset godt til og har landbruget "Lundegaard" i Skads samt en vognmandsforretning.

Handlen

Jeg begyndte at handle med kreaturer, og ét år efter holdt vi op med at malke køer. Handlen greb om sig, og snart var jeg fuld beskæftiget med dette. Det var jo mit liv, og sjovt var det, at min hobby blev vores levevej. Jeg begyndt i 1960 at drive kommission med slagte dyr til Esbjerg eksportmarked, og havde hurtigt en god forretning. Vi havde fået lastvogn. Jeg kørte også slagtesøer til Sønderborg, som gik videre til tysk slagteri. Det var tit lange arbejdsdage, men det gik godt fremad. Den første store forretning jeg har lavet. Jeg købte besætningen på Nørholm gods sammen med S. P. Thomsen, Ålbæk. Vi havde ikke penge til at købe dem. Det var den kendte handelsmand Mads Nielsen, Varde (kaldet Varde Mads) der formidlede besætningen for Tage Frandsen. Mads sagde til Frandsen. Jeg står inde for betalingen. Vi holdt bortsalg på godset og solgte besætningen på få dage. Vi var hele dagene i stalden. En stor og spændende oplevelse. En tid senere ringer Varde Mads og Hans Jørgen Nielsen, at jeg skulle med til Fyn og købe en besætning. Jeg fik ikke mere at vide end, at de hentede mig næste dags morgen kl. 4. Vi kørte til Fyn og købte også denne besætning. På hjemvejen sagde Mads til mig: "Du skal regne med, at du skal gøre, det meste arbejde". Det gik også godt. Det blev travle år. Vi solgte mange slagtedyr. Kørte med slagtesøer. I en år række kørte jeg til Bjerre herred - til en salgsleder – og købte en bil fuld eller to i hver uge. Det var mest kælvekøer og kvier. Dem fik jeg hjem på går-

den, og solgte dem alle de fleste lørdage og søndage. Først på ugen var stalden tømt igen. Vi græssede også en del dyr hver sommer, og slagtede dem, når de var fede. I de år var Varde levekvægsmarked i sin storhedstid. Vi kom der i hver uge, og havde tit mange leve dyr med. Op til en halv hundrede stykker, som var købt rundt om i egnen. Der var gang i det. Mange spændende minder fra den tid, men tiden ændrer sig og det begyndte, at gå ned af bakke for Varde marked. Men så i 1977 kom eksportmarked til Varde fra Esbjerg. Så gik det godt igen i nogle år. Jeg solgte den første dag i Varde 176 stk. slagtedyr (det største antal på én dag i mit liv). På et tidspunkt købte Chr. Christensen, Fåborg, S. P. Thomsen og undertegnede en stor Charolais besætning af den kendte Kristian Jensen, Primo Plast, Tistrup. Han havde på det tidspunkt Gørdinglund, Mejlby Vestergård og Årsgård m. flere i Sønderjylland. Vi købte ca. 600 stk., og lånte pengene i Agerbæk andelskasse i et I/S selskab. Vi solgte nogle ret hurtigt. Vi havde i samme handel lejet 80 tdr. land græs ved Skærbæk, hvor vi græssede mange dyr den sommer. Vi havde bestyrelsen af andelskassen med for at bese dyrene en søndag, og sluttede af med en middag på Frifelt kro. Jeg havde også en stor oplevelse i 1968. Jeg var med en kendt kreatureksportør H. O. Jørgensen, "Kattrygård", Fynshav, på Als, i Tjekkoslovakiet for at købe heste. Vi havde lejet en lille flyvemaskine af Mads Clausen, Nordborg og fløj til Bratislava. Derefter kørte vi et par hundrede kilometer til et stort gods og hestestutteri, hvor der var en international auktion. Vi var der i tre dage. Købte i alt 29 gode rideheste, hvoraf jeg fik 5 stk. Det blev også en god oplevelse. En solgte jeg med det samme til det dobbelte af, hvad jeg havde givet. De andre solgte jeg også, men beholdte en. Den fik jeg kåret i "Dansk Varmblod". Den havde 1 føl – ti år i træk. Efter den hoppe havde vi i 1975, 7 stk. afkom og 1 barnebarn til dyrskue i Varde og fik Kreditforeningens æres pris og en vældig omtale. Dyrene var sat op til det ypperste. Jeg solgte 4 på dyrskuet. Engang til hestemarked på Korskroen traf jeg den kendte Jens Svendsen, Låsby. Købte 24 tæpper af ham i et godt selskab. Jeg spurgte om de var ægte. Han svarede: "De er så ægte, at de kan gå i arv fra far til søn". Han startede med at forlange 60.000 kr. for dem. Jeg købte dem for 6.000 kr., men de var dyre nok. En sjov oplevelse. En dag, hvor jeg var til eksportmarked i Tønder, traf jeg Knud Lundgård, Ausumgård ved Struer. Han sagde:

Inge og jeg ved en af de utallige fester vi har deltaget i.

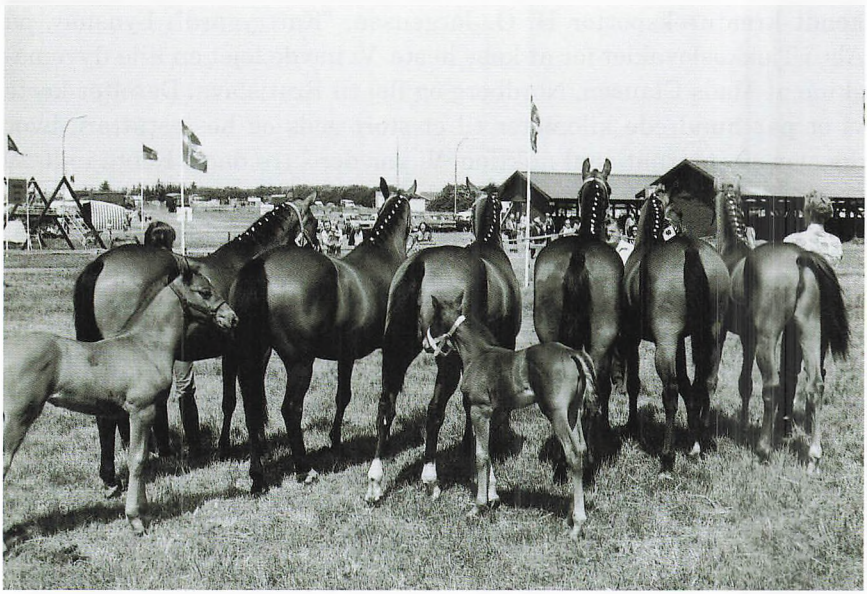

Dyrskue i Varde 1975 - En hoppesamling.

"Unge mand, du skal med på hotellet og spise, når det her er forbi". Under spisningen, sagde han: "Du skal til at lave noget for mig. Nu køber du 20 SDM kalvekvier af almindelig god kvalitet". Så var der ikke mere snak om dette. 3 dage efter ringer han og siger, der skal være 40 stk. i stedet. Nogle dage efter ringer jeg til ham og fortæller, nu har jeg 40 stk. Han siger i telefonen: "Det skal være 80 stk.". Jeg fik ikke mere at vide. Efter ca. 1 uge havde jeg købt 82 stk. Du kan bare lukke dem sammen i en flok, sagde Knud, så kommer jeg og ser dem. Han kom 2 dage efter og så dem. Han sagde: "Der skal kun være 80. De 2 største tager du bare fra og resten 80 kører du til "Hartsminde" ved Kolding. Den ejes dengang af entreprenør Peder Nielsen. Dyrene blev leveret, som nogle af de første, der kom i løsdrift. Det var en stor begivenhed for mine vognmænd? Jeg har en lille beretning mere af samme slags. Chr. Christensen, Enghavegård, Fåborg, købte en stor herregårdsbesætning på Gisselfeld gods på Sjælland. Der var 300 røde køer. Vi slagtede en del og resten kom til Jylland, og blev delt ud over Vestjylland. En ca. 6-7 år senere har de en charolais besætning igen på samme gods. Fine avlsdyr, som blev udstillet på Roskilde dyrskue. Dem købte vi også. Det var en dejlig oplevelse. Familien P. Iversen og søn, Grindsted, har jeg handlet slagtedyr med i 3 generationer (i hver uge i over 55 år). Det har også været et behageligt samarbejde, og blevet til en venskab og særlig med Niels. Også en mand der skal nævnes her er Jakob Bülow, Thisted. Ham har jeg handlet dyr med i ca. 30 år. Det er mange vi omsatte med hinanden igennem de år. Det har været helt fantastisk og uden spor af bøvl. Det er også blevet til et godt venskab. Jeg kunne blive ved, men dette er kun et lille udpluk. Jeg har nydt en utrolig tillid – både af egnens landmænd og af gode kolleger. Det har været med til at give en god tilværelse både for mig, men også min familie. Minder man aldrig glemmer. Jeg har tidligere omtalt, at jeg har mistet min kone, Inge. Det har været et hårdt slag, for hun levede med i vores forretning. Uden Inge havde alt ikke gået så godt. Hun var med i det hele. Vi fik 57 fantastiske gode år sammen, men midt i sorgen har vores søn Ole, Inger, Jesper og Malene været en hel fantastisk støtte og det var jeg meget glad for.

Blåbjerg set østfra.

Dronning Louise og prinsesserne Thyra og Dagmar ved Blåbjerg i 1908.

Hvad Blåbjerg klitplantage fortæller

Af Niels Christiansen, Nørre Nebel

Blåbjerg klitplantage udgør sammen med Nyminde klitplantage et område på ca. 3.000 hektar og er dermed en af statens (Naturstyrelsens) største klitplantager langs den jyske vestkyst. En plantage, som gemmer på rigtig mange gode fortællinger, og som udover sin rige natur rummer en række spændende, kulturhistoriske minder og seværdigheder. Blåbjerg klitplantage er året rundt et besøg værd og værdsættes tydeligvis af rigtig mange borgere og turister.

Navnet på plantagen stammer fra navnet på den høje klittop, som med sine 64 meter over havet i århundreder har været et rejsemål og udsigtspunkt for mange. Blåbjerg er dog ikke en klit i ren forstand, men består øverst af store sandmængder, der gennem tiden har overføget og aflejret sig på den bakkeø, som Blåbjerg længere nede består af.

Flere kendte personer har beskrevet oplevelsen og udsigten fra Blåbjerg. Enrico Mylius Dalgas skrev en gang: *"Fra Blaabjerg i Henne Sogn ser man, så langt Øjet rækker mod nord og syd, nøgne, vilde Bjerge, bærende Præget af den frygtelige Ensomhed"*. I 1838 er St. St. Blicher på egnen og giver Blåbjerg denne farverige men forstemmende beskrivelse: *"På denne Kæmpehøj gives en Udsigt, der var en Malermesters Pensel værdig, der kunne blive et Panorama, der var værd at tale om: Trindt om forneden det gule Sandhav med dets ubevægelige Bølger, der mod Syden og Norden strækker sig så langt Øjet naar. Mod Vesten Storhavet med sine evigt urolige Vover, mod Østen, på hin side Ørkenen, en mørk Stribe af det opdyrkede og beboede Land. En stor Indsø, noget borte i Syden, med en Kirke, en Mølle og nogle Huse på sine Bredder, formidler det dødningeagtige i dette store,*

melankolske Naturmaleri, på hvis ligblege Grund de vidtspredte mørke Pletter bringer os snarere i tanker om skibsvrag og ligkister end om Huse". Beskrivelser som i sandhed ligger langt fra nutidens beskrivelser af Blåbjerg og Filsøområdet, men som fint og malerisk beskriver de hårde livsvilkår, som sandflugten dengang betød for vestkystens bønder og borgere.

Sandflugten i Vestjylland havde for alvor taget fart frem gennem det 16. og 17. århundrede. Den første lovbestemmelse om klittens bevaring stammer fra 1539 og drejer sig om et forbud mod ødelæggelse og fjernelse af klittens vækster. Der kom i årene efter flere forbud, men sandflugten mindskedes ikke og mange sogne måtte bøje under for sandmassernes kommen. Året 1853 blev det første år, hvor der på statsfinanserne blev afsat midler til klitdæmpningen i Vestjylland. På denne egn betød beslutningen, at der samme år kunne ske en indledende tilplantning i Bordrup klitplantage i området omkring Ulfslo. I 1861 overtog kammerherre Thyge de Thygeson ledelsen af klitplantningen og forblev leder af dette arbejde helt frem til 1899, hvor han fyldte 93 år. I 1905 døde Thyge de Thygeson og i 1907 rejstes til hans minde en markant og stor sten på toppen af Blåbjerg. På stenen er indgraveret et motto, som rummer megen god symbolik for det store arbejde, der ligger bag klitplantagernes fremkomst og standsningen af sandflugten: "Hvor der er vilje, er der vej". Den bautalignende sten stammer fra Bornholm og blev sejlet til Esbjerg, hvorfra den med hestevogn blev fragtet til Blåbjerg. Under 2. Verdenskrig blev den store sten af lokale borgere taget ned og sikret nedenfor klittoppen, således at stenen ikke skulle lide overlast ved eventuelle bombninger af tyskernes militære stillinger på Blåbjergs top.

Blåbjerg klitplantage blev anlagt i slutningen af 1800-tallet som led i de meget omfattende tilplantninger, som staten indledte og bekostede for at standse den voldsomt hærgende sandflugt langs Jyllands vestkyst. Det daværende klitvæsen med klitinspektør Thyge de Thygeson i spidsen udfoldede et meget stort arbejde med koordineringen og sikringen af disse store beplantningsarbejder. Ifølge Thyge de Thygesons egne, skriftlige beretninger var der i 1877 sket beplantning af de første 250 tønder land i Blåbjerg klitplantage og yderligere 200 andre tønder land er det samme år under tilplantning. Nyminde klitplantage anlagdes først i perioden 1900-1920. I 1880 købte staten den

nuværende plantørbolig i Houstrup ved Nørre Nebel og den har siden været tjenestebolig for den lokale klitplantør og har siden 1990 dannet gode rammer for mit forstlige arbejde og min families tilværelse i Houstrup.

Blåbjerg-Nyminde klitplantage udfyldte området mellem Henne Strand og Nymindegab og kom mod øst til at omfatte vestkystens højeste beliggende punkt nemlig Blåbjerg. Med sine 64 meter over havet var toppen af Blåbjerg i århundreder et fikspunkt for de sejlende på Nordsøen og er navngivet på grund af sit karakteristiske blå skær, der ikke mindst ses, når "bjerget" skues ude fra havet af. Ældre kort fra før 1700-tallet viser imidlertid, at højdepunktet endnu tidligere har været navngivet Sortbjerg. Som beskrevet tidligere af både E. Dalgas og St. St. Blicher var det meget små kår, som dengang prægede livet på Blåbjergegnen, og sandflugten gjorde for alvor livet surt og vanskeligt for mange. I løbet af 1800-tallets sidste årtier og med en kolossal fysisk indsats af rigtig mange involverede borgere på egnen, lykkedes tilplantningen og dermed også dæmpningen af sandflugten. Det tidligere forblæste og sandflugtshærgede område blev til en ny, stor plantage med læ og nye produktionsmuligheder. En forbedring ikke mindst til gavn for plantagens naboer, som fik bedre læ på deres jorder og ejendomme, men også for den samlede variation i områdets fauna og flora. Til gengæld forsvandt med træernes indmarch desværre noget af synligheden af områdets fysiske og landskabelige udseende. En problemstilling som også kendes i dag, hvor de nu ganske høje træer i plantagens kerneområder har været med til at vanskeliggøre udsigtsmulighederne fra Blåbjerg. De senere års skovninger omkring Blåbjerg har dog igen hjulpet en del på udsynet fra klittoppen, og i den seneste, forstlige driftsplan for plantagen lægges der udtrykkeligt vægt på at sikre et godt udsyn fra toppen af Blåbjerg. Med sin beliggenhed lige op ad nogle af Vestkystens store sommerhusområder og med sin egen helt specielle forstlige skønhed, som forstærkes af det meget kuperede terræn i plantagen, oplever Blåbjerg klitplantage et af de højeste besøgstal af skovgæster, som kan måles i alle danske skove. Et forhold som betyder, at der næsten døgnet rundt er skovgæster omkring Blåbjerg. Et glædeligt faktum, men også et forhold, som kræver god planlægning fra mange sider, når Blåbjergområdet på en og samme gang både skal benyttes og

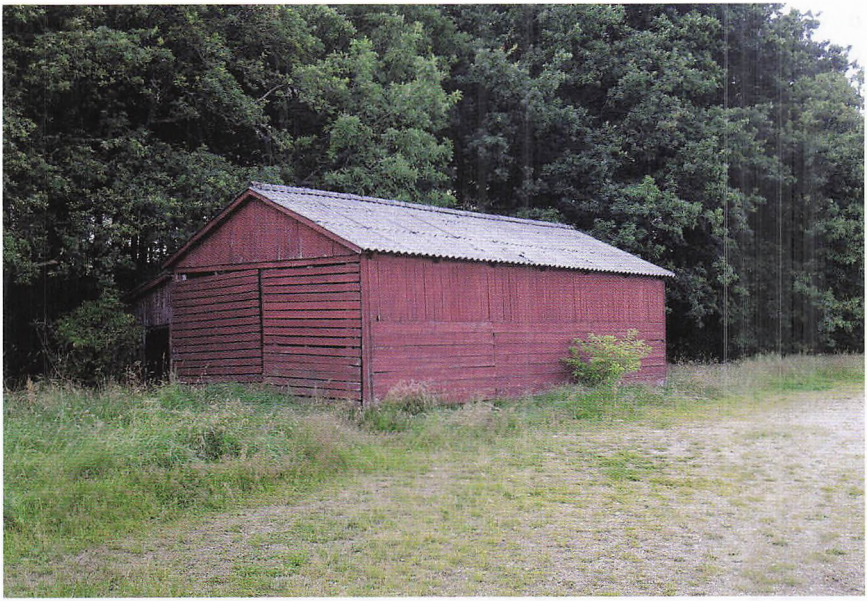

Resterne af den kongelige tepavillon fra 2008.

Plantørboligen 2012.

samtidig beskyttes. Blåbjerg har altid været et udflugtsmål og gennem årene rammen for store folkemøder. Lige fra familieturen til store grundlovsfester. Helt særlige gæster fik stedet imidlertid for 104 år siden, nemlig den 30. juli 1908, hvor kong Frederik den 8. og dronning Louise sammen med tre ud af deres i alt otte børn (prinsesse Thyra 28, prins Gustav 21 og prinsesse Dagmar 18) gæstede Blåbjerg.

På en længere rejse rundt i det vestjyske gæstede kongeparret den pågældende dag Varde by og Blåbjerg. Med særtog ankom de kongelige til Varde station, hvor byens honoratiores bød selskabet velkommen og der blev steget om til hestetrukne vogne. Kareterne bragte så det fine selskab gennem den blomster- og granpyntede by og til stationen Varde Vest, hvor Vestbanens lokomotiver skulle overtage den kongelige transport. En reportage i avisen Politiken havde følgende beskrivelse (her i uddrag) af dagens kongelige oplevelser. (citat) *"Kongen ankom tidligt i morges til Varde, hvor Folk fra hele Vestjylland var stævnede sammen for at se ham og det store Dyrskue. (1908 var det første År med Dyrskue i Varde). Byen var i den Anledning overtrukken med Gran som ved de bedre Begravelser. Udenfor Ligkistesnedkerens Butik er plantet en Række Juletræer, i Æresportene springer en fordrukken norsk Løve, som ved nærmere Eftersyn viser sig at være Varde Byvaaben. Selv Flagstængerne er omviklede med Gran. Damkiers Hotel har Londonske Prise, her vilde selv Lord Whiskey være uden Raad. På Stationen modtoges Kongen af den let befippede Borgmester Schørring, der præsenterede Byraadet og Dyrskuets Mænd med Plantør Pinholt i spidsen. Kammerherreinde Stemann overrækker Dronningen et helt Blomsterbed. Udenfor Stationen staar Våbenbrødrene med blottede Hoveder. Det er meget varmt og Kongen, der på denne Rejse udfolder megen Elskværdighed, siger "Tag Hatten paa ellers faar De Solstik". Under Kjørslen gennem Byen hilstes Majestæterne med kraftige Hurraraab, af de mange Tusinder, der havde samlet sig langs Ruten til Vestbanegaarden, hvor der var foretaget en meget smagfuld Udsmykning. Et Extratog under Ledelse af Driftsbestyrer Meyer kørte gæsterne til Nørre Nebel, som havde forberedt sig til Modtagelsen med to Æreporte og mange Flag. Byen var i Feststemning. Sogneraadsformanden holdt en bevæget Tale og Kongen gentog "Tag dog Hatten paa ellers faar De Solstik". Om det saa var en Gedebuk udenfor Stationsbygningen, deltog den i den almindelige Kongebegej-*

string og gik med krum Hals mod Prins Gustav. Den adrætte Prins drejede imidlertid af i rette Tid, og Bukken lod Begejstringen gaa ud over en af Sogneraadets Diplomatfrakker. Efter modtagelsen på Stationen i Nørre Nebel fortsatte man i en Kortege paa ca. 60 Hestevogne ud til Blaabjerg Plantage gennem en typisk vestjysk Egn. Sand og Lyng og golde Marker, mod vest begrænset af Hedebanker, der for en snes Aar siden laa øde, indtil Kammerherre Thygesen her anlagde sin første Plantage. Paa de sandede Hedeveje hvirvler Vogntoget en Støvsky op, og graa af Vestjyllands sand naar Kongen ind i Plantagen, hilst paa Vejen af graahaarede, krumbøjede Bønder fra de magre Jorder, vejrbidte Fiskere fra Vestkysten og unge solbrændte Landliggerfrøkener fra Nymindegab, der smiler under hvide, nystrøgne Helgolændere. Kongen standser et Øjeblik for at hilse på de unge Damer." (Citat slut).

I anledning af det kongelige besøg var der i Blåbjerg klitplantage blevet bygget en tepavillon, hvor det kongelige selskab kunne få forfriskninger. Resterne af denne tepavillon kan faktisk endnu ses på Blåbjergvejen i Houstrup - omend i en noget mere beskeden og efterhånden nedslidt udgave. Bygningen har i perioder siden kongehusets benyttelse været brugt til opmagasinering af skovens materiel og træprodukter, men vil snart enten skulle rives ned eller forsøges genopført – gerne i en udgave, som svarer til den, som kong Frederik den 8. og familie besøgte i Blåbjerg klitplantage for nu 104 år siden.

Efter regentparrets besøg oppe på selve Blaabjerg og en række taler samme sted kørte de kongelige til Henne Stationsby og returnerede med toget til Varde, hvor det nye dyrskue i Varde skulle have de royale gæster på besøg.

En række andre bygninger og byggetomter i plantagen vidner endnu i dag om livet på stedet forud for plantagens tilblivelse. Lidt syd for Nymindegab ved Skelvejens vestlige ende ses endnu fordybninger i terrænet, der afslører byggetomter efter de esehuse (fiskerhuse), som lå på stedet, da Ringkøbing Fjord havde sin udmunding i Vesterhavet lidt nord for den nuværende Houstrup Strand. En kro var der også basis for i datidens fiskersamfund ved Skelvejen og kroens placering kan også endnu anes i terrænet i vestkanten af Nyminde Klitplantage. Esehusene tjente som arbejdsboliger og boder for fiskerne og bådelaugene, der om sommeren fiskede fra Vestkysten. Kopier af disse særprægede esehuse kan i dag ses og opleves på tætteste hold

i Vesterhavn i Nymindegab, hvor der med Fiskeri- og Søfartsmuseets hjælp er genopført esehuse – helt efter de gamle mål og beskrivelser. Men Blåbjerg Klitplantage rummer også andre spændende kulturminder herunder en række fredede oldtidshøje ved den flotte bøgeallé, som på en strækning pryder Blåbjergvejen.

Anden Verdenskrig satte også sit præg på klitplantagen. Ud over at plantørboligen og de to opsynsmandsboliger i plantagen brugtes af tyske soldater til logi, så var der flere andre steder i plantagen og oppe ved Blåbjerg indkvarteret soldater og heste. En lang række forsvarsværker spændende fra de mange bunkers helt ude i de yderste klitrækker til skytte- og løbegrave på strategiske steder i klitterne og i selve plantagen er stadigvæk at finde mange steder i terrænet. Lidt nord for Blåbjerg findes i dag et vandtrug, som brugtes til vandingen af tyskernes heste på stedet.

Et helt særligt drama fra krigens tid udspandt sig imidlertid i Blåbjerg klitplantage ganske få dage inden krigens afslutning. Det drejer sig om den såkaldte *"Tyskergrav"*, som findes ved Houstrup Strandvej. På baggrund af en mundtlig indberetning fra opsynsmand Julius Jensen, som under krigen boede i Hjortehuset på Houstrup Strandvej, og som også måtte have tyske soldater boende i sit hus, nedskrev min forgænger klitplantør Kristian Himmelstrup følgende om historien bag *"Tyskergraven"*. (citat) *"En tysk soldat ved navn Zühler kom en uge før kapitulationen fra Fanø til Blåbjerg og blev indkvarteret herude (ved Hjortehuset). Zühler havde hørt om tyskernes gradvise kapitulation. Om aftenen den 2. maj 1945 aftalte han med sine menige kammerater, at de skulle gøre mytteri. Zühler skulle starte med at springe på den øverste befalingsmand ved paraden den følgende morgen og de andre skulle så uskadeliggøre de øvrige befalingsmænd. Den 3. maj 1945 om morgenen startede Zühler som aftalt med at springe på den øverstkommanderende. Zühler fik ham væltet om på jorden. De øvrige "glemte" imidlertid at følge trop. Zühler blev skudt, medens han lå på jorden og kæmpede med befalingsmanden. Han blev begravet på stedet, hvor han blev skudt, bag en hestestaldsbarak."* (citat slut). Den tyske soldat Zühler, som altså personligt ville gøre sit til at afslutte krigen, blev i 1987 gravet op og hans jordiske rester blev overført til og nedgravet på den tyske soldaterkirkegård i Ål Klitplantage ved Oksbøl. Alt efter tilladelse og under behørig overværelse af den lokale

En større kronhjort skudt i Blåbjerg klitplantage af jagtlejer i 2003. I baggrunden forfatterens søn Frederik Worm.

Blåbjerg stenen. Foto: Varde Erhvervs- og Turistråd.

landbetjent Thisted Knudsen, sognepræst Bjarne Sandal, klitplantør Kristian Himmelstrup, opsynsmand Leif Knudsen og en tysk repræsentant for den tyske soldaterkirkegård i Ål.

Blåbjerg klitplantage rummer naturligvis et spændende dyreliv, som ikke mindst er repræsenteret ved det stolte og flotte kronvildt. En kronvildtstamme for hvilken det gælder, at en helt særlig solstrålehistorie ligeledes tog sin begyndelse samme år som det kongelige besøg på Blåbjerg – altså i 1908. Det blev nemlig det år, hvor det første stykke kronvildt blev observeret på egnen. Et nærmest kongeligt stykke vildt var nu kommet til Blåbjerg og de andre klitplantager i området. Med klitplantagernes fremvækst langs vestkysten havde den fritlevende kronvildtbestand i Jylland fået et tiltrængt og meget egnet, nyt levested. Kronvildtet indfandt sig i stigende antal gennem årene frem til 2. Verdenskrig, og bredte sig vestpå fra det midtjyske og fandt i de store bjergfyrplantager og hedeområder langs Vestkysten et førsteklasses og meget fredeligt tilholdssted. Det var jo før vestkystturismen, som vi kender den i dag, kom i gang og kronvildtbestanden øgedes hurtigt i de følgende årtier. I 1946 – efter krigens afslutning – besluttedes det politisk i København at oprette et statsligt kronvildtreservat, som siden dengang har været med til at understøtte bestanden af kronvildt i området mellem Nymindegab og Skallingen.

Gennem fastlæggelse af passende afskydningskvoter for kronvildtet på statens arealer og gennem andre driftsmæssige tiltag i plantagerne til fremme af en sund og stærk kronvildtbestand i området, rummer Oksbøl kronvildtreservat i dag landets nok største fritlevende bestand. En kronvildtbestand som skønnes at omfatte minimum 1.200 dyr om foråret inden kalvesætning.

Blåbjerg klitplantage har gennem alle årene tiltrukket sin andel af dette kronvildt og efter en periode i slutningen af 80'erne og begyndelsen af 90'erne, hvor den faste bestand i Blåbjerg klitplantage næsten var blevet fordrevet på grund af for mange jagt- og publikumsforstyrrelser, har der lige siden kunnet opretholdes en god og fast bestand i denne klitplantage. De senere år har kronvildtbestanden i Blåbjerg plantage ligget nogenlunde fast på et sted mellem 100 og 125 dyr - opgjort før kalvesætningen hvert forår. Kronvildtet er om noget med til at give Blåbjergområdet sin sjæl, flotte karakter og dejlige naturstemning. Derfor må det nøje tilstræbes, at der også i åre-

ne fremover sker en tæt opfølgning på jagttrykket og foretages den nødvendige korrektion for andre generende friluftslivsaktiviteter i plantagen, når og hvis omfanget af forstyrrelser fra publikum, jagt og andre forhold tilsiger, at kronvildtet i Blåbjerg klitplantage skal kommes til undsætning. Kun derved kan det sikres, at de mange gæster i Blåbjerg Klitplantage kan fortsætte med at nyde synet af det stolte kronvildt og lyden af brunsthjortenes brøl. En sikring af kronvildtbestanden i Blåbjergområdet vil derfor kræve en fortsat god planlægning fra statens og andre myndigheders side og en betydelig grad af hensynsstagning til kronvildtets behov for fredfyldte gemmesteder i plantagen uden mountainbikes, ryttere, o-løbere, turister, andet godtfolk og skovningsmaskiner.

Ligesom kronvildtet er med til at sætte sit præg på stemningen og oplevelserne i klitplantagen, så gemmer Blåbjerg på en række spændende og sjældne fuglearter, som også er med til at give Blåbjergområdet sin særprægede stemning og sine karakteristiske lyde. Natravnen fremkalder med sin akrobatiske flyvning og sit hemmelighedsfulde spil på sommerens nattehimmel en lyd- og sansemæssig oplevelse,

Perleugle.

som jeg under mange at opleve. En fugleart som næsten aldrig ses før efter mørkets frembrud og som der er knyttet mange anekdoter og historier til netop på grund af fuglens hemmelighedsfulde liv. Hedelærke, rødrygget tornskade og vendehals er andre sjældne fuglearter, som med deres tilstedeværelse på hver deres gode måde forstærker plantagens naturrigdom. Som rosinen i den ornitologiske pølseende kan det til slut nævnes, at der de senere år har kunnet høres perleugle i plantagen og forhåbentlig vil en bæredygtig bestand af denne lille ugleart fremover være at finde på og omkring Blåbjerg. En fugleart som kun yngler en håndfuld andre steder i Danmark og kun i et meget lille antal. Men er man en sjælden perleugle og gerne vil høres og finde sig en mage, så er det jo helt naturligt at forsøge sig med at tude fra Blåbjergs "høje tinde".

Uanset om jeg skulle være en ugle, kronhjort, mountainbiker, rytter, jæger, almindelig skovvandrer, turist eller lokal borger, så håber jeg meget, at Blåbjerg klitplantage fortsat i mange generationer vil kunne fortælle mange spændende historier og vil kunne byde på en dejlig natur, som på bedste vis bliver både benyttet og beskyttet.

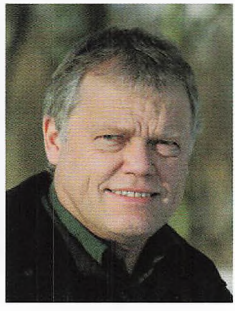

Niels Christiansen

Prins samt Laila Vogelbein og mig.

Varde Garden i ca. 1963.

Mit barndoms Varde

Af Egon Fræhr, Brørup

Mit liv i Varde begyndte, da mine forældre og jeg flyttede fra Tønder i 1952, og det er nu 41 år siden, at jeg boede fast i Varde. Når jeg i dag kommer til byen, og det gør jeg jævnligt, og kører over jernbaneviadukten, så tænker jeg stadig, at her føler jeg mig hjemme, så sidder de første 20 år af min opvækst fast i baghovedet. Til trods for at den store udvikling, Varde har gennemgået siden da, er tydelig, så noterer jeg mig hver gang, at Storegade har forandret udseende, alle butikker er lukkede, og posthuset er væk. Varde Hallen er også væk, en imponerende bygning da den blev bygget. Vi havde aldrig set så stor en hal, den største, vi kendte, var skolens gymnastiksal. - Når en sådan hal, som man selv har set blive bygget, nu var så udtjent, at den måtte rives ned for give plads til nyt, så er det tydeligt, at man har levet længe. Jacobi skole er heller ikke skole mere, men kirken står der heldigvis uantastet. Det er naturligt og godt, at byen udvikler sig, men når man ikke til daglig følger udviklingen, så er det, man mindes og husker jo fra den gang, da Varde var hele ens verden. Om det, jeg husker, kan have interesse for andre, ved jeg ikke, som tidsbillede kan det måske, men det er i hvert fald en anmodning om at skrive, som jeg nu efterkommer.

Vi boede i baggården bag fars og mors butik "Strømpehuset" Vestergade 5, lige i centrum af Varde. I dag er der frisørsalon i butikken, apoteket er flyttet ind der, hvor naboen til den ene side, købmand Wulf, dengang havde butik, men Varde kiosk, som var naboen til den anden side, er, hvor den altid har været. Når jeg tænker tilbage, husker jeg lyde og lugte fra dengang. Kirkeklokkerne og larmen fra stålværket var daglige og velkendte lyde. Hestetramp når gods til stålværket blev trukket af svære heste fra banegården, forbi kirken og skolen og til Vestervold. Vognmand Laursen brugte også heste-

vogn, når varer skulle fra banen og til butikkerne i Vestergade. Til lugtene hører hestenes sved og duften af kager og friskbagt brød fra bager Sørensen, som var en af vore nærmeste naboer. Slagteriet, der lå på den parkeringsplads, der i dag hedder Murtfelds plads, hører også med. Måske var det hestene i bybilledet, der senere bragte mig til Ryttergården på Hjertingvej og fik mig gjort interesseret i at lære at ride.

Det var ikke kun i Storegade, der var flere butikker dengang, det var der overalt i byen. F.eks. var der alene i Nørregade 1 bager, 2 bageriudsalg og 1 købmand, i Smedegade 2 slagtere, i Vestergade 3 guldsmede foruden alle de andre butikker, og sådan kunne jeg blive ved. Butikkerne var privatejede, og de handlende satte en ære i at være selvstændige. Man støttede hinanden, f.eks. var der 10 % rabat, når indehaverne af tøjbutikker handlede hos hinanden. Det var derfor en stor sensation, da købmand Madsen i Sdr. Varde tog initiativ til at få bygget Vardecentret med flere forskellige butikker under samme tag. I dag ved vi jo godt, hvordan udviklingen er gået, og at Kaj Madsen var fremsynet. Da handelen i Strømpehuset var på sit højeste, var der ud over mine forældre to heltidsansatte til at klare ekspeditionerne. Alligevel var det først efter min konfirmation, at der blev råd til bil og senere endnu sommerhus i Vejers. I Vestergade var der dengang liv i alle baggårde, i den halvdel, der er fra Torvet og til krydset ved Nørregade, vil jeg tro, at vi var over 20 børn, når jeg tæller lejlighederne i både forhuse og baghuse sammen, i dag er der måske ingen. Fjernsyn var helt nyt, som kun ganske få havde, men ved særlige lejligheder kom vi på besøg hos Larsens fra kiosken, som havde et. Megen af min tid gik med leg ved åen, der var nogle gode skrænter at grave i. En dag hoppede jeg ned på et bræt og et søm gik op gennem foden. Jeg husker endnu turen hjem gennem den gamle kirkegård, via Grydergade forbi kirken og Handelsbanken med blodet soppende i gummistøvlen. Det gik nu ikke så galt, foden i sæbevand og så tilbage til åen og legen. Vejen var velkendt, for det havde også været turen til børnehaven i Slotsgade, hvor frk. Bang og frk. Salomonsen passede på mig 3-5 år gammel, for far og mor skulle jo være i butikken. Senere da min lillesøster kom til, fik vi en ung pige i huset. Jeg har vel været 6 år, så der var tale om frihed under ansvar. I dag forstår jeg ikke, at vi fik lov, men det var uden tvivl en god lære i at

tage vare på sig selv, - begrebet curlingforældre fandtes ikke. Far og mor var altid hjemme, men også altid på arbejde. Butikken åbnede kl. 8.00 og lukkede kl. 17.30. I butikken solgtes der undertøj, strømper og trøjer til damer samt garn og børnetøj, det der dengang kaldes trikotage. Garn var en stor salgsvare, og det krævede lagerplads, for kunderne bestilte den mængde garn, de skulle bruge, "de fik lagt til side" som det hed, men tog kun en del med hjem og hentede så mere, efterhånden som strikketøjet skred frem, og der var råd til at betale. Pengene var jo ikke så store blandt folk. Mor fortalte gerne om, hvordan kunder købte på kredit og så betalte afdrag på ned til 2 kr. om ugen. Når hun fortalte det, var det for at bibringe os en social forståelse og for at fortælle, at alle betalte, for gæld ville man ikke have, man holdt sine aftaler. Jobbet som bybud for far bragte mig rundt i hele byen. Jeg kendte alle gadenavne fra Venezuela i vest og til Roustvej i øst. Dengang købte man ikke nye strømper fordi en maske løb, det kunne betale sig at få sine nylonstrømper masket op, og det gjorde fru Vinter på Hyldesti. Så hertil og til posthuset var der brug for bud hver dag, og regninger skulle også bringes ud.

Vores nærmeste nabo var kunstmaleren Peder Steens. Han fandt sine motiver i Varde og omegn. Jeg husker ham på cykel med staffeli og lærred og gammeldags tøj. Han skar også de herligste træfigurer. Han respekterede maleren Johannes Larsen højt, og han fortalte gerne om ham og om hans besøg i Vestjylland. Men nogen indflydelse på Steens egne billeder var nu ikke let at se. Der var langt mellem Steens' grove penselstrøg og Larsens fine og uhyre nøjagtige fuglegengivelser. Men Steens var eminent til at fange en stemning i bybilledet fra Varde eller i et landskab fra Vardes omegn. Ryttergården blev mit andet hjem fra jeg var 11 år. Jeg lærte at ride og at håndtere unge heste, men også om samværet mellem forskellige mennesker. Else Møller havde et stort hjerte, og hjalp hvor hun kunne, mange forskellige mennesker kom på Ryttergården gennem årene og nød godt af hende støtte. De mange læs halm på Ryttergården, læsset af med håndkraft og hjælpen derhjemme som bybud m.m., ville vel i dag blive betragtet som børnearbejde? Men jeg husker ikke noget negativt i den anledning, det var en selvfølge, at man hjalp til, hvor der var behov. Hestene førte mig også ind i Varde Garden som den lille dreng, der sammen med Laila trak gardens maskot - den lille sorte shet-

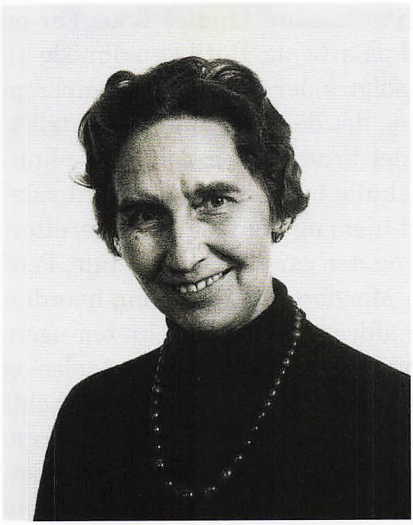

Min mor Frieda Fræhr.

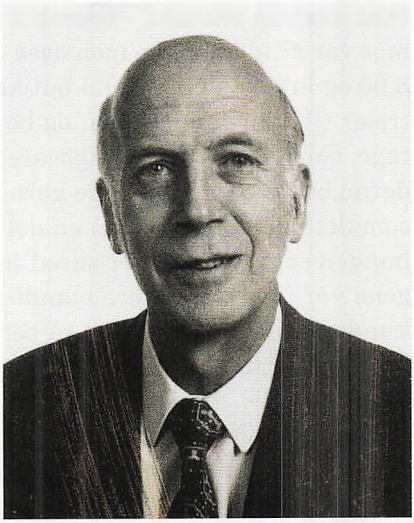

Min far Christian Fræhr.

Strømpehuset i Vestergade ca. 1965.

landspony. Efterhånden som jeg voksede, kom jeg til at ride de større ponier og sluttede bagerst på de store heste. I dag er hestene ikke længere med i garden, det blev for dyrt og for besværligt. Hestene var KPH Møller, gardens første leder, og Else Møllers ide. De gjorde, at Varde Garden skilte sig ud fra alle andre by garder. Til indendørs opvisninger havde vi ikke hestene med, så måtte rytterdelingen gå, og der blev trænet meget i kasernes gymnastiksal for at lære at marchere, at gå i takt og at gå lige. Ridesporten gav også mulighed for at deltage i konkurrencer forskellige steder i Jylland. Det var før hestetrailernes indtog, så det var med lastbil, hestene blev transporteret. Dyrskuet var hver sommer ensbetydende med deltagelse i opvisninger dels med garden og dels i springkonkurrence i den store ring.

Jacobi skole var stor men dejlig tæt på, hvor vi boede. Jeg begyndte med at gå i skole om lørdagen, men det var nu ikke længe indtil 3. klasse, tror jeg. Vi startede hos fru Malling med at skrive med griffel på en lille sort tavle og senere med blæk og pen, inden vi gik over til papir og blyant. Så jeg kan ikke lade være med at se min generation som forbindelsen mellem skifertavle og computer. Efter 5 år blev vi delt i en boglig og en almen klasse. Efter 7. klasse blev vi delt igen, og jeg kom i 1. real. Jeg var glad ved at gå i skole og husker ikke noget om mobning blandt eleverne. Det var en tid med konsekvens og kontant afregning. Ved en forseelse stod valget mellem en times eftersidning eller en lussing. De fleste, i hvert fald drengene, valgte lussingen, for så var det overstået. Jeg husker kun en enkelt, men jeg husker ikke hvorfor. Mine forældres holdning var, at så var det nok fortjent, der var fuld opbakning til lærerne. Vi havde respekt for lærerne, og det gjorde det ofte svært for os, når vi skulle udtrykke os i pressede situationer. I dag er det en fornøjelse at komme rundt på skoler og høre, hvor velformulerende børnene er selv i de små klasser.

Efter 2. real tog flere af mine klassekammerater på gymnasiet i Tarm, Grindsted eller Esbjerg. Det var en mulighed, som lå fjernt for mig og min familie. Et år senere var Varde Gymnasium en realitet med opstart i den gamle tekniske skole på Skolevej, der hvor Varde Garden i dag holder til. Mine to lærere Vagn Nielsen og Steen Christensen pressede på, for at jeg skulle begynde der. Jeg ville blive den første student i min familie. Min farbror syntes, det var noget pjat, og mor havde en aftale med direktør Houborg i Varde Bank om, at jeg

kunne komme i lære i banken. Det var et sikkert sted, og det var jo rigtigt, i hvert fald indtil den gik konkurs. Men far sagde ja, hvis jeg selv ville. Selv tænkte jeg nok mere på, at så var de næste tre år på plads, og jeg kunne fortsætte med at ride. Så jeg begyndte i den første nysproglige klasse på Varde Gymnasium. Set i bakspejlet skulle jeg nu nok have valgt en af de to matematiske klasser i stedet. Da studentereksamen var i hus, var jeg i tvivl om, hvad jeg så skulle. Mor sagde, at hvis jeg var i tvivl, skulle jeg ud at tjene på en gård, så kunne jeg jo tænke mig om imens. Det førte til en plads på en gård ved Hobro, et ophold på Ladelund landbrugsskole ved Brørup og senere en agronomeksamen fra Landbohøjskolen. Så med studenterhuen i hus var mit faste bopæl i Varde slut.

Selvom jeg ikke længere boede i Varde var tilknytningen stadig tæt, fordi mine forældre fortsat boede i byen, nu på Banehaven, og via mine kammerater, som alle havde haft deres gang på Ryttergården. Efter 4 år i København fik jeg ansættelse som landbrugskonsulent i Grindsted. To år senere kom jeg til Ladelund landbrugsskole som lærer for så efter bare et år her at tage imod et tilbud fra Dansk landbrug om ansættelse på stambogskontoret for heste i København. Bare 28 år gammel fik jeg nu lederansvar for et personale på 9 og et budget. Det lærte jeg meget af, for det havde ikke været med i forelæsningerne på Landbohøjskolen. Kontoret voksede og opgaverne blev flere og efter 9 år flyttede kontoret til det nybyggede Landbrugets Rådgivningscenter ved Århus, og Landskontoret for Heste blev en realitet parallelt med de andre fag grene: Kvæg, svin, planter, økonomi osv. Jeg havde nu fået familie, og den flyttede med fra Hvalsø til Stilling, hvor Lene og jeg fik vores tredje barn. Senere overtog vi Lenes hjem, Stensvanggård i Brørup, hvor vi nu har boet i 16 år. På Landbrugets Rådgivningscenter kom jeg med i ledelsen af hele centret med 500 medarbejdere, og det var her, jeg fik en god baggrund for at kunne varetage opgaven som borgmester i Brørup. Jeg nåede at fejre 25 års jubilæum, inden jeg efter kommunalreformen blev borgmester på fuld tid i den nye Vejen storkommune, som Brørup var blevet en del af, og det er jeg stadig. At jeg blev medlem af byrådet i Brørup beroede i første omgang på en tilfældighed, men 4 år senere blev det en ambition at sidde for bordenden. I dag er ambitionen at gøre mit til, at Vejen kommune fungerer og udvikler sig.

Nu, hvor ingen af mine forældre lever længere, er min tilknytning til Varde blevet mindre, men jeg møder ofte Vardes borgmester Gylling Haahr og spørger naturligvis om, hvordan det går i Varde. Jeg har også haft mulighed for at rose det tilbud om hjemmepleje og senere plads på Carolineparken, som mor fik brug for i sine sidste år. En refleksion over hvad jeg bl.a. fik lært som barn i Varde, får mig til at fremhæve, at jeg lærte at arbejde, ikke fordi jeg er mere flittig end så mange andre, men jeg ser som borgmester hvor mange unge, der ikke får det lært, og ser hvilke problemer, det giver for samfundet og for de unge selv. Og det er desværre ofte forældrene, der har svigtet i misforstået godhed. Det vestjyske mål er straks på læben, når jeg møder andre fra Varde, ellers er det rigsdansk, så godt en jyde nu formår det, som jeg i det daglige betjener mig af. Hvorimod det sønderjyske, som var min fars og mors hjemstavnssprog, fik jeg aldrig lært at tale, men forstår det godt. Tilknytningen til både Tønder og Sommersted, som var der min mor henholdsvis min far stammede fra, lærte mig om de sønderjyske forhold, og at der er stor forskel på øst og vest i forholdet til det tyske. Da min farfar er født i Skodborg, hvor min oldefar var tøjhandler, og min mormor er født i Rødding, hvor min anden oldefar var skorstensfejer, har jeg i min familiemæssige baggrund tilknytning til den kommune, jeg i dag er borgmester i. Det er jo sjovt at tænke på, når jeg i dag kommer rundt i kommunen, men spørger man mig, hvor jeg stammer fra, så siger jeg uden tøven: Fra Varde.

Egon Fræhr

Det tyske hovedkvarter på Hotel Varde - Foto: Museet for Varde By og Omegn.

Det illegale trykkeri i loftværelset i Østergade, som tyskerne ikke fandt. Foto: Museet for Varde By og Omegn.

"Mester Dress" i Varde

Af Kurt Thomsen, Værløse

Varde i året 2012

Jeg vælger min foretrukne tur, ned ad Kræmmergade, gågaden fra Storegade til Torvegade. En af landets ældste gågader. Som så mange gange før stopper jeg op ved åbningen mod Torvet og ser hen over Torvets nye brolægning mod Sct. Jacobi Kirke. Lige foran på hjørnet af Torvegade og Torvet ligger der en butik med dametøj. Her lå tidligere "Fenger" med alt til mænd og drenge. Min far og Svend Åge blev begge uddannet her. Bagved butikken på Torvet ligger det tidligere "Hotel Varde" nu café og kontorer. Under krigen fungerede det som den tyske kommandos hovedkvarter i byen. Her hvor jeg står - i åbningen mod Torvet lige for og Torvegade til venstre - er brolægningen lagt i cirkler. Jeg vælger at gå rundt i cirklen forbi butiksruderne i det tidligere "Fenger" og ned ad Torvegade mod åen. Jeg ser over mod frisørsalonen, som tiden er gået sporløst hen over. Sådan så den også ud i krigens sidste år, da jeg fik min første klipning her hos frisørmester Graversen. Skiltene på søjlerne er der stadig og minder om rød- og hvidsnoede sukkerstænger. Jeg skrår over gaden mod salonen.

I bygningen ved siden af frisørsalonen lå der på den tid en mindre tøjforretning. Jeg stopper op og og tager facaden i øjesyn. Går herefter helt op til muren og fører min hånd op langs en aftegning i muren ved skiftet mellem husets oprindelige mursten og murstenene, brugt til tilmuringen. Var butikkens udstillingsvindue og døråbning virkelig ikke større? Det var fars første butik. Den hed "Mester Dress". Jeg husker navnet. "Nå, der har vi jo lille Mester Dress!", var den hilsen jeg fik, når jeg passerede folk på budcyklen. Selv efter krigen, hvor forretningen skiftede navn til "Herremagasinet", måtte jeg finde mig

i øgenavnet. Mine tanker er på flugt, som så mange gange før. Jeg ser hen over den stille gade og sætter mig på trappen til frisørsalonen, som har lukket om mandagen. Jeg lukker mig ind i mig selv og er tilbage i "Mester Dress" i vinteren 1945. Den sidste vinter før befrielsen.

Varde i året 1945

Jeg er 6 år gammel. De første måneder trækker jeg budcyklen. Senere kan jeg lige klare den, hvis jeg står overskrævs over stangen, men det giver alt for mange knubs og stød. Turene er korte - langt de fleste går til skrædder Hansen i Nørregade. Sneen ligger i driver i Torvegade og Vestergade. Mange gange må jeg trække. Men kommer en af drengene fra min gade, Østergade, forbi, så er det bare om at komme op over stangen. "Mester Dress" er en tøjkæde med hovedsæde i København. Her beholder man selv den smule tøj, som kan skaffes. Far må klare sig med det tøj, folk selv kommer med og spørger: "Kan de her aflagte blive til noget til vores lille Peter?" Far kan så med stor opfindsomhed fortælle dem, at der er til et par plusfours og sikkert også til en vest eller jakke til lillebror. Det der med at tage mål og udnytte stoffets muligheder, er han åbenbart god til, da jeg ligger i fast pendulfart til skrædder Hansen. Hansen sidder altid i hugstilling på sit skrædderbord og tager imod mig med et "Nå, hvad har du så af nyt til os denne gang, Mester Dress? Flere tegn er der på, at jeg bliver brugt som kurér. Fars lærling gemmer papirlapper i en skulderpude eller i foret på et par bukser. Han er nok brændt varm på en pige hos skrædder Hansens. Men det kommer ikke mig ved, siger min far. Fars lærling hedder Keld og er søn af frisørmester Graversen. Hans bror Carlo klipper min første indianerfrisure. Fjerene må jeg selv skaffe fra bedstemor i Tjæreborg. I salonen er der altid en munter stemning og snak til barbering, hårvask og klipning af velvoksne mænd. Keld er hjælpsom og næsten lige så opfindsom som min far, og de har begge masser af tid til at hjælpe mig, når jeg mener, at jeg har et problem. En dag har jeg hørt om ubåde, som er i stand til at kunne se fjenden, selvom de er neddykkede. Det hedder et periskop, siger Keld, og det er blot to spejle på skrå i et rør. Det forstår jeg ikke, så Keld går straks i gang med at udtænke sådan ét. Baglokalet er værksted, kontor og lager i et. I ledige stunder skærer vi her i noget tykt pap, som snart bliver til et firkantet rør ca. 10 gange 10 cm. og ca. en halv meter langt. Med to

parallelle spejle anbragt skråt i røret i hver ende og med et 10 gange 10 cm. hul i rørets sider ud for spejlene, kan jeg pludselig se om hjørner, over skabe, under forhæng, under skørter og meget andet – uden selv at blive set! Mit nyerhvervede legetøj afprøver jeg, såsnart jeg har ledige stunder i budkørslen. I baglokalet kravler jeg ned bag væggen og skubber periskopet sideværts hen under forhænget til butikken. I røret kan jeg nu diskret betragte kunderne – nedefra og opefter. Deres fødder bliver aftegnet større, og ved at vippe røret kan jeg se dem i hel figur, men godt nok i et forvrænget perspektiv. Min far siger ikke noget. Her i forretningen er jeg stort set fredet, blot jeg sørger for, at det tilrettede tøj bliver bragt ud og hjem.

Far har to lidenskaber, som ikke passer lige godt til hans nuværende job som butiksmand med speciale i tøjtilretning for by og opland. Den ene er hans store trang til at skrive. Såsnart der ikke er kunder i butikken, falder han over en gammel "Remington" skrivemaskine, som han betjener med to fingre i lyntempo. Han sender salver ud i det lille rum, som var det et maskingevær. Mon ikke han drømmer om at blive forfatter? Jeg er selv begyndt at læse – eller rettere stave mig igennem Tarzan. Hele serien på nitten bind har jeg fået af en fætter. Så lidt kender jeg til romaner. Far tager ikke notits af Keld og mig, og finder ikke på at røbe, hvad det er han skriver om. Hans anden lidenskab er min mor. Og det er åbenlyst for alle i familie og vennekreds, at hun er hans muse ud i det at skrive. "Er du klar over, at din mor er den smukkeste kvinde i byen", kan mænd finde på at betro mig. En ven af familien fortæller mig en dag, "at min fars et og alt er min mor, og at han bærer hende gennem livet." Men det har jeg nu aldrig set ham gøre. Mor er en god støtte for far, også i forretningslivet. Hun har en medfødt evne til salg og reklame. Det sidste er årsagen til, at jeg og min bror hver søndag må agere omvandrende reklamesøjler på søndagsturen i Arnbjerg Anlægget. Vi er iklædt hjemmesyet tøj efter sidste mode. Mor og far vil gerne samtidig vise, hvem de holder med. Derfor går vi i kilt i skotskternet stof og bærer fransk barét med flagrende bånd. Mors store forfængelighed og pyntesyge – "Kan alle se mig" – skal også omfatte os to drenge, men ikke altid med lige stort held. En kold søndag kommer vi ikke af sted som planlagt. Far har fået fabrikeret ternede frakker til os, så vi kan holde varmen på søndagsturen. Vi bliver sendt ned på gaden nogle

Varde FDF orkester ca. 1937 med min far i bageste række som nr. 3 fra venstre. Far spillede trompet i et swingorkester i Arnbjerg. Her traf han min mor.

Kurt og Frank i søndagsdress.

minutter før. Fint nok for os, for så bliver der tid til tage nogle ture på slidsken ned i det nyudgravede hul til et byggeri højere oppe i gaden. Far får os kaldt op. Og mor står klar bag døren med tæppebankeren. Takket være de tykke frakker mærker vi ikke noget, og ved at blive beordret i seng slipper vi for den kedelige søndagstur.

Vi er i krig, dét har jeg opdaget. Sammen med min lillebror Frank kan jeg følge tyskernes store troppetransporter til og fra Vesterhavet og Oksbøllejren. Fra et vindue i vores lejlighed på 2.sal, Østergade 10, kan vi se de store bæltedrevne køretøjer, som får ruderne i stuen til at klirre og murene til at runge. De kører næsten alle ned ad Østergade og mod syd. En dag er vi begge tilskuere til en razzia i gaden. Det er noget med et illegalt trykkeri. I gennem længere tid har jeg fra min udkigspost ved vinduet på 2. sal set flere, som jeg kender, diskret besøge huset ovre på den anden side af gaden. Nu er tyskerne i gaden. Vi løber begge ned og stiller os i ejendommens port sammen med to, tre voksne. Her fra ser vi civile løbe i fuld spurt ovre på det andet fortov. Kort tid efter kommer to tyske soldater løbende med geværerne i skudstilling. Den ene af dem drejer pludselig sit gevær 90 grader, så det peger direkte på os i porten. Han slår det voldsomt op i luften, som om han vil slå os med den. Vi rykker bagud, og jeg sætter mig på rumpen – så hårdt, at hjertet ryger op i halsen. Skrækslagne forsvinder vi alle ind i gården. Nogle dage senere får vi at vide, at razziaen er slået fejl. Tyskerne har stormet et andet hus lidt længere oppe ad gaden. Rygter siger, at en ukendt dansker har set sit snit til at ændre husnummeret på sedlen til udrykningsholdet. Det skal være sket i tyskernes eget hovedkvarter på Hotel Varde. Om det er løse rygter, ved jeg ikke. Vi børn kan høre og mærke på de voksne, at andre tider er på vej. Det er engelske fly, som flyver over huset og videre over Arnbjerg mod Esbjerg Havn. Under luftalarm sidder vi tæt sammen i kælderens beskyttelsesrum. De mindste sover i primitive trækudsenge. Om natten er vågeflammen fra en karbidlampe det eneste lys i rummet, men snakken går. Det smitter af på os børn. Vi glæder os til næste gang, vi skal være sammen i kælderen. En dag, hvor jeg bliver sendt i byen op til købmanden på hjørnet af Lundgade, opdager jeg, at tyskerne også har følelser og tænker på deres børn. Jeg har et par af mine kammerater med. Der er to tyske soldater i butikken. Da den ene af dem ser os komme sammen, begynder han

at græde. Det er underligt at se en tysker sådan. Den anden soldat forsøger på at trøste ham. Mor fortæller mig nogle dage senere, at tyskerne er urolige for deres børn dernede i Tyskland, som nu blev bombet.

Men at krigen endnu ikke er forbi, og at der fortsat er fare på færde, det opdager min far og jeg nogle dage senere. En formiddag, hvor jeg er i butikkens baglokale og bakser med mit periskop på gulvet, hører jeg tyske stemmer komme fra butikken på den anden side af forhænget. Jeg drejer periskopet, så jeg kan kikke ind under forhænget og vipper det. To personer kommer til syne i spejlet. To officerer står og taler med far, som er på sin plads bag glasdisken. Den ene af dem, høj og tynd, er iført et par ridebukser, som går ned i et par lange læderstøvler. Han trommer i glasdisken med knoerne på den ene hånd. I den anden holder han et par langskaftede handsker, som han utålmodigt dasker mod sine støvler. Den anden tysker kan jeg ikke rigtig se. Han står bagved de lange læderstøvler og er knap så høj. Det er åbenbart ham, som er midt i en handel med far. Ham med handskerne ser sig imens omkring i butikken. Med ét tager han sin kasket af og griber fat i en hat med skygge fra en hylde på bagvæggen. Den anden slår en latter op, da den kommer på hovedet, men vender sig igen mod far, som gestikulerer og peger på de tomme hylder, imens han ryster på hovedet. Lidt senere forlader de to officerer butikken. Jeg ser min far tørre sig febrilsk over panden. Jeg opdager handskerne. De ligger på en hylde. Jeg farer ud og rækker dem over disken til far, som hurtig lader dem falde ned i en skuffe. "Det var så det", kommer der fra ham som i et suk. "Lad være med at fortælle Keld om handskerne", siger han bestemt. De næste dage ser jeg ham flere gange trække handskerne op af skuffen for at betragte dem nøjere og pille ved syningen. "Ikke dårlige, slet ikke dårlige", tror jeg, at jeg hører ham sige.

Nogle dage senere får vi igen uventet besøg. Far er ude i butikken. I baglokalet står jeg og venter på, at Keld skal blive færdig med at pakke tøjet i transportkassen til skrædder Hansen, da jeg hører dørklokken. En tretonet klang. Som om den siger: "Nu - kommer – jeg!" Endelig kunder i butikken og muligheden for at afprøve mit periskop. Ud under forhænget med den. Jeg kan først ikke se, hvem der kommer ind i butikken. Men med et bliver spejlet fuldstændig fyldt ud med

et ansigt og et par store grå øjne, som brænder sig direkte ind i mine. Sådan føler jeg. Jeg farer tilbage. Officeren ler. Ja, det er ham. Ridebukserne. I hånden er handskerne erstattet af en ridepisk. Forskrækket bliver jeg som forstenet. Keld bagved mig begynder at hive mig i benene, men jeg sparker ud efter ham. Jeg må se. Officeren står over for far og trækker den ene hånd op og ned: "Periskop, ha, ha." Min far begynder også at grine, lidt stift. Med et stopper officeren og rømmer sig. Han forsøger på tysk, men far ryster på hovedet. Officeren peger på sine hænder og gør en bevægelse som trækker han handsker på. Den forstår jeg. Han savner sine handsker. Far bliver ved med at ryste på hovedet, som om det er en helt naturlig bevægelse for ham. Jeg er ved at gøre i bukserne. Keld har ikke fået opfattelsen af, at der er noget galt. Med et kommer officeren helt hen og ser ned i spejlet. Denne gang med et ansigt, helt forstenet i mimikken. Igen er det som om hans øjne borer sig ind i mine. Jeg holder vejret, men eksploderer i en latter, da Keld skjult for tyskeren, begynder at kildre mig med to hænder, samtidig med, at han skælder mig ud! Officeren slår forhænget til side. Der bliver stille, helt stille. Han ser fast på os begge, og til alles store overraskelse kommer det fra ham: "I har det sjovt sammen I to." På flydende dansk, og han fortsætter: "Som I kan se, kan jeg more mig, og spille skuespil." Han vender sig mod far: "Jeg var sikker på, at jeg kunne finde handskerne her. Jeg har moret mig over de to "spioner", ha. Men regn med, at jeg ser ind en anden dag. De kan jo ikke være forsvundet op i den blå luft, vel hr. Thomsen?" Han slår den ene arm op mod loftet. Jeg farer ind i baglokalet med hjertet oppe i halsen, men kan høre butiksklokken og Keld sige til far. "Hvorfor solgte du ham ikke et par af de hjemmestrikkede luffer?" Keld og far kommer begge ind i baglokalet og begynder at drøfte dagens forsendelse til skrædder Hansen, som om intet er hændt. Jeg lister forbi de to og ind i butikken. Lirker skuffen op. Holder vejret i spænding og gyser! De er der ikke. Handskerne!!

Varde i året 2012

Min krop giver et spjæt. Jeg er igen tilbage i Varde på en kold trappesten uden for frisørsalonen i Torvegade. Jeg har genoplevet mit barndoms mareridt. En tysk officer dæmoniseret gennem mit hjemmelavede periskop. Hvor pokker blev de af, de handsker? Og hvorfor tog

min far dem med risiko for eget liv? I barndomsårene fandt jeg ikke på at spørge til handskerne. Senere gik de i glemmebogen for senere at dukke op i hukommelsen med forøget styrke, da min far fyldte 60.

Men historien om handskernes videre færd gemmer jeg til en anden gang. Jeg har derimod lyst til at komme med et billede på sammenhængen mellem hukommelse og barndom. Det at søge tilbage i hukommelsen til de første år af barndommen, er som at se gennem en snavset rude. Her er der kun få klare pletter. Uden for dem kan du kun skimte og må spørge andre eller bruge fantasien og gætte. I takt med, at du bliver ældre, dukker der flere klare pletter op og nogle af dem vokser sammen, og du er pludselig i stand til at huske flere hændelser og sammenhænge. Du kan se glemte scener for dig fra dengang. Men nu kan du ikke spørge dem som ved mere. De er i mellemtiden gået bort. Lommefilosofiske tanker på en skøn sommer dag. Jeg får lyst til at gå mig en tur. "Mester Dress" må vente. Jeg går op ad Torvegade mod Torvet forbi den italienske restaurant. De kommer fra Sardinien og serverer god italiensk mad. Jeg vender snuden mod indgangen til Kræmmergade. Jeg havde ellers lyst til at gå op til min skole bagved kirken. Den er blevet ombygget til museum, boliger, restauranter, cafeer og bank m.m. Men det må vente til en anden gang. Jeg fortsætter op ad Kræmmergade. Her er der en livlig trafik af lokale handlende og turister. De sidste er i flertal, og der tales tysk. Det gamle slogan om Varde som "Porten til Eventyrets Land" burde tages op igen.

Jeg stopper min vandring og kikker ind af de store ruder med moderne dametøj i sidste mode. Her lå "Kino" i min barndom. Et paradis for filmelskere, ung som gammel. Min første tur her og måske den tidligste jeg overhovedet husker, var i en alder af 4 år. Min moster Rigmor på 15 år skulle passe Frank og mig, men ville også gerne se en film med en veninde. Kontrollør Laub, som var begyndt her som ung, og som skulle komme til at fortsætte i jobbet i hele vores barndom, var nem at overtale. Vi to skulle blot sidde på gulvet. Jeg kan huske, at jeg så op på en skov af dameben, og at der var en "våd" lugt af overtøj, imens nogle snakkede og mange grinte. Flere år senere, så jeg filmen på "hønsestigen" – den smalle bænk langs sidevæggen. Filmen, vi hørte lydsiden fra, men ikke kunne se, var stumfilmen "VesterVovVov" i en synkroniseret udgave med Fy og Bi ved Vester-

havet. Nogle år efter, da jeg var 7 til 10 år, var det at komme i biografen noget af det mest spændende. Lommepengene kunne ikke dække behovet. Min kammerat Hans Jensen oppe fra Storegade fandt en udvej. Vi kunne komme gratis ind ved at gemme os bag plankeværket til nabobygningen – vistnok Tatol varehus. Herfra havde vi udsyn til biografens store udgangsdøre. Vi skulle blot opholde os her, indtil filmspolerne skulle skiftes, og folk kom ud i gården for at strække benene og ryge. Der var altid én, som stod klar til at hjælpe os over plankeværket. Jeg fik set en del film på den måde. Indrømmet med hjertet oppe i halsen. Det som trak i os, var ikke så meget filmene. Vi så jo kun den sidste halvdel og kunne derfor ikke få hoved eller hale på handlingen. Nej, det var spændingen ved at gøre forsøget på at komme gratis ind – det lyder bedre end at snyde sig ind - og prale med det bagefter. Her i Kino så vi 40'ernes cowboy- og gangsterfilm, som gav os ideer til vore lege i Arnbjerg. Og film som "De pokkers Unger", der gav os påskud til gale streger. De bedste var dem, som gik ud over de voksne. Ved gensyn med film fra dengang - i deres fulde længde vel at mærke - sender jeg altid midtvejs en venlig tanke til Kino i Varde. Den stemning af spændt forventning midt i en hujen og piften i en fuld sal, før filmen skulle begynde, fås ikke mere. Den tilhører barndommens Varde. Jeg kaster endnu en gang et blik på det gamle Kino, som nu må konkurrere med flere tilsvarende butikker i byen med dametøj efter sidste mode. Jeg vender om og går hurtigt tilbage til Torvegade. Inden jeg igen sætter mig på trappestenen, kaster jeg et blik over i porten på den modsatte side af gaden. Her skete der et og andet i de første år efter krigen.

Varde i året 1946

Jeg er 7, Frank 6 og Inger Margrethe - søster - er 2 år. En aften får Frank og jeg lov til at være længe oppe. De voksne lytter til et hørespil i radioen. Vi sidder ved spisebordet med moster Rigmor og mor og får saftevand og boller. Det ringer på døren, men før nogen når at rejse sig, kommer far og Rigmors nyforlovede Lejf Gjørup væltende ind i stuen. Humøret er højt. De to har gang i noget nyt og spændende i en garage i gården over for "Mester Dress". Det ved jeg fra mit job som bydreng. Før mor kan nå at stoppe Lejf, snupper han flødeskålen og hælder hele indholdet op i sukkerskålen og rører rundt, imens

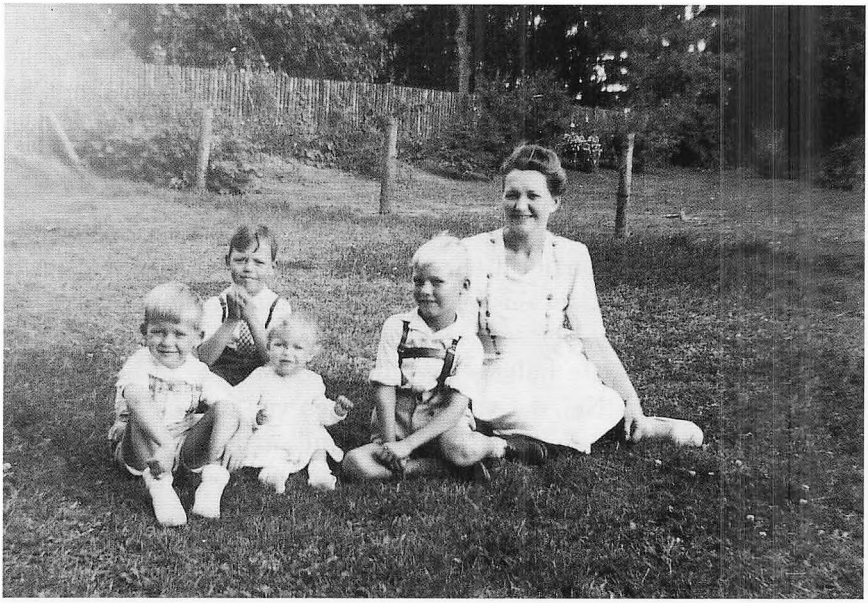

Min mor med sine tre børn og en legekammerat i gården i Østergade.

Fra Venstre: Karl Mølgaard, Marius Frederik Georg Møller, Thorvald Iversen, Viggo Johannes Kærvang, Jens Daugaard Pedersen, Ernst Iversen - alle fra Varde. Foto: Varde Lokalhistoriske Arkiv.

han nynner: "Det er bare plastik, det er altså plastik." Og far får fat i sukkerskålen og hælder indholdet ud på dugen og følger op: "Og produktionen er i fuld gang." Mor udbryder: "Svend, dugen er nyvasket og strøget," men fortsætter glad: "Er det virkelig sandt?" Og Rigmor udbryder: "Tillykke, det var godt, så kan vi måske få lov til at se lidt til jer igen?" "Nej, det kommer I ikke til, for nu er det om at få produktionen i gang. Den opskrift, Svend købte af den amerikanske soldat var altså god nok", svarer Lejf, som lige er startet som værnepligtig sømand i marinen efter endt uddannelse som maskinarbejder på Varde Stålværk. Han fortsætter ivrigt: "Jeg skal tilbage til Holmen. Jeg regner med at kunne få drejet de sidste stumper til maskinen dér. Jeg er tilbage om en uges tid." Ca. en måned efter er produktionen i gang i garagen. Og jeg er med som hjælper. Maskinen ligner fuldstændig min mors kødhakker med håndtag, men er stor som en mand er høj og lang. Råvarerne puttes ned i en stor tragt foroven. De kalder det kasein, et spildprodukt fra mælk. De kommer også nogle vædsker i, som ikke lugter særlig godt. I den ene ende, hvor farsen plejer at komme ud, har Lejf monteret en stålplade med udstandsede cirkelringe.

Vi skal i gang med at lave pusterør, flere af mine kammerater har slået mund og tænder i de lange messingrør, vi bruger i Arnbjerg. At fremstille pusterør er valgt som en start. En nem opgave, tror vi. Foran maskinen er der et langt bord med riller, hvor de ca. 1 m. lange pusterør skulle føres ned i, når de kom ud. Det er min opgave, men jeg kan ikke styre dem. Pusterørene blev skæve efter et kvarters tid. Så finder Lejf på, at jeg skal stå klar med blomsterpinde og putte dem ind i pusterørene. Men efter, at rørene er størknede, er det helt umuligt, at få pindene ud igen. Nu er gode råd dyre. Far og Lejf går i tænkeboks. De to er blevet gode venner. Det er første gang jeg bliver klar over, hvad det betyder at have venner. Den stemning, der er her i garagen, giver mig en hidtil ukendt begejstring over, at jeg får lov til at være med. Med til at fremstille verdens bedste pusterør. Og jeg er med på lige fod, takket være de to. Et par dage senere er vi i gang igen. For enden af bordet med rillerne er der nu i loftet installeret små hjul og trisser. Flere fiskesnører er her fra ført ned foran bordet og i enden på hver af dem sidder der en fiskekrog. På den anden side af trisserne i loftet hænger der i hver af snørerne en ølflaske. Indtil nu har det været en stor og krævende opgave for Lejf og far at få til-

passet et passende konstant og ikke for stærkt træk i fiskesnørerne. De har derfor måttet afprøve trækket ved at drikke det overflødige øl i flaskerne. Men nu er de begge i et fantastisk humør og klar til at give sig i lag med en spændende udfordring. "Kurt, stil dig her og vær klar til at hugge fiskekrogene i enden af pusterørene, såsnart de kommer ud." Jeg stiller mig straks ved maskinens udtag tæt op mod bordet og venter spændt. Da rørene kommer ud i sindigt tempo, slår jeg krogene i "ålene", og de glider frem i bordets riller uden at "slå" sig. Alt går glat. I løbet af aftenen fabrikerer vi masser af lange pusterør i festlige farver. Da vi er færdige, må øllet drikkes. Flaskerne er åbne, og øllet bliver dårlig. Ud over dem i loftet står der flere forsøgsflasker på gulvet. De to fortsætter med at rydde op. Jeg spænede hjem for at fortælle Frank, mor og moster, at nu bliver der fabrikeret pusterør i massevis. Der går ikke mange dage, før det rygtes i gården i Østergade. Nye billige pusterør er på vej, nye våben til vores gadekampe mod Åvangen. Men så nemt går det ikke. De skal sælges. En måned efter viser far mig en lang æske med et billede på låget af en vild mand med et pusterør. "Pygmæ" står der. Det skal pusterørene hedde. De næste dage hjælper jeg med at samle pusterør i æsker og æsker i kasser og bringe kasserne på posthus og banegård. Nu bliver vi endelig rige, og butikken er reddet. Men så nemt går det ikke. Nogle dage senere begynder kasserne at komme retur fra de lejetøjsfirmaer, de er sendt til. Far pakker dem op, men har inden ringet til Lejf. Jeg bliver sendt i byen. Da jeg kommer tilbage hører jeg far sige til Lejf: "Og så firmaet her." Han fægter med et brev og forsætter: "De skriver blot, nej tak. Beklager. I ser selv årsagen, når I åbner kasserne." Lejf går opgivende i gang med at åbne kasserne. I kasserne er alle lågene sprunget af æskerne og pusterørene ligger hulter til bulter krumme som flitsbuer.

Varde i året 2012

Jeg rejser mig fra trappestenen til frisørsalonen. Er tilbage i nutiden. Onkel Lejfs og fars ihærdige forsøg på at være blandt de første med en plastikproduktion i Danmark slog fejl. De var blandt de første, pionerer, men så absolut amatører. De var for tidligt ude. "Lego" købte året efter en plastsprøjtemaskine. Og i starten af 50'erne havde de omlagt legetøjsproduktionen fra træ til plast. De havde "klodsen" og

dermed noget at bruge det nye materiale til. Det der med at være på det rigtig sted på det rigtige tidspunkt er afgørende, men hvor sker det sjældent, at man kan være så heldig. Den erfaring fik jeg nogle år senere. Vi var flyttet ud i det store hus på Ortenvej. En dag fandt jeg en stor papkasse i vores depot i kælderen. Den var fyldt med pusterør i alle farver. Alle mere buede end lige. Efter, at Frank og jeg i et par dage havde funderet over, hvad vi kunne bruge dem til, slæbte vi et klapbord op i gården og fik farvelagt et stort skilt med teksten: "Stor sensation. Verdens første pusterør, som kan skyde om hjørner." De gik som varmt brød. Nu var tidspunkt og sted mere rigtigt. Tænk, hvis pusterørene den gang var introduceret under det slogan. De var blevet revet væk. Ja, man har jo lov til at drømme.

Under mine funderinger om plast og pusterør i "Mester Dress" er jeg nu kommet ind i Arnbjerg anlægget fra Storegade. De to damme på højre side af stien er forsvundet. Anlæggets tilsynsførende, den gang kaldet Arnbjerg Madsen, sad en hel formiddag på en lille ø ude i en af de to damme. Nogle drenge havde trukket stigen ind på land, efter at han ved hjælp af den var kravlet derover for at gøre rent hos andefuglene, og derfor lå på maven med hovedet inde i en af fuglehusene. Vi drenge, bla. Hans, Ejvind, Svend Erik og Frank husker jeg, kom godt ud af det med ham de følgende år, men det kneb med at holde masken, når han selv genfortalte historien om de uartige unger. Jeg er kommet til Wallensteins volde, som vi havde stor glæde af om vinteren på korte ski, kælk og bobslæde. Men så kom det år, hvor skibakken blev forvandlet til et friluftsteater. En af de største omvæltninger i barndommens mest populære legepladser. I dag er teatret blevet til et aktiv for de mange, hvor skibakken den gang var for de få. Jeg er er nået til Mindelunden, og er gået ind på kirkegården. Jeg står nu ved mine forældres gravsted, som er placeret opad hegnet mod Lundvej på nordsiden af kapellet. Her fra er der en fantastisk udsigt til hele kirkegården og Arnbjerg anlægget med mindelunden. Kirkegården har et pænt fald ned mod anlæggets høje træer, samtidig med, at terrænet falder i bløde kurver på tværs ned mod museet og restaurant Arnbjerg. Min far har engang i spøg sagt, at vi skulle sørge for, at han lå højt med hovedet mod hækken, så han til evig tid kunne nyde udsigten og det smukke anlæg.

Jeg går ud af kirkegården gennem lågen ved museet. Jeg må ned til

"Mester Dress" igen. Jeg bevæger mig i luntetrav ned ad Lundvej og stopper op i krydset Østervold - Lundvej - Østergade. Jeg fortsætter ned ad Østergade, men når ikke mange meter, da en af byens ældste gader, Lundgade, dukker op til højre for mig. Jeg beslutter mig for en kort afstikker ind i gaden. Her i det første sving lå marskandiser Tut, hvor jeg solgte mine 19 Tarzan bøger, så Hans og jeg kunne få råd til at se Tarzan på film i Bio i Storegade. Over for marskandiseren ligger det gamle elværk, nu anvendt af fjernvarmen. Den gang lå den offentlige badeanstalt ved siden af elværket. Jeg mindes den ugentlige badedag, hvor vi drenge blev grundig skrubbet med træuld, så vi lignede nyfødte pattegrise. Herefter blev vi sendt i dampbad. En lørdag troede far, at jeg var kommet ud. Det var jeg ikke, og jeg havde ikke kræfter til at få den tunge dør op. Jeg skulle ikke mere i dampbad, men måtte alligevel acceptere hver gang at blive smidt ud i det lille koldtvandsbassin. Det var tænderklaprende. De svømmeture, som vi selv tog udenfor i elværkets varmtvandsbassin under det store køletårn, var at foretrække. Og så var al adgang forbudt. Det betød noget for svømmeturene. Det varme klima ved bassinet gjorde, at blommerne, som voksede op ad muren til haverne mod Østergade, blev tidligt modne. Det var et tidspunkt, vi så frem til. Jeg vender om og går tilbage. Ved overgangen til Østergade ser jeg for mit indre øje: "Logen", som Ejvind Sillesens mor bestyrede, mejeriudsalget, hvor flere af os skiftevis blev mælkedrenge, og købmandsbutikken, hvor vi af og til tog en tørn som bydrenge. Ja og traphusene, hvor Bjarne boede med sine brevduer. Kun traphusene eksisterer i dag. Herfra og fra Lundgade, Storegade og Østergade kom de fleste af Franks, Søsters og mine kammerater. Hans og Grethe, Bjarne, Ejvind, Mutte, Svend Erik, Ole, Benny, Hanne og mange flere. Ja, og King. Ejvinds store gadekryds, men nok mest labrador. Svajrygget efter at have accepteret et job som ridehest for de mindste af os. Ikke alle børn boede i Østergadekvarteret, men de havde familie her. Kvarteret trak børn til som en magnet takket være de nye "højhuse" med mange børnefamilier og store legepladser, som efter behov kunne udvides til hele Arnbjerg sommer og vinter. Vore mødre var hjemmegående og kunne kaste et par mellemmader ned, så vores spændende lege kunne fortsætte i timevis. Uden indblanding af de voksne og efter vore egne uskrevne love. Betingelserne var gunstige for at opnå erfaringer og

udvikle fantasien. Blot skulle vi huske, at det var vores ansvar at se efter vore mindre søskende og inddrage dem i legen. Var der klapvogne måtte vi blive i gården. Sådan var det. Det var boligselskabet AAB, som stod for de almennyttige boligbebyggelser i Varde, herunder Østergade 8 og 10, og som skabte rammerne for den tids jordiske paradis for børn med mange legekammerater og gode legemuligheder. Tak for det.

Jeg passerer den første opgang i etagehusene – Østergade nr. 14 og stopper op. Kaster et blik ind i opgangen. I ugen mellem jul og nytår indsamlede vi et år de udsmidte juletræer fra hele kvarteret og opbevarede dem i opgang 8 og 10's baghave op mod Arnbjerg. Nytårsaften mellem klokken 18 og 19, hvor der var stille i gaden, da beboerne var midt i aftensmaden - Hamburgerryg med grønlangkål og medisterpølse. Torsk var kun for de få – fik vi travlt med at transportere de mange smådryssende juletræer ud på gaden og ind i opgangen. Vi startede oppefra og stablede træerne op i flere lag, så vi til sidst, da hele opgangen var fyldt op, kravlede ned i hullet mellem trappeløbene og stemte alle dørklokkerne undervejs. Vi kunne høre beboerne højere oppe råbe, når de kom ud i opgangen og fandt ud af, at de var indespærret af juletræer. Det var om at komme væk i en fart. Jeg var så uheldig, at få en tommelfinger i klemme i den tunge gadedør, som gav mig et ar for livet. Svend Eriks far, Karl Mølgaard, vores hjælpsomme og børnevenlige vicevært i vores hus, havde fået færten af, at noget var i gære. Han stod nede på gaden og tog imod os. Vi blev straks sat til at bakse juletræerne ud igen. Vores idé til en nytårshappening gik i vasken. Vi ærgrede os den gang, men kunne ikke overskue konsekvenserne, som kunne have ført til meget mere end et par afsvedne træer. Vi måtte acceptere en irettesættelse af Mølgaard. Han havde været vores helt siden befrielsesdagen, hvor han på Torvet trådte frem som en af byens frihedskæmpere.

Imens jeg går og dagdrømmer om de første barndomsår, er jeg nået tilbage til Torvegade. Jeg tager igen plads på trappestenen til frisørsalonen og søger videre i hukommelsen. Søger efter de klare pletter. Efter forsøgene med at fremstille produkter af plastik var pengekassen ved at være tom. Det var slut med kunder, som skulle have udnyttet de gamle klude. De havde fået råd til at købe nyt. Jeg ved ikke, hvad der skete, men gætter på, at far var sent ude med at

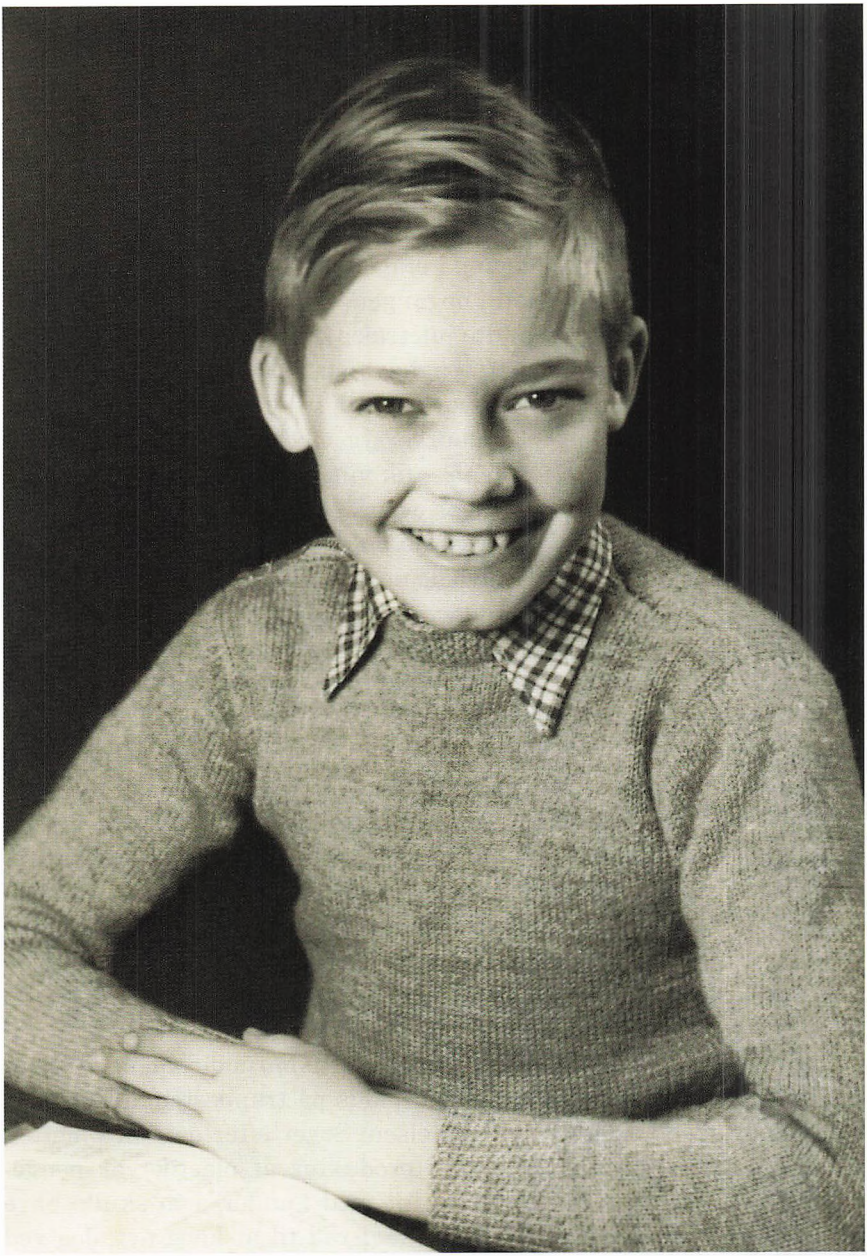

Skolebillede af Kurt i 7-8 års alderen.

omstille forretningen. Og så havde han nok mere lyst til at skrive. Men her var han også gået i stå på grund at de nære udfordringer: Familien skulle have noget at leve af. En midlertidig redning kom fra en uventet kant.

"Mågeparken" i året 1947

Jeg er nu 8 år og far har taget mig med ned til min tante Anna og min onkel Elias. De hedder Andersen til efternavn, og de ejer et kæmpestort Tivoli, som ligger ved Gl. Vardevej ved Vognsbølparken i Esbjerg. Far skal hjælpe med Tivolis regnskab, så "Mester Dress" holder lukket nogle dage i ugen. Jeg får lov til at komme med. Far fortæller mig, at han får travlt med regnskabet og lukker sig inde i vognen med "regnskab og bogføring." Min onkel Lis vil gerne vise mig rundt i sit nye Tivoli, som blev opført sidste år. Han kalder det "min og Annas forlystelsespark." Jeg løber straks hen til radiobilerne og onkel Lis nikker til manden, som billetterer. Det bliver til flere ture, inden min kusine Rita dukker op. Hun vil hellere i spøgelsesvognen.To ture bliver det til, før vi går over til automathallen. Udenfor er verdens stærkeste mand ved at øve sig med at rive 20 cm. tykke telefonbøger over. Rita kalder: "Ursus, du skal hilse på min fætter fra Varde." "Ja, kom bare med ham, så skal jeg gøre ham til en stærk mand." Synes jeg, han siger. Han er ikke dansker. Ursus sætter os i gang med at hjælpe ham med at opstille et stativ og slæbe kæder over til stativet. Når stativet er samlet til et lille tårn, hvor der kan stå en bil under, er scenen klar til om aftenen. Ursus vil så stille sig op i tårnet og mandskabet vil trække kæderne under bilen og række dem op til Ursus, som vil trække dem over ryggen og binde dem omkring maven. Jeg håber på, at jeg en dag får lov til at blive til om aftenen og se, om han kan løfte bilen. Min onkel trækker mig over til en flok mennesker, som står i stille beundring og betragter en ung dame, helt i hvidt, også støvlerne er hvide. Hun holder omkring halsen på en hvid hest, imens en ældre mand lægger seletøj på hesten. Min onkel præsenterer mig for den ung dame, som han kalder "Prinsessen på den hvide hest." Hun smiler sødt til mig. Hendes far klapper mig på hovedet og tørrer brillantinen af i bukserne. Jeg har aldrig set så smuk en pige før og kan ikke få et ord frem. Skidt med min nye indianerfrisure. Min onkel spørger, om alt er klar til om aftenen, og faren nikker. Onkel viser mig rundt

til alle boderne og til dansepladsen. Til sidst til den store runde plads i hvis midte, der står et stort rundt bassin. Og over bassinet er der rejst et flere etager højt tårn med en platform øverst. "I aften springer prinsessen på sin hvide hest ud der oppe fra og ned i bassinet, så vandet kastes ud til alle sider," fortæller min onkel stolt og fortsætter: "Spørg din far, om du må komme herned en søndag eftermiddag." Jeg nikker generet. Rita og jeg når to ture i rutchebanen inden far kommer, og vi kører tilbage til Varde og Mester Dress. Jeg så aldrig prinsessen igen. Den uge skete der et tragisk uheld, som rystede Esbjerg, og ikke mindst min onkel og tante. Efter flere dage med vellykkede udspring skete det. Hesten ramte bassinkanten og fik de forreste ben uden for bassinet. Benene brækkede, og hesten var ikke til at redde, men måtte aflives på stedet. Jeg spurgte til prinsessen. Hun kom ikke noget til, men måtte rejse væk med sin far.

Hamburg i året 1947

En måned senere får vi besøg i Østergade 10 af min onkel Egon Skov. Han er begyndt med at køre fiskebil til Hamburg to gange om ugen. Hans far Carl Skov, har sin vognmandsforretning med fiskebiler i Helgolandsgade i Esbjerg, hvor Egon og min moster Lisse bor. "Onkel Egon, må jeg ikke godt komme med dig en tur," Jeg bliver selv overrasket over, at jeg tør spørge. Egon ser over på min far, som til min store forbavselse siger: "Hvorfor ikke. Turen er vel sikker nok?" Egon, som er en mand af få ord, nikker. Min far fortsætter: "Men I sover begge i førerhuset, ikke?" Egon nikker igen. Nu er der vist ingen vej tilbage, tænker jeg, og er næsten ved at fortryde, at jeg har spurgt, da min onkel udbryder:" Du kan være sikker på, at jeg nok skal passe godt på Kurt!" Det afgør sagen. Få dage efter er vi klar til at tage af sted. Mor er forknyt, men giver mig en stor madpakke. Far siger, at penge har han ikke, men dem får jeg jo heller ikke brug for. Onkel starter bilen med et brøl, og snart er vi på vej ned gennem Sønderjylland. Jeg sidder der i førerhuset højt hævet over bilerne, som overhaler os på vejen. Vi gør holdt lidt syd for grænsen ved et cafeteria, hvor vi spiser vores medbragte mad sammen med flere vognmænd. Flere af dem har drenge med. De var alle to til fire år ældre end mig. "Vi må vise dem, at vi ikke har været sådan rigtig i krig", siger en ældre vognmand, som alle lytter til, og han fortsætter: "Og rigtig mange tak

for det." Vi overnatter på rastepladsen, og onkel Egon vækker mig, da det lysner. Et par timer senere er vi nået til Hamburgs forstæder. Det første indtryk er stilheden. Som en film, hvor lyden pludselig forsvinder. Vi kører ned mellem beboelsesejendomme. Flere af dem ligger i ruiner. Onkel Egon fortæller om bombemaskinerne fra England, som bombede byen allerede i 1943. "Men her hvor vi kører nu, er det ikke så slemt," mumler han, som om det skulle være en trøst. Folk graver og kører væk. Andre stå stille og er apatiske. Jeg holder mig for øjnene, men ser igen ud, da børn langs vejen begynder at kalde og vinker til os. Vi er på vej med spisefisk fra Esbjerg. Mine tanker går tilbage til de to soldater, vi mødte hos købmanden i Østergade, og min mors ord om børnene hernede, som fik soldaten til at græde. Nu vinker og ler børnene. Jeg håber på, at soldaten nåede at blive genforenet med sine børn. Først nu forstår jeg den ældre chaufførs bemærkning om, at "vi ikke har været sådan rigtig i krig". Vi kører ind på havnen. Nu rummer min hukommelse fra turen ikke flere klare pletter, blot et par små episoder. Om aftenen tager min onkel mig med på en gåtur langs havnen. Vi møder en mand med en kassevogn, som vil sælge nylonstrømper og amerikansk tyggegummi. Onkel køber alle strømperne og et stort net med tyggegummi, Manden har derimod ikke cigaretter. "Du tager tyggegummiet, Kurt. Der er nok til Frank og dine kammerater." Der står Wrigley på pakningerne. Jeg åbner én. Stykkerne er i lange plader. Jeg propper et stykke i munden. Uhm. Slut med at tygge på paraffinlysene fra fødselsdagslagkagerne. Her var der til mange dages forbrug for gården i Østergade. Vi kommer hen i en gade med harmonikamusik og mænd som skåler og synger. Ud af vinduerne hænger letpåklædte kvinder, som kalder på os. "Det er Reeperbahn," siger min onkel og fortsætter med et lunt smil: "Din far gav dig ingen penge, så mon ikke vi hurtig må videre. En halv time efter sover jeg i bilen.

Varde i året 2012

Jeg rejser mig stiv i alle led fra trappen. Jeg hilser på en slank dame, som skal ind af døren til en lejlighed ovenpå, og som kan komme forbi, uden at jeg behøver at rejse mig. Jeg tænker på hukommelsens matte rude med de få klare pletter. Alle erindringer med udgangspunkt i "Mester Dress." Min far havde flere gange antydet, at det var

ved at være slut med forretningen. Alt vedrørende genbrug kunne ikke mere bruges. Nu skulle alt være nyt og helst amerikansk. De første cowboybukser var ankommet. Men ikke til "Mester Dress". Plastikken kom også væltende, men ikke fra "Mester Dress". Onkel Lejf og moster Rigmor drog til Kastrup og startede "Kastrup Dampvaskeri, senere omdøbt til "Delfin Vask". Onkel Lis og tante Anna måtte i 1949 lukke "Mågeparken". Man sagde, at det var to regnfulde somre, som var den egentlige årsag. De flyttede til landsbyen Fløng ved Roskilde. Far sagde lejemålet til "Mester Dress" op, og familien flyttede ud i AAB's nye boligbebyggelse på Ortenvej. Efter flere job blev far rejsende inspektør, og de mange timer ude på landets hoteller gav ham ro til at skrive bogen "Spar Konge" færdig. Bogen blev udgivet i 1951. Hans debut vakte en del opmærksomhed i Varde, og bogen fik hovedsagelig gode anmeldelser i landets aviser. Det var ikke hver dag, at en ejer af en lille tøjbutik i en provinsby sprang ud som forfatter, uden at have nogen som helst kontakt til landets litterære miljø.

Jeg rejser mig og vender mig mod facaden og mumler for mig selv: "Nu stopper jeg "Mester Dress". Du har givet mig mange spændende timer i mine første leveår.

"Jeg klapper den tilmurede facade. "Din bydreng – "Lille Mester Dress" - siger tak". Men jeg får ikke noget svar. Facaden forbliver lukket efter mere end tres års tavshed.

Kurt Thomsen

Gode år i Alslev Forsamlingshus

Af Hans Ole Villadsen, Alslev

Ordene kommer fra Helga Carlsen, der på trods af sine 86 år er rask og rørig, har bevaret et ungdommeligt ydre, er skarp i hukommelsen, og selv passer sit store parcelhus med have på Irisvej i Alslev – men bruger dog en stok. I 1964 overtog hun og hendes mand Henry driften af Alslev Forsamlingshus efter Harry og Kathrine Rasmussen, og i 7 år frem til 1971 sørgede de for, at utallige fødselsdage, bryllupper, sølvbryllupper, m.m. blev afviklet som landtraditionen bød med: *suppe, steg og dessert*. I årene forud havde Henry været fodermester først på Lunderup ved Varde, og derefter ved Rhod på Damsmark, og Helga havde begge steder hjulpet til ved malkningen 2 gange om dagen – morgen og aften. Det var et slid og i længden ikke, hvad Helga havde lyst til, og derfor var hun begyndt at arbejde på restaurant Rødhætte ved Sjelborg – Det gav en cykeltur på små 10 km. hver vej, men det var trods alt bedre end at arbejde ude i en gammel kostald. Så blev pladsen som værtspar i Alslev Forsamlingshus ledig, og Harald "Slagter" Nielsen fra Alslev syntes, at hun skulle søge stillingen, og selv om Henry ikke helt var sikker på, at der kunne tjenes nok til at forsørge familien med 4 børn, så vovede de efter mange overvejelser springet fra kostald til køkken og festsal, og det skifte fortrød de aldrig. De overtog en god "ordrebog" og så fulgte 7 år med 40-70 fester pr. år og mange andre arrangementer ved siden af. Det var jo tiden før boligforeningernes festsale, menighedshuse og idrætshaller og den fri adgang til brug af skolernes lokaler, så hvis mennesker skulle mødes i sognet, så skulle det være i forsamlingshuset. Der var ikke andre steder dengang! Helga og Henry fik fra start sammensat et godt team (det hed det nok ikke i 1964) af hjemmegående koner fra byen. Margit Jørgensen gift med Regnar "Post" Jørgensen fra Forum-

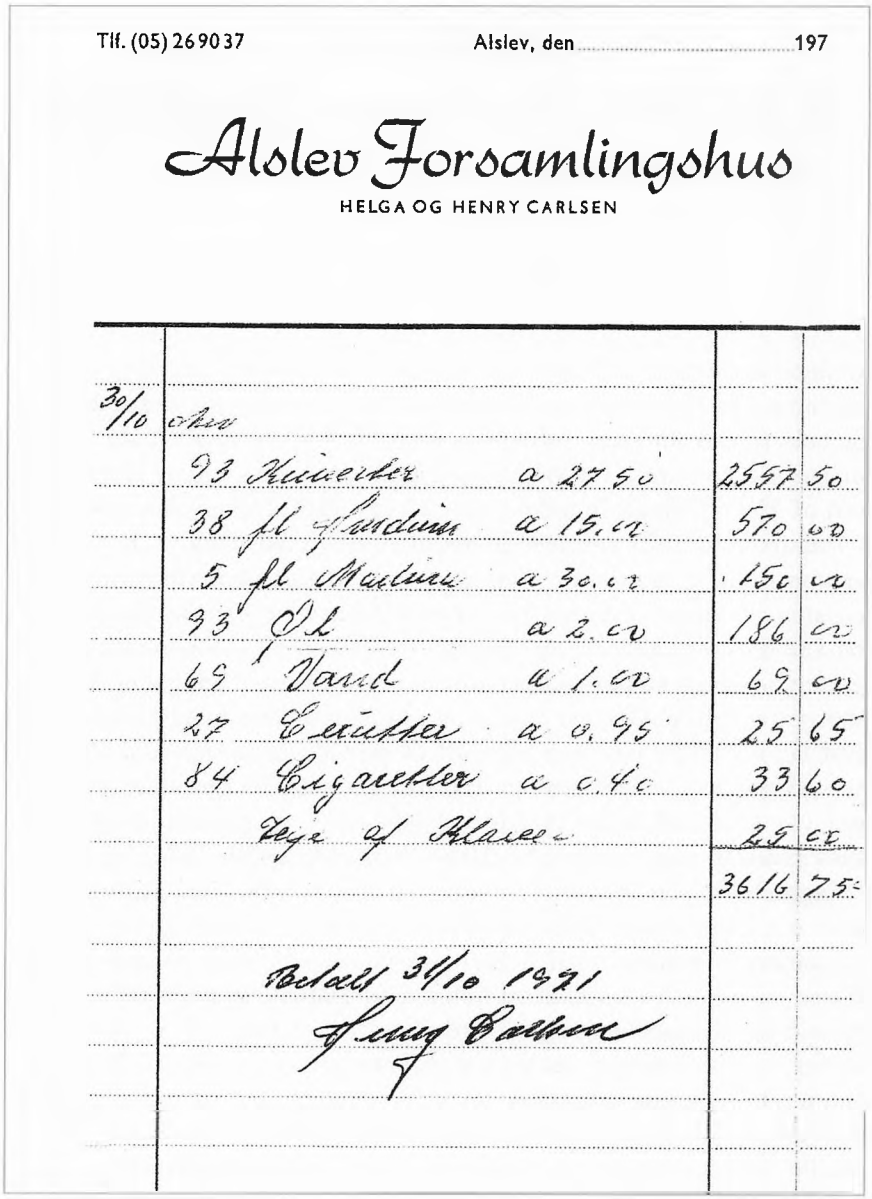

Tlf. (05) 26 90 37 Alslev, den 197

Alslev Forsamlingshus

HELGA OG HENRY CARLSEN

30/10	Øre		
	93 Kuverter a 27 50	2557	50
	38 fl Sardiner a 15. øre	570	øo
	5 fl Marinen a 30. øre	150	øø
	93 Øl a 2. øø	186	øø
	69 Vand a 1. øø	69	øø
	27 Cerutter a 0. 95	25	65
	84 Cigaretter a 0.40	33	60
	Leje af Klaver	25	øø
		3616	75
	Betalt 31/10 1971		
	Jens Carlsen		

En regning fra 1971. 93 personer til suppe, steg og is i Forsamlingshuset samlet kr. 3.616,75 og det endda med både ryge- og drikkevarer.

vej hjalp alle år til i køkkenet, hvor sovsen var hendes specialitet og Helga selv tog sig så af suppen. Klara Hansen og Sisse Knudsen tog sig af opvask m.m. i køkkenet. Henry var eneste mand på holdet, men det var ham der stod for aftalerne med gæsterne, og han tog også del i serveringen sammen med "pigerne". Når der var omkring 150 eller flere til et gårdmandssølvbryllup skulle der mange hænder i sving, men der var aldrig problemer med at skaffe hjælpere. Det højeste antal spisende gæster var dog til et bryllup, hvor 220 gæster var placeret ved 4 stk. langborde, og hvor de faste bænke ude ved væggene var i brug. *"Henry var et "jern" til at organisere"* beretter Helga glad og stolt ved erindringen om de travle stunder i forsamlingshuskøkkenet, men når der var styr både på aftalerne og serveringen, så kunne hun trygt koncentrere sig om kokkeriet og behøvede ikke at bekymre sig om andet. Der blev lavet kød- og melboller, kogt ris, skrællet kartofler, lavet dessert, og vigtigst af alt - oksekødet i form af en parteret bagkølle med ben fra slagter Mortensen i Smedegade, Varde, skulle koges sammen med grønsager og høns i gruekedlen. Så kunne der laves en rigtig god suppe, og en sovs som var bedre end hvad gæsterne fik til hverdag. Det var tiden før cateringfirmaernes indtog, og alt blev lavet "fra bunden".

Ved siden af festerne havde Helga også pensionærer, der enten fik middagsmad eller fuld kost. Den første pensionær var Jan Hansen fra Brugsen, så kom Peder Eg fra Ny Visselbjerg til og efterhånden voksede flokken af dagligt spisende gæster til op mod 20 personer. De spiste oppe på 1. sal i "læsestuen" - Så var både "lille sal" og "store sal" til fri disposition. *"Det var en rigtig god ting med de pensionærer"*, kan Helga fortælle med glimt i øjet Det gav mulighed for at disponere rester fra festerne, og så gik der ingen ting til spilde. Fra starten kostede det kr. 10,- pr. dag, at få kosten ved Helga. Medens parret havde forsamlingshuset blev toiletterne flyttet og moderniseret, og det gamle kulfyrede kedel i kælderen, som gav opvarmning ved hjælp af varm luft til salene, blev udskiftet med oliefyr og centralvarme. *"Det var dejligt og meget arbejdsbesparende for Henry"* kan Helga fortælle, for så blev han fri for at bakse med kul i kælderen og petroleumsovne til beboelsen på 1. sal. I køkkenet var der stadig, det store komfur med ovn og 2 gruekedler - alle 3 dele fra 1936, hvor det nye forsamlingshus blev bygget – Den ene gruekedel brugtes til kød

og suppe, den anden til opvarmning af vand til kaffe og opvask – og der blev stadig fyret op med træ og briketter. Forsamlingshuset havde kun en "konditorbevilling" så der kunne ikke serveres øl, vin eller spiritus til baller og offentlige møder. Husets vedtægter forbød i øvrigt udskænkning af stærke drikke og kortspil og først omkring 1968 blev vedtægterne ændret, så værtsparret fik friere forhold at arbejde under. Retfærdigvis må det dog siges, at dette forbud ikke gjaldt private lukkede fester, men det var først i slutningen af deres periode i forsamlingshuset, at det blev almindeligt med vin til maden. Spiritusforbuddet gav en masse bøvl. De unge mennesker havde naturligvis rigelige forsyninger af øl og sprut med – blot var det udenfor - så der var en rend ud og ind under ballerne. Det blev så slemt, at Henry satte sig imod afviklingen af de såkaldte alkoholfri arrangementer, og bestyrelsen besluttede sig – tiden var også efterhånden modent hertil – at slette alkoholforbuddet.

Der blev også opsat et ishus i baghaven til forsamlingshuset for den stødte op til sportspladsen, og inde i forsamlingshuset, hvor der nu er garderobe, blev der indrettet en "pop-bar", som nærmest var en lille

Helga Carlsen foran Alslev Forsamlingshus.

slikbutik, som udenfor brugsen og købmandens åbningstider, kunne forsyne landsbyens ungdom med "nødvendige fornødenheder". Det var mest sønnen Herman, der passede disse 2 forretninger. *"Jo, vi havde mange jern i ilden"*. Det var travle, men gode år for hele familien. Ferie var der ikke plads eller råd til før omkring 1970, og på dette tidspunkt begyndte Helga og Henry at overveje deres fremtid. Helga døjede meget med migræne og Henry ville gerne have sit eget hus. Kildeskatten fra samme år gav også besværligheder, for personalet skulle nu have deres løn reduceret med skat, og det gav frafald blandt de sædvanlige medhjælpere. Så Helga og Henry købte grund på Irisvej af Alslev Hostrup Kommune i 1970 for kr. 15.000 og startede som medbyggere på et stort Høm typehus. Sønnerne hjalp til, og med lidt kapital fra tiden i forsamlingshuset kunne drømmen om eget hus realiseres. De forlod forsamlingshuset ved årsskiftet 1971/72, men de tog deres spisende pensionærer med. Det kunne de, for parcelhuset var blevet indrettet med en ekstra spisestue – Dog efter et par år fandt Helga, at arbejdet var for stort i forhold til fortjeneste, og skattevæsenet havde dengang nogle urimelige satser for brug af egne varer, så hun kvittede pensionærerne og erstattede disse med dagplejebørn. Den ekstra stue med særskilt indgang kunne snildt bruges til sådanne småfolk.

Så Helga sluttede sin arbejdskarriere, som hun begyndte: med at passe børn. Hun blev for øvrigt i 1973 den første kommunale dagplejer i Alslev og Henrys gode evner som "altmuligmand", skaffede ham job ved Bent "Smed" Andersen som svejser. Helga gik på efterløn i 1984.

P.S.: Alslev Forsamlingshus har i snart mange år ikke haft fast værtspar, men det klarer sig stadig fint som "feststed" for området.

Hans Ole Villadsen

Ellens høj. Tegning af Bent Steffensen.

Ellens høj

Af Eskil Windfeld-Lund, Marstal

Er en fortælling om en svagt (åndssvag?) begavet pige i 1600 tallet. Bag den regelrette dom, ligger der et liv, levet af en mand der kendte hende og det er denne mand, jeg her har vakt til live, for med hans viden, at fortælle hvad det var, der skete.

En natvogn skrumlede henover de slimede brosten og sendte en ulideligt stank af tømte latriner udover forbipasserende. Natmændene selv, var ved at være halvgående af brændevin, som stod skænket op til dem ved de fleste lokummer, en skik som flere borgere i byen havde taget op, efter at kongen havde bygget de nye huse ude i Nyboder. Men der var det nu også særlig påkrævet, da natmændene her skulle ind gennem køkkenet, for at hente tønden ude i gården og for at undgå at komme til at "skvulpe" over, havde man for længst indset det rimelige i, at lade et fyldt brændevinsbæger stå på bordet, så havde man en uudtalt alliance med nattens mænd. Året var 1628.

Lidt længere nede ad gaden kom en tohjulet kærre med en mager hest forspændt og styrede direkte mod Vesterport, der lige havde lukket op for dagens trafik af ind- og udrejsende til hovedstaden. En lille skrutrygget mand af ubestemmelig alder sad på ladet i en bunke hø og stirrede lige frem for sig med et tomt blik. Han var klædt i skident bondetøj, langskaftede træskostøvler og med en bør på hovedet af groft kviltet fåreuld, hvorunder et tyndt og tjavset gråt hår stak ud i lange totter. Da vognen nåede frem til porten, kom en vagt frem og standsede bonden for at se nærmere på hans last ud ad byen, for normalen var jo, at bønderne kørte hjem om aftenen, når de havde været inde for at sælge deres varer på Torvet og ikke som her, først om morgenen.

Vagten jog sin lanse ind i høet for at mærke efter, om der skulle skjule sig tyvekoster og ramte noget hårdt inde i bunken. Med lan-

sen fejede han høet til side og så hvad der skjulte sig under det: en aflang smal kasse af træ holdt sammen af tre sømbeslåede jernbånd. Og hvad har man så her, spurgte vagten med et hoverende blik, men i stedet for at svare greb bonden ind under koften og halede et stykke papir frem og rakte det til vagten. Vagten, der hverken kunne læse eller skrive, så lidt rådvild på dokumentet og blev kendelig nervøs, da han genkendte kongens segl og underskrift. Og hvor skal man så hen med den last, spurgte han og så op på bonden, der stadig sad og stirrede lige ud i luften? Til Va' Va' Varde kom det fra bonden. Til Va' Va' Va' Varde, sagde vagten, som gjorde sig morsom på bondens bekostning, ja så må du nok hellere se at komme af sted, for det kan jo nok ta' sin tid med den hest og den fart, du har på. Bonden svarede ikke, men løftede blot selen og lod den falde ned over hestens ryg og vognen satte sig i bevægelse, mens vagten stod tilbage og ærgrede sig over, at han ikke havde været i stand til at læse hvad kongen havde skrevet.

Den uendelige lange vej tilbage til Varde lå nu foran Thinus, der for mange år siden var blevet døbt Methinus Adsersøn i Thorstrup kirke. Køreturen fra Varde til København havde været en næsten umenneskelig rejse i den stive vogn med den udslidte hest foran. Men der havde ikke været noget valg, han måtte gøre som hr. Lange havde befalet, da han kom ned på Lunderup fra Nørholm og beordrede staldkarlen til hovedstaden i et absolut hemmeligt ærinde. Her skulle han uden spørgsmål henvende sig på en bestemt adresse og afhente en kasse, som han omgående skulle bringe til Lunderup og for ikke at skulle svare på nærgående spørgsmål, ville han på den samme adresse få overdraget et dokument underskrevet af kongen. Dette dokument måtte han i yderste fald vise til øvrigheden og rejsen hjem med kassen skulle således være sikret mod unødig indblanding. Tinus havde ikke turdet stille spørgsmål om hans ærinde, da han havde en fornemmelse af, at dette havde noget at gøre med hans søn Adser, som var forsvundet fra skyttehuset for et år siden, næsten samtidig med at hr. Langes søn Iver var blevet væk, ja ja, der gik nu godt nok rygter om, at han var rejst til udlandet over hals og hoved.

Hr. Langes datter Ellen var også pludselig forsvundet, men der var dog nogen der mente, at hun var bragt til Haderslev for at skjule et eller andet om de to's forsvinden. Det sidste år havde været et helve-

de for Thinus. Adser, der var skytte på godserne, var uden varsel blevet hentet op på Nørholm af ridefogeden, hvor han var kommet under skarpt forhør af Hr. Lange og da dette ikke havde ført til noget, var han blevet sat op på træhesten, hvor han sad i to dage med tunge lodder bundet om fødderne, indtil han langt om længe gik til bekendelse. Han havde skændet Ellen.

Thinus troede ikke på den tilståelse, kun alt for godt vidste han, at man kunne få folk til at bekende alt, når man først var blevet sat op på den satan, selv havde han prøvet det, da et par stude nede på engen var forsvundet en morgen. En studehandler havde været forbi nogle dage forinden med en flok halvmagre dyr og solgt dem til forvalteren, der havde ladet dem drive ned på engene til de andre, der var store og velnærede og klar til at sælge og drive videre til markedet i Tyskland. Studehandleren havde købt dem og var draget videre samme dag, men nu manglede der afregning for to af dem og Thinus var blevet anklaget for at have solgt dem til studehandleren. Thinus havde ganske rigtig været med til at drive de solgte dyr sammen og han vidste udmærket, hvor mange der havde været, to mere end forvalteren havde skrevet ned og nu skulle der findes en syndebuk.

Det havde været ord mod ord, men forvalterens ord havde været mere overbevisende for Hr. Lange end Thinus stammende forklaring, og da han først var kommet op at sidde på træhesten, gik der ikke lang tid inden bekendelsen faldt. Jo, Thinus vidste alt for godt, hvad den forbandede træhest kunne få folk til at indrømme og efter denne fornedrelse, vidste han ikke længere, hvem han hadede mest, forvalteren eller Hr. Lange. Thinus havde haft god tid til at tænke over tingene på den lange tur til København, og nu hvor hjemrejsen var begyndt, havde han fået ekstra meget at tænke over.

Den adresse han var sendt til i København, havde været et uhumsk og skummelt sted, hvor der lugtede hæsligt af døde dyr og det der var værre, og manden på stedet havde virket uhyggelig skrækindjagende på Thinus i hele hans fremtoning af overmenneskelig størrelse. Hans blottede overarme havde været store som okse-køller og de blodskudte øjne på det lille hoved, der slet ikke passede til den enorme krop, havde stirret på Thinus da han mødte op og fremstammede sit ærinde. Ikke et ord var der kommet over mandens læber, kun nogle uforståelige lyde og Thinus kom til at tænke på, at det var første gang i

sit liv, at han ikke var blevet gjort til grin for sin stammen, nå' nej, man vidste vel ikke hvad de lyde betød, men her var der så endelig en, der ikke kunne gentage ham i en overdreven hakken af ord. Kæmpen var gået ind bag en dør og var lidt efter kommet ud med kassen på nakken, havde kigget lidt på vognen, som om han ville sikre sig, at den nu også kunne holde til det og havde så lempet den ned på ladet. Derefter havde han vinket Thinus med ind bag døren til et rum, hvor det svage morgenlys endnu ikke havde gjort den store forskel på nat og dag, havde peget på en stol ved et råt tilhugget bord hvorpå der lå to forseglede dokumenter. Thinus havde sat sig på stolen og blev helt varm om hjertet, da kæmpen kom frem med en dunk brændevin og to voksne bægre, det var første gang på hans rejse, at han var blevet budt på noget. Den stærke drik var gået lige til hovedet, men hvor var det dog saligt, det var som om, at alle de onde tanker der havde kørt rundt i hans hjerne havde fået vinger og var blevet til noget fjernt og ligegyldigt og kæmpen havde smilet til ham og løftet bægeret flere gange til hilsen. Uden ord havde han forklaret Thinus, at det ene dokument skulle han gemme væk, og det andet var til vagter på hans rejse hjem.

Ved det tredje bæger brændevin var Thinus nu blevet så svirendes, at han ikke kunne rejse sig ved egen hjælp, men det havde der været råd for. Den stumme kæmpe havde løftet ham op i én arm og båret ham direkte ud på vognen, hvor han med et let klask på hestens skanke havde sat hjemrejsen i gang. Forude lå nu de endeløse hjulspor. Thinus havde mest lyst til at sove væk fra det hele, bare glide ind på den anden side, hvor hans kone havde ventet på ham siden det år, hvor Adser fyldte fem. I en tåge af brændevin så han sit liv passere forbi, fra en tålelig opvækst i Lunderups stalde til det satans år i 22, hvor Hans Lange fra Bramming havde købt gården og sat en ny forvalter ind. Fra den dag havde dagene været et helvede på gården.

Hans Lange og hans hustru Karen Strangesen fra Nørholm boede ikke selv fast på Lunderup, men kom der indimellem og tog ophold på gården, når de hentede deres afregning fra forvalteren og oftest havde de deres tre børn med på disse besøg. Det var på et af disse besøg, at Thinus første gang så Ellen, som dengang havde været 11 år og allerede en lille frøken, men der var noget i vejen med den pige. Hun var ikke helt vel, hviskede folk der havde set hende, man kunne se det på

hendes øjne, som var underlig tomme og på hendes altid åbenstående mund, hvoraf ubehjælpsomme ord flød i en lind strøm, nej, der var noget galt med den pige. Thinus kendte godt den slags børn fra andre steder på egnen, det var jo dem, som man kort og godt kaldte idioterne og som blev gemt væk, eller sat til at passe ildstedet på gården, ja, der var også dem, der kaldte sådan et barn for en aske fis.

Men det var jo de fattiges børn, som levede på den måde, de fine havde jo råd til at klæde sådan et barn fornemt på, så man ikke tænkte så meget over, om der måske var noget i vejen med det, i alle fald, var der ingen der turde tale højt om det. Og sådan havde det også været med Ellen, hun havde altid været klædt i lange fine kjoler med høj stram hals, som vel skulle hjælpe til med at holde hendes mund lukket, men når hun løb rundt på gården som et lille barn, havde hun som regel fået de snærende bånd revet af, så hun kunne bevæge sig frit.

Thinus havde tit tænkt på, at fordi den pige ikke havde været helt vel, så var hun heller ikke blevet den lille stive adelsfrøken, som hendes forældre havde prøvet at opdrage hende til, men snarere forblev hun en lille troskyldig pige, som ikke kendte forskel på høj og lav. Det var vel også derfor, at hun og Adser var blevet gode venner. De to var på omtrent samme alder og selv om Adser havde haft nok at gøre med at holde styr på studene nede på engen, så havde han altid været god mod Ellen, når hun kom ned for at se til ham. Hun havde pludret løs, og selv om Adser ikke altid havde forstået hvad hun sagde, så havde han smilet til hende og svaret hende og lært hende mange nye ord.

Han havde lært hende dyrenes navne, haren, ræven og rådyrene og vist hende hvor de holdt til, lært hende at kende fuglene ved navn, fra den store musvåge, som med sit kæmpe vingefang kom susende gennem luften for at slå ned på en harekilling ude på engen, til lærken der hang højt over dem og overvågede sin rede, alt imens den trillede sin sang ned over de to børn. Sammen havde de plukket brombær i krattet og nydt den søde smag af sommer og han havde lært hende at sidde ganske stille, når de store kronhjorte kom ned til åen for at drikke vand. Han havde vist hende, hvor de to oddere holdt til og lært hende at være musestille, når de med lynets hast svømmede rundt i åen og fangede fisk, som de bragte ind til ungerne i åbrinken.

Jo, de to var blevet gode venner, selv om det bestemt ikke passede

Hr. Lange og fru Karen. De havde befalet forvalteren at tage Thinus i lære, som måtte love, at Adser aldrig mere måtte tale med frøken Ellen og året efter var drengen så blevet sendt ud til skytten i skovene ved Nørholm, for at blive oplært der. Det var sidste gang, at Thinus havde set sin søn, nu var der kun rygterne tilbage.

Forude tegnede konturerne af Roskilde domkirke sig. Det var blevet midt på dagen og Thinus var så småt ved at være ædru ovenpå morgenens oplevelse af uhygge og brændevin. Der havde været noget med den kæmpe, som Thinus ikke helt kunne finde rede i, ikke at han ikke kunne tale, det var der vel en grund til, nej det var noget som han havde set inde i det mørke rum, noget som morgensolen havde fået til at blinke i hans øje efter tredje glas brændevin og med én gang blev han klar over, hvad det havde været. Det var en kæmpe økse, en af den slags som skarpretterne brugte. Thinus blev lysvågen og panikslagen, hvad var det her for noget, hvad var det for et ærinde han var sendt ud i? Febrilsk ragede han høet til side og stirrede på kassen. Hvad fanden var der i den kasse og som om han allerede kendte svaret, dækkede han den hurtigt til igen.

Thinus så sig fortvivlet omkring, blev han forfulgt, havde vagten inde ved Vesterport fortalt sin overordnede om hans passering, ville de nu sætte en flok ryttere efter ham for at se nærmere på hans last. Nej der var ingen at se, kun de sædvanlige bøndervogne og ind imellem en lukket karet med det bedre borgerskab bag ruden. Hjem for satan, lød det inde i Thinus hoved, kom så hjem råbte han højt og piskede på hesten der havde gået i skridtgang hele vejen fra København. Thinus huskede ikke meget af den tur over Sjælland og Fyn, kun at han havde været heldig med at blive færget over bælterne uden indblanding fra øvrighedspersoner og nu på tredje dagen, var han nået frem til ådalen ved Vejle, hvor han for første gang på hans rejse, undte sig selv et solidt måltid mad på Skibet kro. Udmattet af den lange tur sank han om på en bænk lige inden for døren, den lange tur fra hovedstaden stod som i en tåge for ham, hele tiden havde han presset hesten og sig selv til det yderste og kun når han mærkede at hesten var ved at segne, holdt han hvil og lod den græsse i vejkanten, medens han selv segnede omkuld i høet og faldt i en dyb søvn. Men hver gang var han vågnet op badet i sved af en ond drøm.

Han havde set Adser sidde overskrævs på kassen og drevet hesten

frem med høje råb og pisken hvislende i luften. Først da han var kommet over på Jyllandssiden, var roen begyndt at falde over ham, nu var der ikke flere bælter han skulle over, nu kunne han se det sidste stykke vej for sig, en lang tur ind over heder og spredte bebyggelser, men først af alt, et landskab han kendte og hvor dem han kunne støde imod, højest ville være en flok sköjere og hedebønder. Kromanden havde været venlig og havde sat et stort krus øl og et bæger brændevin foran Thinus, vel fordi han kunne se, at her kom en rejsende, som trængte til at komme til live og ikke som de fire gavehoveder der sad ovre i den anden ende af stuen og larmede over et terningespil på det ølvåde bord. I respekt for kromandens venlighed havde Thinus taget hatten af og sad nu og lod øllet og brændevinen rulle hele vejen gennem kroppen.

Hvad Satan, er det ikke Thinus fra Lunderup skar en stemme igennem krostuen, jo så fanden er det da det. Thinus, der havde siddet og sløvet ovenpå den tunge mad og brændevinen, vågnede op med et sæt og så over på manden, der havde råbt hans navn og genkendte nu en gammel bekendt omend ikke for det bedre. Det var den tidligere forvalter på Lunderup, som var blevet sendt væk da Hr. Lange havde købt gården og kommet der med sin egen forvalter. Thinus vidste ikke helt, hvor han havde denne mand, huskede ham mest for hans hundsen med folkene på gården og for hans gøren nar af hans stammen, så han nikkede bare over til ham. Men nu kom manden over til Thinus og satte sig overfor ham og snakkede mand til mand og uden at gøre grin med ham, spurgte han til Adser. Thinus vidste ikke hvad han skulle svare, kun at han ikke havde set ham i mere end et år og med gråd i stemmen fremstammede han, at han var bange for at Adser ikke var mere og så fortalte han om de frygtelige beskyldninger, som Adser havde været ude for og om hvordan de havde tvunget en tilståelse ud af ham.

Den fremmede kiggede nu Thinus lige i øjnene og blev helt menneskelig, da han begyndte at fortælle hvad han vidste. Ham skal du ikke frygte for, sagde han, han blev hjulpet til at flygte fra arresten i Varde, da en af vogterne der, ikke troede på hans skyld og jeg har talt med ham, da han kom her forbi for et par måneder siden sammen med et regiment, der var på vej til Sønderjylland og han fortalte mig, at han havde taget et andet navn for ikke at blive opdaget, men ingen

er ude efter ham mere, da herredsfogeden godt vidste, hvem den skyldige var. Det er den satans bror Iver, som udnyttede sin åndssvage søster og bragte hende i ulykke og nu er han flygtet over alle bjerge til et eller andet sted i udlandet, må Gud forbyde at han nogensinde kommer tilbage. Thinus havde grebet mandens hånd, da han fortalte om hans møde med Adser. Åh' Gud tak, hviskede han, men hvad skete der med Ellen? Den fremmede holdt fast i Thinus hånd og fortalte, at hun var blevet bragt til Haderslev, hvor hun fødte et barn i hemmelighed, men det var kommet øvrigheden for øre og hun var blevet arresteret og ført til København og stillet for domstolen der. Åh' nej, nej stønnede Thinus, nu vidste han hvordan det hele hang sammen og i en døs af usigelig afmagt, trak han de to dokumenter frem fra inderlommen, som han havde fået af skarpretteren i København og lagde dem på bordet.

Du kan læse, sagde han stille til den fremmede, fortæl mig hvad der står, så jeg kan få ro i sindet. Den fremmede kiggede undrende på de to dokumenter og begyndte så at læse. Ja, det første er en ordre fra kongen om, at du skal have fri passage til at køre til Varde i dit ærinde og det andet er en domsudskrift, som er forseglet, skal jeg bryde det? Ja satan i det, røg det ud af Thinus, nu skulle sandheden frem, nu havde han længe nok lidt under Hans Langes fornedrelser, denne halvbastard søn af den illegitime søn af den mægtige Ridder og Rigens Råd Niels Lange til Riber Kjærgård, denne mand var det, der ville kaste hans egen søns ugerninger over på Thinus søn, nu var tiden inde til at få gjort op, hvad så end følgerne måtte blive.

Den fremmede brød seglet og læste længe inden han sagde: ja, det første står lidt utydeligt, men her står: *At Ellen Lange dømmes til at have forbrudt sit skjold, hjelm og adelskab og endog hun billingen efter Loven, for sådan gruelig Kætteri og Blodskam burde at straffes med Bål og Brand, så haver Vi dog af synderlig Gunst og Nåde, nådigst tilladt hende med Sværd at skal forrettes.* Det er underskrevet af vor konge Christian d. 4.

Åh' gode gud og Jesus, stammede Thinus, hvad er det dog for mennesker, som har dømt denne uskyldige pige, hende der altid smilede glad og troskyldigt til folkene på gården og hende der ikke selv havde nogen anelse om, at hun var anderledes.

Thinus rejste sig tungt fra bænken, så på de to dokumenter og

skubbede dem over til den fremmede, de skulle ikke med til Lunderup, men opbevares af en mand der havde hjulpet ham til at få sin søn igen og til at vidne for hans efterkommere om denne umenneskelige dom i det Herrens år 1628. Uden et ord gav de to hinanden hånden og Thinus kørte ind over den jyske alhede og lod hesten passe sin egen gang og tidlig næste morgen nåede de frem til Lunderup.

Da vognen kørte ind på gårdspladsen, stod forvalteren klar til at beordre Thinus ned til vandmøllen, hvor kassen skulle læsses af. Thinus så direkte igennem sin gamle plageånd og pressede ordene ud: Fa' fa' fanden te' dig og den satan til Lange og så steg han roligt ned af vognen og gik med usikre skridt ind på kammeret i hestestalden. Forvalteren stod måbende tilbage og undlod at svare igen. Thinus vågnede op ad dagen den følgende dag, ingen havde prøvet at vække ham, da man nok vidste, at han ikke var til megen hjælp endnu. Hesten var sat ned på engen, hvor den af udmattelse havde ligget det meste af dagen og hovbønderne var blevet kaldt sammen nede ved vandmøllen for at kaste en høj op.

Den var det første Thinus så, da han kiggede ud gennem vinduet i kammeret.

Jeg står i min stue og ser ud over det enestående vestjyske landskab, der nu er kommet ind under Ribe amts miljøregler for særlige følsomme områder. De store enge er sprunget i tuer og åen, som anes bag dem, løber ved højvande ud gennem et brud i diget og forandrer de store arealer til en kæmpe sø, hvor svanerne slår sig ned mellem ænderne, der her har fundet et nyt tilholdssted med vand under svømmehuden. Et kæmpe træ danner silhuet med dets nøgne og sorte grene i rimfrosten i denne tidlige morgentime. Træet er for mange år siden plantet i kanten af en gravhøj, der tydeligt bryder det flade landskab. Foran gravhøjen ses svage spor af et vandløb, der var engang for mange år siden. Højen er ikke registreret som gravhøj, men derimod som stedet, hvor en vandmølle har ligget. Jeg kalder den for Ellens høj.

Fakta

I danske slotte og herregårde bind 13, finder man under Lunderup følgende: Hans Lange erhvervede ved giftermål med Karen Clausdatter Strangesen, Nørholm. Men hans hustru "skikkede sig ilde".

Datteren Ellen, der synes at have været svagt begavet, stod som 16 årig i forhold til sin 17 årig broder Iver og samtidig til en skytte, og i Haderslev fik hun et barn. Da blodskamsforbrydelsen blev opdaget, flygtede Iver til udlandet (1627), medens Ellen dømtes til at have forbrudt sit skjold, hjelm og adelskab, "og endog hun billigen efter loven for sådan gruelig kætteri og blodskam burde at straffes med bål og brand, så haver Vi dog af synderlig gunst og nåde, nådigst tilladt hende med sværd at skal forrettes". I 1628 blev hun halshugget i København. Det var under Chr. d. 4.'s regeringstid.

I danske slotte og herregårde står endvidere: Lunderup sælges i 1622 til Hans Lange af slægten med den ene rose i våbnet. Erhverver ved giftermål med Karen Strangesen også Nørholm. HL selv var ikke særlig sart, når det gjaldt pengeaffærer, men ned ad bakke gik det for ham. I 1631 måtte han sælge Nørholm og flytte til Lunderup, der ikke havde været beboet af adelige siden fru Karen Brockenhuus, død 1612.

Hvem er så Hans Lange? Han er ridder af slægten Lange med én rose i våbnet. 4. Søn af Kristen Nielssøn Lange, som opbyggede Bramminge 1572-73. Canceli skriver 1565. Kannik i Ribe. Fik 17.6. 1572 af Kong Frederik.d.2. adelige rettigheder med én rose i skjoldet. Død og begravet i Ribe 1604.

Kristen Nielssøn Lange er illegitim søn af Ridder og Rigens Råd Niels Lange til Riber Kjærgård og til Fadensbøl 1537. Lensmand på Riber Hus og Lundenæs slotte. Han havde tre roser i skjoldet. Han fik tre uægte børn med en "ufri" kvinde. Død 1565. Ægteskabet med Abel Skeel var barnløst.

Hvem er Karen Clausdatter Strangesen? Hun er datter af Claus Strangesen, Nørholm, sidste mandlige i hans slægt. Død 1596. Hvilket belæg er der for at hun "skikkede sig ilde"??

Spørgsmål. Hører man mere til Iver Lange? Han er ikke opført i slægtstavlen, hvorimod en bror ved navn Hans står som landsforvist i 1621. Det kan vel ikke være den samme, da forbrydelsen først sker i 1627?

Hvad skete der med skytten? Findes der en retsprotokol i Varde/ Ribe fra 1627-28? Nej, den mangler for disse år.

Er der noget spor af det fødte barn i Haderslev??

Hændelsen må vel være sket på Nørholm, da H.L. først flytter til Lunderup i 1631? Hvorfor knytter historien sig da til Lunderup?

Hvad blev der af Ellens lig? (kan ikke være begravet i indviet jord)

På Lunderup findes en høj, som ikke er registreret som gravhøj, men dog markeret på kortet som vandmølle. Vandmøllen lå et andet sted, som også er markeret på kortet. Er der nogen forklaring på det? Der kan måske have været 2 vandmøller med års mellemrum, eller kan det være Ellens gravhøj fra 1628 og dermed være forklaringen på, at hændelsen knytter sig til Lunderup.

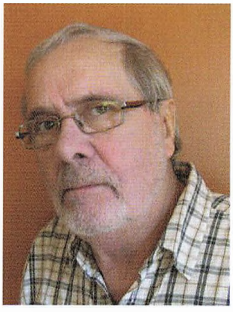

Eskil Windfeld-Lund

Figur 1 - Flankeringsbunker til beskydning på langs af stranden - Sjelborg.

Figur 4 - Panserspærring, Vrøgum Plantage.

På strejftog i Det Militærhistoriske Kulturlandskab i Eventyrets Land

Af Torben Vinge Christensen, Varde

Atlantvolden – kaldes den tyske forsvarslinje, der havde et forløb langs kystlinjen, fra Nordkap i det nordligste Norge, til den fransk/spanske grænse i syd, var i begyndelsen af krigen, nærmest ikke eksisterende. Overalt på strækningen var det kun omkring de store byer, havne og flyvepladser, der i begyndelsen af krigen opførtes befæstningsanlæg. I Danmark var det kun omkring Hansted, Frederikshavn, Esbjerg, Karup og Ålborg, der i 1940 opførtes egentlige befæstningsanlæg.

I dec. 1941 var situationen den, at Tyskland ikke havde været i stand til at tvinge England i knæ, eller besejre Sovjet, og nu havde man også U.S.A. som fjende. I såvel øst som vest måtte man forudse at krigen ville kunne trække i langdrag, og at den fremover skulle udkæmpes på to eller flere fronter. I denne situation udkom *OKW ordre af 14. december 1941* til opførelsen af yderligere befæstnings-anlæg. Prioriteringen blev følgende:

1. Norge
2. Frankrig – Belgien
3. Holland
4. Jylland fra Frederikshavn, Skagen til grænsen.

Førerordre nr. 40 fra 23. marts 1942 og *nr. 40a* af 2. december 1942 anviser de generelle retningslinier for udbygningen af befæstningsanlæggene, det er først nu den egentlige Atlantvold tager form. Ordrerne prioriterede fæstningsbyggeriet således; *tyngdepunkterne skulle være de kystområder, der kunne betragtes som de sandsynligste landgangsområder.*

Der skulle oprettes:

Modstandsreder, en eller flere grupper med eller uden tunge våben. Eksempelvis Hvide Sande og Husby Klit.

Støttepunkter, der bestod af flere modstandsreder, indrettet til forsvar til alle sider, besætning på delingsstørrelse, eller et forstærket kompagni med tunge våben. Eksempelvis infanteristøttepunkterne Henne Strand og Vejers Strand, samt det ikke færdigbyggede 38 cm. batteri, Vogelnest (Tirpitz-Stillingen ved Heksebjerg i Oksby, planlagt operativ fra september 1945.)

Støttepunktsgrupper, omfattende flere artilleri- og infanteristøttepunkter med gensidig ildstøtte og føringsmæssigt samlede til forsvar af et mindre, befæstet område. Normalt med en samlet troppestyrke af mindst bataljonsstyrke, som rådede over de nødvendige våben til fjern- og nærkamp og til bekæmpelse af fly og panser. Eksempelvis Nymindegab og Blåvand.

Forsvarsområder, omfattende sikring til alle sider af større og særligt vigtige områder ved hjælp af flere støttepunktgrupper. I alt fire i Danmark. Frederikshavn, Hansted, Ålborg og Esbjerg.

Det er dog ikke disse kendte større anlæg, jeg her vil beskrive, men derimod de feltmæssige stillinger i baglandet.

1. og 2. Stilling. Stillingerne i baglandet

Som en følge af krigens, for tyskerne – katastrofale udvikling udgives, den 3. november 1943 *førerordre nr. 51*, denne gentog grundtesen i *førerordre nr. 40 og 40a - den afgørende kamp skulle ske allerede ved kysten.* Derfor opføres den såkaldte *1. Stilling* som var et tyndt udbygget kystforsvar på hele kyst-strækningen mellem de forskellige støttepunkter. Her var der, indtil da, ikke forsvar af nogen art. Dels ved hjælp af kystforsvarets støttepunkter, tråd- og minespærringer, Flankerings-Standsgrupper (to F-Standsbunkere, hver med et maskingevær til flankerende beskydning - altså på langs af stranden, en R58c til beskydning

af de blinde vinkler mellem de to flankeringsbunkere og en lille mandskabsbunker til styrken på 10 mand) og dels ved hjælp af baglandets bevægelige reserver, der var stærke nok til at forhindre en udvidelse af et eventuelt brohoved, skulle fjenden kastes i havet. Generalfeltmarskal Erwin Rommel udtalte at "hovedkamplinien er stranden".

Fig 1. Flankeringsstandsgruppe, Sjelborg

1. Stilling nord og syd for Infanteristøttepunkt Henne Strand er langs klitranden udbygget med mandskabsbunkere (R621 og R668), samt bunkere til 4,7 og 7,5 cm panserværnskanoner (R676 og R680), samt F-standsgrupper. Ca. 300 m. bag kysten opførtes der et større antal små bunkere i feltmæssig udførelse – de såkaldte "IS-Stande" (infanteri skydestand) med et eller to skydeskår. Denne lille bunker opført af betonblokke og spændbetonelementer, med en vægtykkelse på kun 0,25 m, blev opført af soldaterne. Det interessante ved mange af bunkerne i 1. Stilling er, at de ligger i terræn, der ikke har ændret sig siden de blev opført, mange af jordanlæggene ligger endda som da de blev forladt. På Vester Grøndalsbjerg i Kærgård Plantage, ligger der to R58c som anvendtes som observationsposter, i tilknytning til disse ligger der en lille mandskabsbunker af typen R668 til underbringelse af styrken. I området mellem Vester- og Øster Grøndalsbjerg opførtes der en større baraklejr med 10 barakker, hver beregnet til 60 mand, dertil kommer køkkenbarakker og hestestalde. Der planlagdes midt i lejren opført to Mandskabsbunkere af type R622 til hver 20 mand, der skulle anvendes til bataljonsstade for 202. Fodbataljon der havde ansvar for området syd for Henne Mølle Å. Kun den ene blev opført, det ses at man kun nåede at udgrave byggegruben til den anden. For tillige at udbygge forsvaret i dybden påbegyndtes fra november 1943, udbygningen af den såkaldte 2. Stilling, som var et antal pansergrave der løb mellem 10 og 15 kilometer bag kysten. I forbindelse hermed, var divisionsartilleriet opstillet omkring tre kilometer øst for pansergravene. Divisionsartilleriet ved 160. Reserve Infanteridivision, bestod pr. 20. februar 1945 af 8 batterier. Idealet var 16 batterier - fire tunge og tolv lette, men krigens virkelighed var så sent i krigen en anden. Ikke alle batterier var udrustede med hver fire kanoner, da noget af skytset var afgivet til andre enheder. Skytset

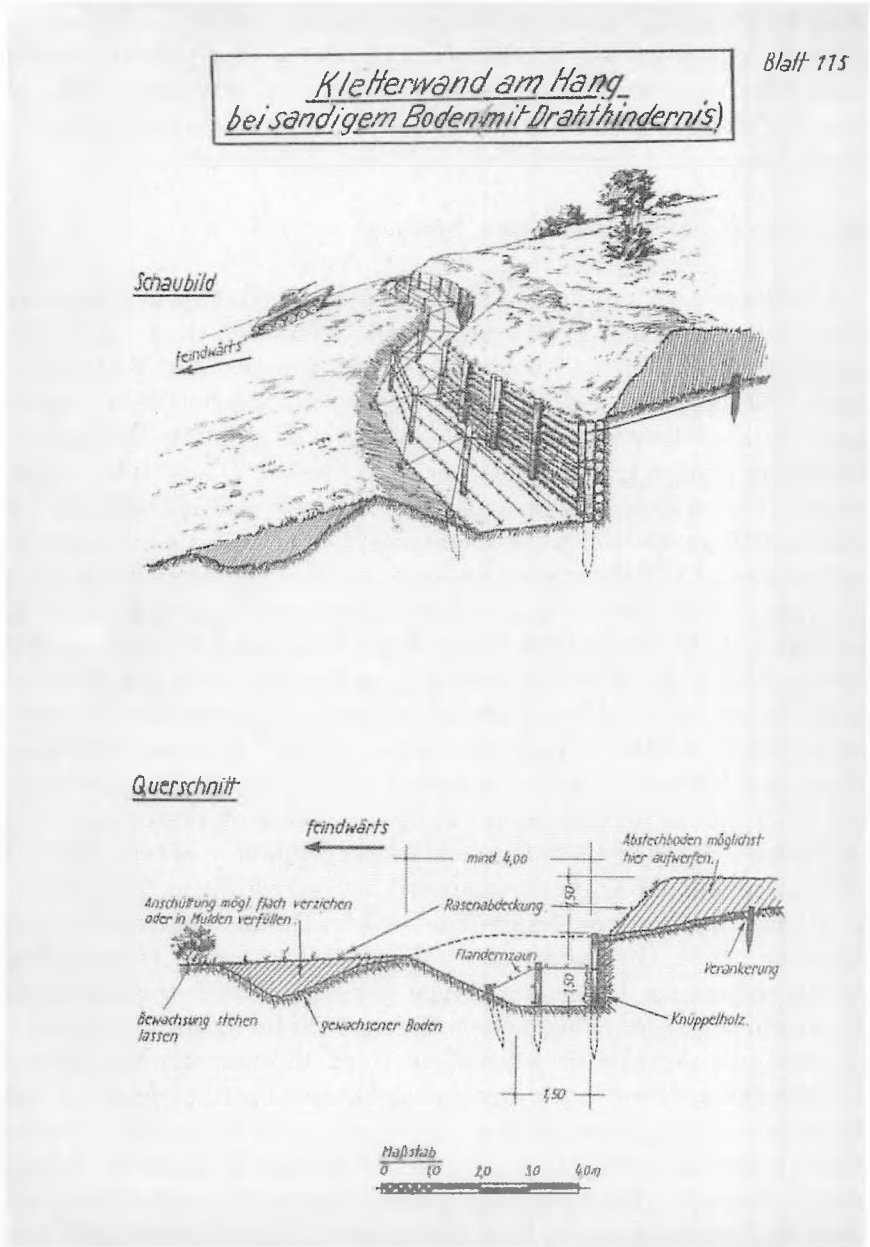

Figur 3 - Side af reglement for feltbefæstninger.

var noget forskelligartet, idet noget var bytteskyts fra østfronten, og som følge heraf var der flere forskellige kalibre mellem 10 og 21 cm. Divisionsartilleriet, benævnt 20. Reserve Artilleriregiment, lå i Dyreby og var indkvarteret i barakker, jordbunkere, lette betonbunkere og på de omkringliggende gårde. Regimentet dækkede med sine to afdelinger området mellem Ho Bugt og Ringkøbing Fjord. 290. Reserveartilleriafdeling dækkede området mellem Filsø og Lønne med tre batterier ved Stausø, Klinting og på Lønne Hede. Det 4. batteri, som var motoriseret, var afgivet til støtte i Forsvarsområde Esbjerg, batteriet stod ved Hedelund i Esbjerg til sikring af hovedvejens indløb i byen. 58. Reserveartilleriafdeling dækkede området mellem Kløvbakken og Ho Bugt med fire batterier ved Dyreby Plantage, Jegum, Hesselmed og Broeng. Derudover var der Panserjægerkompagni 160, med 12 stk.7,5 cm panserværnskanoner.

På nær ganske få støttepunkter, bl.a. stillingen på Blåbjerg hvor der opførtes to stk. 58c til observation og en R668 til mandskabet, bestod anlæggene i 2. Stilling næsten udelukkende af stillinger udbygget i jord og træ. Stillingen på, og omkring Blåbjerg har altid virket interessant, idet der ved p-pladsen var opført en stor baraklejr. På enkelte kort er der anført en radiostation. Lejren omtales som Blåbjerg Lejren eller Barbara Lejren - et gæt kunne være at lejren havde noget med artilleriledelsen i hele området at gøre, da netop Sct. Barbara bl.a. er artilleriets skytshelgen.

Pansergrave, terrænændringer og hindringer – betonspærringer i baglandet

For at give dybde i forsvaret af divisionsområdet, anlagdes den såkaldte "2. Stellung See u. Land" med omfattende systemer af pansergrave, kanonstillinger, andre jordanlæg og minefelter. Altså anlæg næsten udelukkende anlagt som jordstillinger, som følge heraf har disse anlæg næsten ikke efterladt sig synlige spor i terrænet, da mange af dem blev anlagt i det opdyrkede land. Søsiden, der blev placeret ca. 500 m. bag kysten, nåede at blive ca. 95% udbygget, landsiden blev kun påbegyndt. Denne stilling skulle bringe en modstander til standsning, hvis han var brudt igennem den kystnære Første Stilling. Dette konstruktionsarbejde blev i væsentlig grad foranlediget af Feltmarskal Rommel i forbindelse med dennes inspektionsrejse i området i

december 1943. Der var pr. 20. februar 1945 anlagt 314 stk. maskingevær- og mortérstillinger samt 26 stillinger til panserværnskanoner, dertil kommer 6 stk. infanteri- og artilleri observationsposter. I området mellem Ho Bugt og Ringkøbing Fjord var der anlagt 38 km. pansergrave og ca. 90 km. pigtrådsspærringer. Det ses også, at der på indberetningsdagen var beskæftiget 324 personer ved anlægsarbejdet, bare på denne strækning. Det har været et kæmpe arbejde, f.eks. tog det 44 mand en hel dag, at opføre en 120 m. lang strækning, af en infanterihindring med fem rækker pigtråd (6,3 m bred). Det fremgår af den tyske pionertjenestes materialelister, at der medgik ca. 1700 pæle, 300 ruller pigtråd og 100 ruller glat tråd, i alt omkring 26 tons pr. 1000 m. Det er enorme mængder træ, der blev anvendt, og der var da også flere plantager der blev lagt ganske øde pga. træfældningen. Endnu værre bliver det for pansergravenes vedkommende. F.eks. tog det 100 mand en dag at grave en strækning på en km. Graven var 4,5 meter bred foroven og 3 meter dyb med en vinkel på 55 grader, det giver ca. 7500 m^3 jordfyld pr. løbende km. Der medgik til afstivning pr. km. 3000 pæle, hver 5 meter lange, samt til forankring 3000 stk. pæle på 0,8 meter. Dertil 2,4 tons ståltråd. Den opgravede jord blev fordelt, så man fik en banket således at en kampvogn der forsøger at passere pansergraven, kommer til at blotte henholdsvis den svagere pansrede bund og overside. Herved bliver det muligt at beskyde disse punkter med panserværnskanoner. Hvor det var muligt at udnytte en naturlig hindring, gjorde man dette, det kunne være moser, kær og vandløb hvis bredder var stejle nok til, at en kampvogn ikke kunne passere dem, andre steder kunne man afgrave en naturlig bakke eller klit og derved gøre den mere stejl, hvilket gav en panser-hindrende virkning. Dette kan stadigt ses ved Henne-, Houstrup- og Grærup Strand.

Fig. 3 Tegning fra feltreglementet

Da man medio 1944 påbegyndte anlæggelsen af pansergraven mellem Ho Bugt og Ringkøbing Fjord, samt mellem Ho Bugt og Oksby, gjorde man i vid udstrækning brug af det panserhindrende terræn, der dengang var i området. Pansergraven tog udgangspunkt ca. 12 km. bag Vestkysten, ved Broeng, syd for Oksbøl, op gennem den vestlige del af Oksbøl Lejren, ind over Helle Sø, gennem Vrøgum Klit-

plantage (her er graven stadig intakt), hvorefter den løb ud i Filsø. Her skal man huske på at Filsø på dette tidspunkt endnu ikke var så afvandet som det var tilfældet indtil for nylig. Nord for Filsø delte graven sig i to, den vestlige gik op over golfbanerne ved Henneby Høje og endte ved kanten af Blåbjerg Plantage, her fortsatte panserhindringen som en trådspærring vest om Blåbjerg op til Houstrup, herfra og op til broen hvor Nymindegab - Nørre Nebelvejen krydser Nebel Bæk, udnyttede man de ufremkommelige kær og moser. Graven løb ud i Nebel Bæk ca. 30 meter nord for broen. Den østlige del er endnu synlig, idet vandløbet Fidde Strøm og Skallebæk blev udgravet for at blive anvendt som pansergrav. Fra Tebelgård gik graven øst om Klinting. Nebel Bæk er også en del af pansergraven. Hvor vejene krydsede pansergraven blev der anlagt panserspærringer, de såkaldte "Einsteckträger", med betonstubbe i vejsiden. Hvis det blev nødvendigt, kunne vejbanen spærres ved at stikke kraftige jerndragere i dertil indrettede udsparinger i betonen. Af disse konstruktioner findes der i dag to "sæt" i det nordvestlige hjørne af Oksbøl Lejren, et "sæt" i Vrøgum Klitplantage, en jernbanebro ved Molskær, lige syd for Oksbøllejren og et "sæt" ved jernbanen mellem Nymindegab og Nørre Nebel, den sidste har som det fremgår af Fæstningspioner Stab 31's byggelister, nummer 9744, bestod af 87 m^3 beton, og var færdig støbt den 1. juni 1944. Tæt ved 20 km. stenen i Henne Kirkeby krydsede pansergraven Strandvejen, her opførtes en større panserspærring på tværs af vejen. Resterne af denne spærring blev frilagt, da man i 2011 anlagde cykelstien mellem Kløvbakken og Henne By. Der var planlagt en tilsvarende spærring, hvor vejen løber over Fidde Strøm.

Fig. 4 Foto af panserspærring i Vrøgum Plantage.

Divisions- og regimentshovedkvarterne i Henne Stationsby og Henne By

160. Reserve Division (R.D.) var fra begyndelsen af krigen opstillet på Sjælland, men blev overført til Sydvestjylland i begyndelsen af 1943, og forblev her krigen ud. Divisionen dækkede med omkring 10.000 mand, området nord for Nymindegab til lige syd for Esbjerg, (Esbjerg/Fanø området dog undtaget, da dette var et selvstændigt Forsvarsområde) og fra Vestkysten til lidt vest for Ansager.

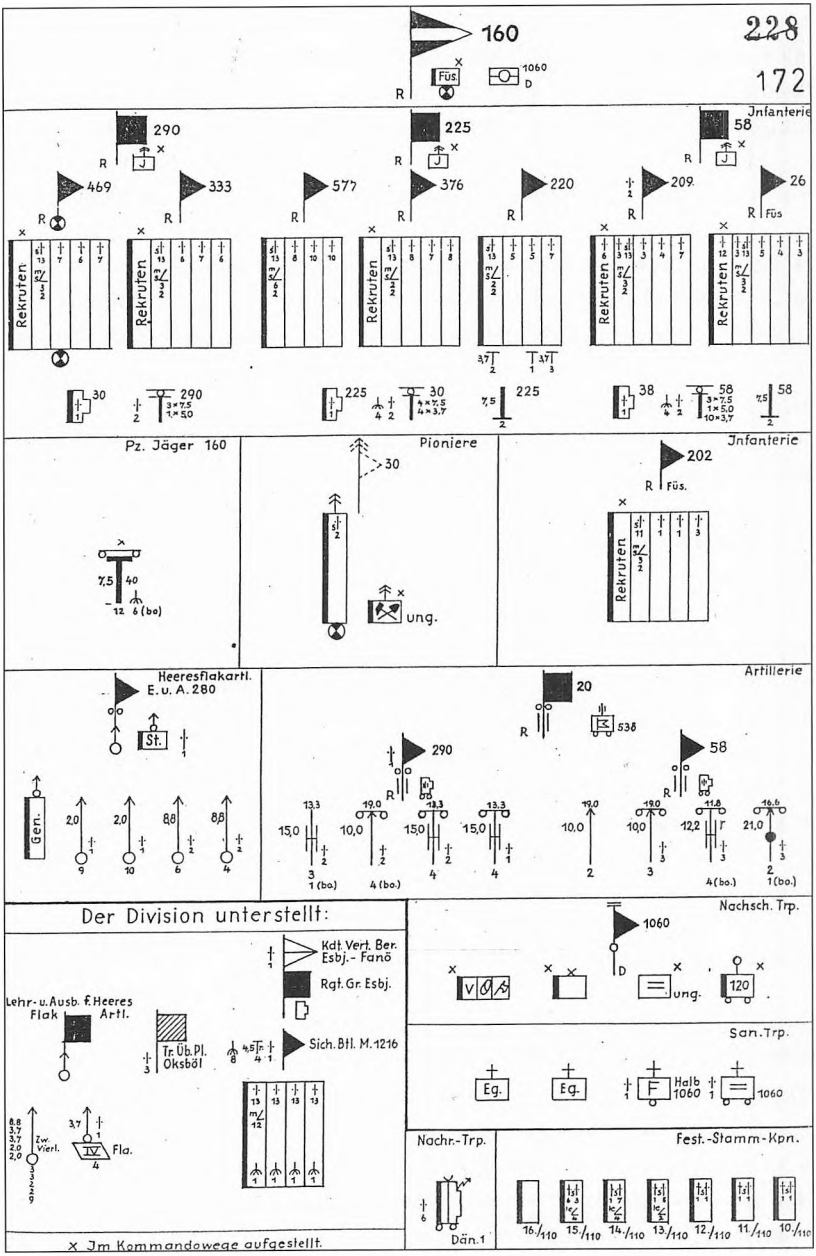

Figur 5 - Organisation, 160 Reserve Infanteridivision 20. februar 1945.

Divisionshovedkvarteret lå i Henne Stationsby. Mange af husene var eksproprierede til forskellige stabsfunktioner og indkvartering. Divisionschefen, en generalmajor Hoffmann, var indkvarteret i tømmermester Kjærs private villa på Fredriksberg. Divisionens Kvartermesterfunktion lå i Varde. Henne St. By var omkranset med pigtråd, minefelter og maskingeværstillinger til sikring af divisionshovedkvarteret. Det kan undre, at divisionshovedkvarteret for den mest invasionstruede del af den jyske vestkyst, ikke var underbragt, enten i svære bunkere, eller som ved 166 R.D. i Lemvig og 416 R.D. i Nørre Sundby, i underjordiske gange ind i skrænterne ved henholdsvis Lemvig Havn og i en forladt kridtgrav. Måske har dette også været planlagt under Kløvbakken, da divisionens telefoncentral, netop var placeret her, i to små, stadigt tilgængelige betonbunkere. Kløvbakken er det eneste sted, her på egnen, hvor det er muligt at anlægge tunneler ind i skrænten.

Fig. 5 Org. oversigt 160 Div. 20. februar 1945

290. Reserveinfanteriregiment af 160 R.D. lå med kommandostation i Henne By, i barakker og tre bunkere af typen R668 til hver 8 mand. Der var planlagt opført en stor bunker af typen R608, til regimentshovedkvarter på ikke mindre end 990 m^3 beton. Dette blev dog kun ved planerne. Stabskvarteret lå i Stausø, i barakker, jordbunkere og civile bygninger omkring mejeriet. Regimentets to bataljoner lå i Nymindegab-Henne-Børsmose området. Divisionens to øvrige infanteriregimenter, 225. og 58. Reserve Infanteriregimenter lå henholdsvis i Esbjerg, med ansvar for Esbjerg-Fanø området, og i Bordrup, med ansvar for Grærup-Blåvand området. Infanterienhederne rådede over forskelligt panserværnsskyts i kalibre mellem 3,7 og 7,5 cm. og 7,5 cm. infanteriskyts.

De Faglige Tjenester

Til forsyning af enhederne med forplejning, ammunition og andre forsyningsgenstande, samt sanitetstjenesten, rådede den tyske værnemagt over flere veludbyggede tjenester. Der var overalt i nærheden af støttepunkterne etableret ammunitionsdepoter, forbindingspladser og feltlazaretter. Længere inde i baglandet var der store ammunitionsdepoter i de store plantager, bl.a. i Orten- og Rottarp Plantager,

begge steder var der opført en mindre baraklejr til forskellige funktioner. I Orten Plantage findes der stadig mange spor af lejren, og der findes stadig spor af forbindelsesgrave, kampstillinger, de omkring 30 jord- og tømmerbunkere til forskellige typer ammunition. Der var i alle kystnære støttepunkter, opført bunkere til sanitetstjenesten, lige fra mindre bunkere, hvor der kunne ydes førstehjælp og til egentlige hospitalsbunkere med et lille sengeafsnit. I baglandet var der bl.a. i Oksbøl Lejren opført 6 hospitaler, derudover lagde man også beslag på danske sygehuse, forsamlingshuse og skoler. Bl.a. anvendtes Horne Skole til feltlazaret.

Hærkystartilleriregiment 180

I Danmark var 180. Hærkystartilleriregiment ved krigens afslutning, opstillet med i alt 22 batterier. De fleste var placerede i yderste klitrække. Regimentsstaben lå da i Århus, og var underlagt det 190. Artillerikorps, der i begyndelsen lå i Viborg, men sidst i 1943 blev det flyttet til Silkeborg Bad. Det 16. batteri af 180. Hærkystartilleriregiment (16./180) blev i januar 1944 opstillet lidt vest for Dyreby. Batteriet var feltmæssigt opstillet på betonstandpladser, og var armeret med 4 stk. russiske 12,2 cm. kanoner. Der findes enkelte rester af små mandskabsbunkere i let udførelse. Til dagligt var mandskabet underbragt på de omkringliggende gårde og i barakker. Opstillingen i Dyreby var midlertidigt, idet der var rekognosceret og planlagt for en permanent udbygget stilling i Bykrog Bjerge med bunkere til ildledelse, ammunition, skyts og mandskab, som det var tilfældet i både Nymindegab og i Blåvand. Dette kom aldrig til udførelse, da batteriet sidst i april 1945 blev beordret, flyttet til den såkaldte "Krimhild-Stilling", der havde et forløb tværs over Jylland mellem Haderslev og Rejsby. Denne stilling var en af tre spærrestillinger i det sydlige Jylland. Batteriet blev sammen med andre batterier afgivet til det nyoprettede Artilleriregiment 1066 under "Generalkommando Südjütland", og skulle indsættes i området omkring Rødding.

Hærkystartilleriregimentets øvrige batterier indenfor ansvarsområdet var opstillede således:

6./180	Nymindegab	10,5 cm.

7./180	Blåvand	10,5 cm.
8./180	Fanø	10,5 cm.
11./180	Børsmose By	12,2 cm.
12./180	Fanø, Sønderho	12,2 cm.
13./180	Vester Vedsted	12,2 cm.
14./180	Stuebjerg, bag Blåvand Kro	15 cm.
15./180	Baun, mellem Vrøgum og Oksbøl	12,2 cm.

Alle var underlagte artilleriregimentets II. afdeling, hvis stab lå på Hotel Vrøgum. I tilfælde af en allieret landgang i området, var der planlagt for et alternativt afdelingskvarter på "Skovlyst" i udkanten af Varde By.

Alene i Danmark blev der opført omkring 8000 betonbunkere, lige fra små maskingeværsbunkere (R58c) på hver ca. 10 m^3 beton, til den store føringsbunker for en natjagerdivision på Flyvestation Karup, hvortil der medgik ca. 39.000 m^3 beton – ja det er korrekt, niogtredivetusinde m^3 beton. Denne bunker var en specialkonstruktion, "Sonderkonstruktion" (SK) og derfor ikke en egentlig "Regelbau" konstruktion. Det er dog de færreste af disse bunkere i Første Stilling der i dag er synlige i terrænet, men man må jo indrømme at de så til gengæld er meget synlige, og af og til giver anledning til debat. Nu ligger disse bunkere som kulisser til et grotesk spil, der gik over scenen for mere end 70 år siden! Har Du oplysninger om denne spændende historie, så tænk på Dit Lokalhistoriske Arkiv.

Kilder:

Byggeforskriftsmeldinger I og II, 15. januar 1945.
Organisation, 160. Infanteri Division, 20. februar 1945.
Krigsdagbogen, november 1943 til 22. maj 1945.
Feltbefæstningsreglementet.
Torben Vinge Christensen, juli 2012

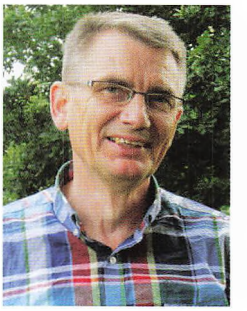

Torben Vinge Christensen

Indvielse af klubhus 1950.

Besøg på Øen, ca. 1948.

Mine oplevelser ved Varde Å og havn

Af John Sarup Würfel, Jægerspris

Det er svært at skrive, hvornår jeg kan begynde at huske mine første oplevelser på havnen, men jeg har fået fortalt, at min første sejltur var, da jeg kun var 3 uger gammel. Da havde min far brugsret til at sejle med en motorbåd, som tilhørte doktor Knudsen, der var læge i mange år i Varde. Senere fik min far overdraget båden til ejendom. Det var en gammel båd, men hvor den blev af, da den ikke kunne mere, ved jeg ikke, men motoren til båden lå i mange år oppe på loftet ved min farfars værksted. Min farfar Hans Chr. Würfel og min onkel Børge Würfel, fik senere både. Min farfars var en jolle af den gode gamle slags, men uden motor, så det var med åre det foregik. Det var jo sjovt for mig at få lov til at ro en tur i den. Min families adgang til Sejlklubben, går meget lang tilbage, idet min morfar Alfred Sarup, var medstifter af Varde Sejlklub for over 100 år siden.

Da jeg blev så gammel, at jeg selv måtte gå ned til havnen og åen, var det jo gerne for at fiske. Det foregik med et kosteskaft med et stykke sejlgarn i enden, hvortil en krog var bundet fast. Det man fangede var som regel skaller og måske en enkelt ål. Oppe på malermester Ferdinand Pedersen hus var der en storkerede, hvor det samme storkepar kom tilbage, år efter år. Når vi så gik og fiskede, kom den ene så ned til os og fulgte med om vi fangede noget. Der var næsten altid masser af fisk, så de fik mad med op i reden.

De både, der var i havnen dengang, var jo alle træbåde, men ikke den båd som hed HERA. Der var skroget af aluminium og den var ejet af Jens Goske Pedersen. I mange år var der også flere ombyggede redningsbåde, som havde været brugt ude ved vestkysten. Det var en mand i Ribe, som byggede dem om, så der kom kahyt på. Jeg vil tro

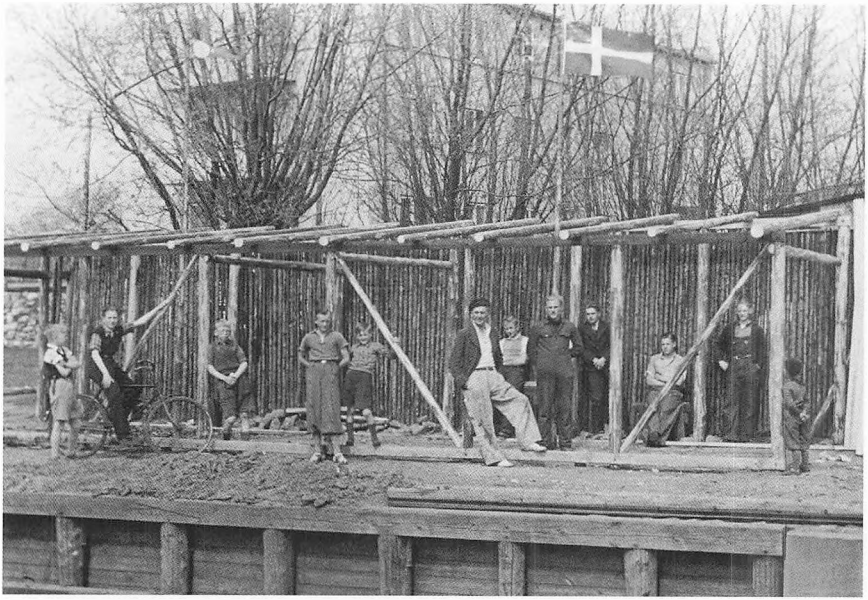

Kajakfolkenes bådhus under opførelse 1941.

"Havnesjoverforeningens" "Bestyrelse" Fra Venstre: Herr redaktør Niels Griffel (Niels Jensen, herr bødker og fiskemester Kræ Lange, herr blikkenslager "over det hele" H. K. Würfel og først og sidst foreningens energiske formand og kasserer herr skrædder M. Mathiasen.

der var en 5 – 6 stykker i havnen, det var virkelig nogle gode både og de var meget søstærke. Ellers var der mange forskellige typer både. Om de havde nogen navne/type ved jeg ikke, men alle bådene havde et navn.

På selve havnen var der et stort træhus, hvor havnefoged Pedersen havde alt sit grej, som man skulle bruge på havnen. For enden af huset var der et gammeldags lokum og et rum, hvor mændene kunne komme af med vandet, men det var ikke rart at benytte disse to steder. Lidt længere henne, havde Kajak klubben deres hus, hvor der var plads til mange kajakker, men de var ikke af glasfiber, som de er i dag.

På den anden side af havnen, var der to små bådebroer, som blev brugt til små joller, men også af dem med motorbåde, for det var ikke alle bådene der var tætte, når de kom i vandet. Så blev de slæbt derover, for der var ikke så meget vand der. I slæbestedet var lagt skinner, hvor en ophalervogn kørte på. Når bådene skulle op, så var det os drenge, som måtte dreje med håndsvinget ved det gamle spil, som stod lidt længere oppe på havnepladsen. Oppe ved den gamle bro, var der en vandstandsmåler. Det var min fars job at aflæse den en gang om ugen, så man kunne følge op på vandstanden på et kontor et eller andet sted. I mange år holdt Roklubben til ovre under den ny bro, men det var ikke altid lige godt, for det skete jo engang imellem at åen gik over sine bredder, så havde de problemer, men flere år senere byggede de et klubhus længere hen mod Slotsbanken. Jeg var meget nede på havnen, især i foråret, hvor man var i gang med at gøre bådene klar til at komme i vandet, der var altid nogen man kunne hjælpe.

Om foreningslivet i Sejlklubben, ja, så foregik der en del. Jeg har fået fortalt, at man holdt møder og fester ovre på det gamle Hotel Platzborg. Man havde også et lille orkester, bestående af mandolin, banjo og guitar og nogle kunne spille på klaver. Det har nok været meget hyggeligt dengang. Efter 2. verdenskrig fik man en barak ude fra Savværket i Sdr. Varde. Den var man ude og skille ad, for så at sætte den op nede ved åen, nedenfor det gamle Slagtehus. Der blev indrettet kontor og køkken samt festlokale. Om vinteren var der klubaftener, med motorlære – knob – søfartsregler m.v. Flere gange i løbet af vinteren var der spisning med en svingom bagefter. Musikken blev leveret af Freddy Kaster, Hjalmar Clausen og Henry Pedersen. Af navne som havde både i havnen var: Formand Peter Steens, sko-

Klubhuset ved Torvegadebroen.

Ålespisning Janderup gl. Kro ca. 1948. Fra venstre: bagermester K. Mikkelstrup, Varde, købmand Chr. Jensen Berring, Varde, Hans Jensen Janderup, Kræ Riwer stående, bagermester Søren Sørensen, Varde, redaktør Niels Jensen, Varde og kunstmaler Peter Steens, Varde.

mager Møller, som senere blev formand, Johs. Møller, Gunnar Madsen, Verner Ludvigsen, Henry Pedersen, Harry Jensen, bødker Lange, barber Sørensen, Herbert Andersen, ja, og mange flere. Gennem mange år var der en turbåd, som hed ELLEN. Den var ejet af malermester Ferdinand Petersen. Min far Ervin Würfel var en af de faste, som var styrmand på den. Båden kom senere til Skanderborg, hvor den sejlede rundt i Skanderborg søerne. Der har jo været flere turbåde gennem tiden, udover Ellen. Jeg har læst, at der har været en kommunal båd i ca. 1909. Men i begyndelsen af 50´erne købte sadelmager Zielke en gammel fiskerbåd, lavet af træ, som så blev bygget om til en turbåd. Besætningen bestod af Peter Kragelund og min onkel Børge. Det blev til mange aftenture, som bl.a. gik ned til Højbankerne eller til Sejlklubbens Ø, som lå lidt længere nede ad åen. Pinseturene, gik gerne til Fanø, hvis vejret tillod det. Her mødtes man med folk fra Esbjerg og Ribe sejlklubber.

Vi må ikke glemme turene til Janderup, ned til Kræ Riwer. Chr. Riber, som han hed. Han boede i den gamle kro, som lå helt ned til åen. Her levede han sit liv som ungkarl. Han var en festlig mand, var man først venner med ham, så havde man en ven for livet. Når han så blev fuld, det skete ret tit, så ejede han hele verden. I mange år var der en fast landingsbro, nedenfor hans stejlplads, hvor man lå til. Senere kom der en form for en flydebro, men hvor længe den var der, ved jeg ikke. I Janderup blev der også holdt Skt. Hans fest og om efteråret var der ålespisning. Alt sammen oppe i og omkring den gamle Kro. Kræ Riwer og Hans Jensen stod i køkkenet og stegte ålene. Til disse ålegilder, var det kun mænd som deltog. Vi store drenge var også med, men vi sad i et andet lokale, for vi var ikke gamle nok til at deltage i festlighederne. Hvorfor vi var med, var nok fordi, der skulle jo være nogle til at sejle bådene hjem.

Når man tænker tilbage på det liv, der var på havnen, skulle man derned hver dag, ellers var man bagud med oplevelserne. Dengang arbejdede man til kl. 17 om hverdagen, og om lørdagen til kl. 13 –14. Forretningsfolk dog noget længere. Sådan en hverdagsaften, når det var fyraften, cyklede manden ned på havnen, ja, så var konen og børnene kommet derned, og så sejlede man et stykke ned ad åen, smed ankeret ind på brinken og så var det madtid efter en hård dag. Senere sejlede man så stille og rolig hjem, så var den dag forbi. Som jeg

Aftenstemning ved åen engang i 30´erne.

Oversvømmelsen 1947. I forgrunden turbåden "Ellen".

skriver, var der meget liv i foråret på havnen, det var jo træbåde og de krævede meget arbejde, hvor vi drenge så gav en hånd med, det gav jo altid nogle sejlture i løbet af sommeren. Vi var fire gutter, som kom meget på havnen. Det var Holger Møller, Kaj Kragelund, Vagn Aage Zielke og mig. Jeg sejlede meget med Harry Jensen. Han var ungkarl og ville jo gerne have en med på turene. Vi kom godt ud det med hinanden gennem flere år.

Varde Å har på mange måder virket tiltrækkende på mange mennesker, der var fiskeriet – badning – roning m.v. Men der har også været mange, som har været trætte af livet, som så har druknet sig i åen. Der var en overgang, hvor aviserne og bladene skrev meget om de mange selvmord, der blev begået, ja, og åen blev kaldt "selvmordsåen". Udover de mange laks, der er blevet fanget, var der også en tid, hvor man fiskede perler, den såkaldte Vardeperle. Den gamle malermester Ferdinand Pedersen havde et lille museum oppe over sit værksted. Der havde han en gipsmodel af åen, hvor han havde afmærket alle de steder, hvor man havde fundet ting og sager fra en svunden tid.

Det jeg her har skrevet ned, er jo blot en lille del af det, som er foregået nede på havnen og åen i mine drenge år. Folk, som har båd i dag, har jo også mange minder, som de så kan fortælle videre. Jeg må slutte her, for min tid ved åen og havnen sluttede, da jeg rejste fra Varde i 1956. Men, en ting er sikker: hver gang jeg kommer hjem til Varde, så skal jeg ned til åen, for der har jeg så mange minder, og dem glemmer man aldrig.

Jeg vil gerne takke Varde Lokalarkiv for udlån af div. billeder.

John Sarup Würfel

The Merchants i ca. 1964/65. Fra Venstre Leif Kamedula (rytmeguitar), Ole Christensen (bas), Tom Pedersen (leadguitar) og Bent Arildsen (trommer).

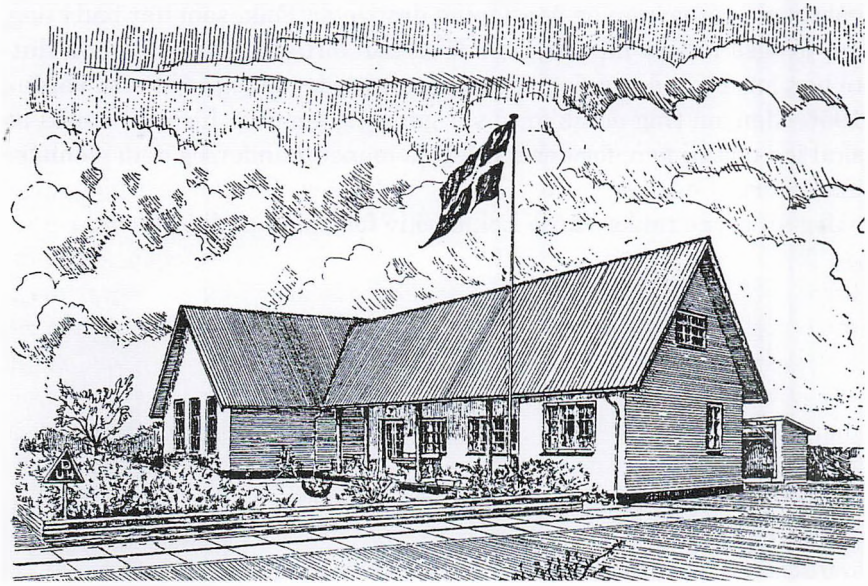

Vardes ungdomsgård.

Historie fra dengang "farfar var ung" og havde Beatles hår!

Af Bent Worm Arildsen, Tjæreborg

Vardenser? Hvad dækker det begreb? Er det en, der er født i Varde, eller er det indbegrebet af en fører af en bil med forbogstaverne ZA..... på nummerpladerne? I 60'erne? Ja, det sidste er rigtigt! Vi fra Varde ved, at ZH... var en nummerplade fra Esbjerg, som jo ligger 19 km. fra Varde. Jeg var vardenser fra 1949 til 1973, men blev derefter Esbjergenser fra 1973-?, hvilket gør, at jeg er "Vardgenser"! Jeg tror, at begrebet vil være genkendeligt for flere tidligere vardensere - og for mange esbjergensere. De 19 km. gør en geografisk forskel: Man er sin egen i hver lejr! Jeg har undervejs haft en fod i hver af disse byer og synes, at Varde med sin mindre befolkning har vundet min sympati, om end jeg udmærket ved, at sympatien for Varde skal findes i mine opvækstår fra 1949 til 1973. Jeg har været esbjergenser siden 1973! Mine forældre, Robert og Margrethe Arildsen, som, inden de forelskede sig i hinanden, var tilknyttet Jysk Telefon, som henholdsvis telefonmontør i Varde og telefonistinde i Nr. Nebel, nedkom med mig som efterkrigsbarn i september 1949 på Dr. Thorsensvej i Boligforeningen Kongsgården, Varde. Der er ingen tvivl om, at jeg var et ønskebarn og blev forkælet - trods de små kår, som en telefonmontørløn og en hjemmegående mor kunne give mig og efterfølgende søskende. Far var rød socialdemokrat med partibogen i orden fra sin opvækst i Kolding og DUI. Han var medlem af bestyrelsen i Boligforeningen Kongsgården, Varde. Mor havde rødder i landbruget i det nordjyske og var umiddelbart upartisk. Men tag ikke fejl: Hun var sin egen - dog uden at hun undervejs tog politisk standpunkt verbalt. At

bo i boligforening var berigende for en purk som jeg. Vi flyttede fra Kongsgården til boligforeningens bebyggelse på Ringkøbingvej 10, 1.sal t.h., i 1953. Byggeriet var af nyere dato og havde eget bad med terrazzogulv. Blokbebyggelsen nr. 4-6 blev efterfølgende færdiggjort og husede i væsentligt omfang de familier, som med militær baggrund var ansat på den nye kaserne i Varde.

Jeg var nu 3 ½ år gammel og kunne begynde at lagre hukommelse om, hvad der foregik i Varde, som følger: Der manglede aldrig nogen at lege med. Hvad den ene ikke kunne finde på, det kunne den anden i bebyggelsen på Ringkøbingvej! Som årene gik huskede jeg, at hvis alt gik galt, og man kedede sig, kunne man altid starte en lille gadekamp mod bl.a. fjenden fra Nørrevold/Nørregade. Kampene fandt traditionelt sted på markedspladsens areal – nu Jyske Bank/Boligbyggeri. Mangen et slag med pigkøller/kæppe og træsværd er udkæmpet der på markedspladsen, hvor det en dag udviklede sig lidt farligt, da "lille John" fra Nørregade med sin bue var ved at ramme Tom Lindy i øjet med en projektilpil. Da alvoren i angrebet gik op for alle, gav vi hånd til hinanden som tak for kampen og luskede hjem. Som en art "fin opdragelse" (der var jo ikke noget der hed børnehaveklasse dengang) blev jeg sendt i søndagsskole på Nørrevolds Missionshus, hvilket jeg udholdt i to sæsoner. Det har vel haft den mission, at mine børn er døbt og konfirmeret – men søndagsskolen blev for kedelig i længden. Året var cirka 1955. Jan Tønder Larsen, Tom Lindy Madsen og undertegnede fra Ringkøbingvej nr.10 fik dansedebut med partnersker hos Robert Christensens Danseinstitut i "Håndværkeren"- nu Medborghuset i Storegade. Dansen foregik til toner fra klaver ved hr. Frederiksen, Esbjerg. Drengene sad til venstre – pigerne til højre! Efter en løbe- og glidetur for at komme først til den ønskede udkårne, inklineredes gensidigt (dvs. bukke og neje). Der blev stillet op, marcheret og danset, kun afbrudt af Roberts formaninger og instruktion. Drenge såvel som piger var lidt generte. Hvem der i starten var min foretrukne partner svinder i det uvisse. Dog var der undervejs, en der hed Bente, og senere min partner, Inger Holm, som i de efterfølgende 10 år gjorde sit til, at jeg blev "vild med dans"! Sideløbende med dans erindrer jeg en dejlig tid som FDF´er, hvor især sommerferierne på "Varde Borg" var herlige. Ledere som kæmner Andersen, Poul Vestergård, Flemming Petersen, patruljeførerne Bjarne Burchardt, Thyge

Skovgård og mange flere gjorde et hammergodt arbejde for os drenge i disse opvækstår. Alvoren meldte sig den 1. april 1956, da jeg for første gang mødte klasselærer frk. Hebsgaard i Sct. Jacobi skole.

Jeg klarede mig godt i underskolen (fra 1. til 5. skoleår). Jeg og nogle af mine klassekammerater blev efter 5. klasse indstillet til den boglige linje. Set i bakspejlet var denne opsplitning mellem boglig og teknisk linje hård, ikke bare for eleverne, men også for de respektive forældre. Men sådan var systemet på dette tidspunkt. Mellemskolen blev i denne periode nedlagt og erstattet med realskolen som en 10-årig uddannelse.

Tidsbilledet for denne periode 1956-1961 er besynderligt for mig i dag, blandt andet derved, at fire bagermestre i den indre bydel kunne få et udkomme - foruden 2-3 små bageriudsalgsforretninger. Vi fra Ringkøbingvej kom nu mest hos Bager Hansen i Nørregade (ved siden af Mejeriet). Naturligvis købte vi her engang imellem normalt brød. Det hændte dog ofte, at Tom Lindy og jeg købte gammelt brød ved bagindgangen til bageriet. Det var typisk brød fra dagen før eller ældre. For 10 øre fik man en halv stang wienerbrød eller tre basser. Når vi rigtig skulle hygge os med køb for 25 øre, fik vi to stænger eller mere i en stor pose, og så var det bare med at komme hjem med herlighederne. Her friskede vi det lidt op i ovnen. Min mor var noget flov over vores initiativ, kan jeg erindre. Alle børn i opgang nr. 10 husker dog aktiviteten som værende lækker. Af andre bageribesøg i skolefrikvarterer, erindrer jeg Glade Annas bageriudsalg i Smedegade overfor daværende Varde Bank. Problemet i det store frikvarter var ikke at spise det indkøbte, men at undgå gårdvagt Berthelsen på tilbagevejen. Løb vi ind i ham, vankede der, eller vi måtte stille på Inspektør Agerschous kontor til skideballe/revselse eller sveder.

Det første job

Som tidligere nævnt lå Varde Mejeri i Nørregade med bagvedliggende produktionsbygninger mod Nørrevold (der er randbebyggelse i dag udført af daværende bykonge Svend Sørensen ved A/S S. Sørensen & Søn, min gamle læremester). Man skulle jo synes, at når folk skulle købe mejeriprodukter som mælk, fløde, smør etc., måtte de dukke op på adressen. Men sådan var det ikke indrettet dengang, næh, man bragte varerne ud, først med hest og vogn og senere omkring 1960

med små varebiler, hvilket betød det første job for mig som mælkedreng lørdag og søndag morgen. Mælkemand Petersen fra Ortenvej og jeg mødtes på Mejeriet meget tidligt. Vi læssede varerne 1-2 gange på sådan en morgentur. Store isblokke oven på varerne sikrede den nødvendige nedkøling. Når bilen, en Morris 1000, var læsset, lignede den et fly som var ved at lette: Bagfjedrene var virkelig belastet, og bilen stønnede næsten, når vi entrede Nørrevold. Kunderne på ruten havde enten forudbestilt forsyninger hos Petersen, eller også lå bestillingen foldet i en tømt mælkeflaske, som dengang var en klar glasflaske. Senere gik man over til en buttet brunlig glasflaske. Returemballage skulle bringes tilbage til Mejeriet. Sammen med bestilling af varen var betaling ofte med drikkepenge. Jeg kan ikke huske aflønningen, men Pedersen afregnede hver gang i kontanter, foruden at vi delte rovet på indkomne drikkepenge. Jeg har på dette tidspunkt været omkring 10 år og var just blevet storebror for anden gang - denne gang til Henny. Hanne var ankommet seks år tidligere. 2 ½ værelseslejligheden på 1. sal begyndte at rumme for få kvadratmetre til familien. Når lejligheden var ved at være for lille, var det så meget nemmere at rykke udenfor i dagtimerne.

Vi spillede fodbold i gården og blev efterhånden så gode, at vi fik medlemskab i VB (Varde Boldklub) eller VG (Varde Gymnastikforening). Jeg skiftede mellem disse hen over årene. De, der var dygtigst til spillet, Jan Tønder Larsen og Christian Meldgaard fra nr. 10 og 12, havde ambitionerne til at stile mod VG's mesterrækkehold. Begge klubber havde sine fortrin. Jeg kan dog for egen part huske, at ånden i VB var mere jordnær og social, hvilket måske skyldtes de stovte arbejdere, heraf mange fra stålværket, som stod i spidsen for aktiviteterne. VB's 2. hold i juniorrækken formåede på hjemmebane at tabe med "sækcifrene" 1-18 mod Bramminge Boldklub. Nummer to mål til Bramminge var et selvmål nydeligt placeret med højre inderside af undertegnede venstre back! Det gjorde ondt! Erik Iversen på højre back, Ernst Aaskov, Tom Petersen og andre trøstede mig. "Gibber", vores træner, var meget rød i hovedet indtil det femte mål. Så ræsonnerede han - som vi andre – nederlaget var en realitet. Der var som tidligere nævnt forskel på klubberne, og da fusionstanker kom på bane, var der selvsagt stærke følelser for overlevelse i begge lejre. Den nye klub VIF opstod dog i året 1975! I vinterhalvåret gik vi til

aftengymnastik med afsluttende stævne i foråret. Klubben var VG. Jeg deltog 2-3 sæsoner. Erkendt: Jeg var for gumpetung til kraftspring m.v., men på mit niveau var jeg trods alt stolt, når jeg med flokken af kammerater og lærer Vagn Nielsen i march kunne gjalde af lungers fulde kraft: "I alle de riger og lande".

Af øvrige vinteraktiviteter skal også nævnes skøjtning. Bankbetjent Vind på Enghavevej lod hvert år sin baghave overrisle med vand, og når frosten så havde gjort sin virkning, løb rigtig mange vardensere på skøjter til musik og lys om aftenen hos ham. Det foresvæver mig, at hr. Vind havde en fortid som kunstskøjteløber. Lærer Berthelsen (ham gårdvagten) og nogle af de større knægte etablerede en ishockeyklub. De spillede på et tidspunkt i 2. division og flyttede til Esbjerg...? Og blev en del af EIK, der nu er EfB ishockeyafdeling. Havde vi ikke råd til billet hos Vind, skøjtede vi på Jeppe Skovgårds sø i Sdr. Varde. Var man uheldig at falde på isen, var man helt sikker på, at vask af tøj og krop var påkrævet. Berøring efterlod et grønt skær, og det lugtede infamt af råddenskab fra sæbefabrikkens udledning. I dagtimerne på hverdage - og med passende vindretning til byen - taltes om begrebet "Jeppe lukker ud". Det eneste, der er tilbage af virksomheden, er direktørboligen på hjørnet over for Alexandersens møbelhus. Området med søen er i dag udlagt som industriområde. Gad vide, om søen har været en tur hos Kommunekemi i Nyborg? Var der sne, var vi at finde i Arnbjerg anlægget. Bobslædebanen startede ved Voldstien og sluttede om muligt ved Enghavevej. Det var farligt at krydse rundt mellem træerne med en bobslæde med den fart, en sådan kunne give. Der var specielt ét sted på banen, som i øvrigt kaldtes "Djævlebakken", hvor to træer stod så tæt, at kunsten ikke at ramme kom på alvorlig prøve.

Kimen til min musikudfoldelse kan vel tilskrives min far, idet han gennem mine opvækstår udøvede sang og musik i henholdsvis koret "Zelo" og som tubaspiller i Varde Jernbaneorkester, senere Varde Blæseorkester. Mangen en øveaften har jeg som tilskuer oplevet marchmusik udøvet i jernbanens pakhuslokale på 1. sal. Det må have været en prøvelse for godt naboskab i opgang nr. 10, når min far mellem kl. 17 og 18 på hverdage tog sin tuba frem og øvede sig på numrene - på badeværelset med terrazzogulv/fliser og fald rør. Jeg hørte dog aldrig et ondt ord om dette!

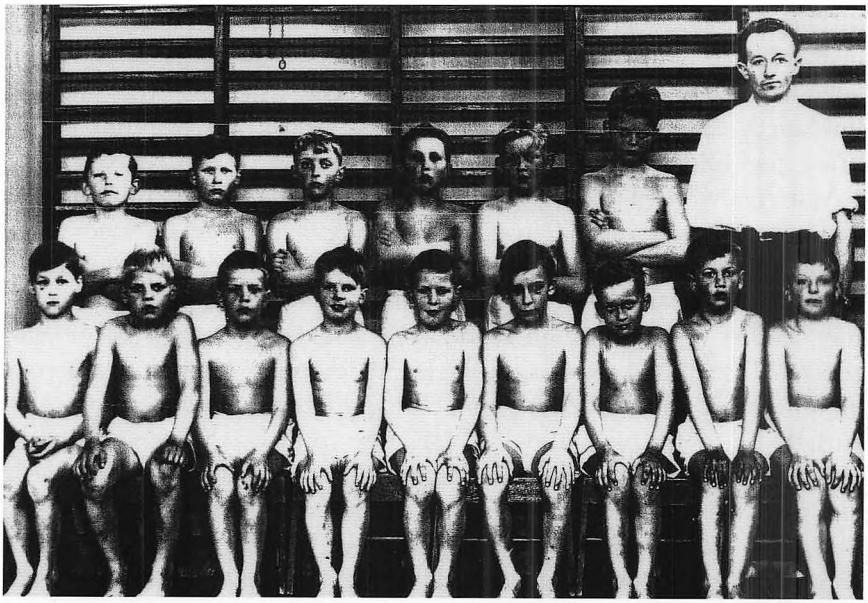

Aftengymnastik.

The Merchants på Ungdomsgården 1967/68. Fra venstre: Dan Martiny, Anthony Bjerregaard, Bent Arildsen og Ole Christensen.

Danmarks Radio lancerede fjernsynsprogrammer i slutningen af 50'erne. Familien Tønder Larsen på 2. sal var de første til at få installeret et sådant apparat med deraf følgende invasion af os børn til børnetime, Seksdagesløb, skihop m.v. Kunne vi ikke se det hos Tønder Larsens, måtte vi ty til at trykke næser i Kræmmergade hos Radioforhandler Siedelmann. Udsendelserne her var dog uden lyd. Der blev i disse år kørt en del plagiatcykelvæddeløb i gården mellem nr. 2-4 og 8-10. Cyklerne uden gear var nu udstyret med gedebukkestyr, og vi legede Kaj Werner og Palle Lykke, indtil en af os kom til at køre fejlagtigt i kældernedgangen - så blev dette stoppet! I opgangen i nr. 10 var der mange børn, som jeg selvfølgelig havde samkvem med. Nogle af dem var ældre og lidt længere fremme end jeg selv, blandt andre Mogens Larsen på 1. sal t.v. Han inviterede mig ind for at høre plader med Tommy Steele, Fabian, Elvis Presley m.fl. Det lød hammerfedt, og det rykkede ligesom lidt i kroppen, når man hørte det!

Som nævnt tidligere var vores familie efterhånden vokset til fem munde, som skulle mættes. Min mor var dog fantastisk til at få hjemmefronten til at fungere. For at "strække" husholdningspengene fik vi en kolonihave på Kingosvej. Mine forældre dyrkede jorden og høstede kartofler, gulerødder, ærter, frugt m.v. Det var ingen prydhave. Bagest i haven, forbundet med en smal sti fra jordvejen, lå vores redskabsrum hvor jeg havde gemt min pibe og tobak i tagudhænget. Tom Lindy fra Ringkøbingvej nr. 10 og jeg var fælles om det dumme i at begynde at ryge! Det eneste hus, der dengang i slutningen af 50'erne lå på Kingosvej, var et gråt pudset, lavloftet hus på cirka 60 m^2, der dannede bolig for en gammel ungkarl med en fortid i landbruget. Han holdt i hvert fald høns i hobetal ude såvel som inde. Vi kaldte ham Nisse Gokker. Han viste os børn, hvordan man håndterede høns og slagtning af samme. En huggeblog og økse blev anvendt! Et billede af hovedløse rundtløbende høns viser sig for mig som en film. Det var stærk kost. Mine forældre havde visioner om på sigt, at overtage denne kolonihave med henblik på opførelse af helårshus. Byggemodning af dette område har vel været i sin vorden, men gik ikke hurtigt nok for mine forældre, som i stedet købte en parcelgrund på hjørnet af Lerpøtvej og Højvangsalle for den formidable sum af 4.000 kr. Det var mange penge i 1960. Vi dyrkede jorden i to sæsoner, førend satsningen med et hus kom på tale. Et såkaldt VJ Hus, et udviklings-

projekt fra et arkitektfirma i Ringkøbing, blev stablet på benene med deltagelse af lokale håndværkere. Tømrermester Puggård, som havde etableret sig på Lerpøtvej over for Fredensvej, stod for opførelsen af gasbetonvægge og tømrer- og snedkerarbejdet. Hvem der dengang stod for murerarbejdet, fortoner sig i det uvisse, men jeg kan huske, at min far var så rasende over resultatet af sokkelpudsen, at han beslutsomt huggede den ned med økse til genudførelse. Han mente, at murerne havde drukket rigelig med øl pågældende dag for udførelse, så dette måtte være straffen. Det var en såkaldt om'er! Ordnung muss sein! Det 90 m^2 store hus, der indeholdt bryggers med brusebad, toilet, vindfang, natgang, soveværelse, to værelser, spisekøkken og stue var klar til indflytning februar 1962. Vi boede faktisk på landet nu! Eneste naboer var i nr. 17, som var et ombygget hus, der tidligere havde været garagebygning. Her boede familien Langvad. Gartner Nielsens hus på hjørnet af Lerpøtvej og Højvangsalle leverede via pumpe og egen boring vand til os i nr. 15. Der var spredt bebyggelse lidt længere henne ad Højvangsalle. Randbebyggelsen på Karinevej var påbegyndt. Men nu gik det stærkt! I årene fremover blev Lerpøtvej med stamvejene Grundtvigsvej, Kingosvej og Ingemannsvej bebygget med parcelhuse tillige med Karinevej og Højvangsalle. VJ Huse konceptet blev opført i denne periode som enklavebyggeri bag Hjertingvej over for kasernen. Den berømte københavnermaler Gustav Holgersen, som har foreviget mange af byens bygninger, flyttede med familie ind i denne randbebyggelse.

Inden tidspunktet for indflytning på Lerpøtvej blev Vardehallens opførelse en realitet, hvilket gav indendørssport nye og bedre vilkår. Året var 1961. Mit valg faldt på håndbold, som i de kommende sæsoner til midten af 60'erne fyldte en del. Under halbestyrerens ledelse ved træner Iversen, som med ægteviv og børn levede og åndede for aktiviteterne i hallen, stabledes efterhånden et slagkraftigt ungdomshold på benene. Holdet bestod af Tom Øhlenschlæger i mål, Ivers søn Erik, Kaj Sørensen, Steen Lund, Jens Vinge, Kalle Lykke, undertegnede med flere. Vi sluttede den sidste sæson, hvor jeg deltog, med at vinde Sydjysk Mesterskab, hvilket var noget af en bedrift. Klubbens herremesterrækkehold med farverige spillere som Børge, "Vagge", Rudi Iversen, Haahr med flere gjorde sit til, at det var en kæmpe oplevelse for publikum at overvære disse herrekampe. Damerækken

klarede sig endnu bedre end herrerne. De var heller ikke så bissede som herrerne (læs: mange to minutters udvisninger). For damerne endte det med deltagelse i divisionsrækken.

Sideløbende med nævnte aktiviteter deltog jeg også i Ungdomsklubbens tilbud om aftenen. Klubben lå i Storegade lige over for Fiskergade, hvor Villys Bar fristede. Lidt længere nede i Storegade på hjørnet af Brogade lå et lignende samlingssted med spillemaskiner kaldet "Hjørnet". I Torvestræde etablerede Hotel Varde mælkepop baren i kælderen under nuværende Ugeavis. De nævnte steder var på papiret lukket land for mig, i hvert fald ifølge mine forældres instruks. Men jeg må indrømme, at ungdomsklubbens adresse efterhånden var undskyldningen til afsæt for besøg på samtlige af de nævnte forbudte steder. Der spilledes juke-box musik som rykkede. Cliff Richard, Fabian, Elvis Presley, Jerry Lee Lewis, Chuck Berry og pludselig var der udgivelse af et nummer med The Beatles, som i oktober 1962 satte gang i deres karriere. De blev jo verdensberømte fra dette tidspunkt, og kom som sådan fra den dag også til at ændre mit liv og færden! Vi hørte Radio Luxemburg og supplerede herhjemmefra med Jørn Mylius som discjockey i Danmarks Radio. De danske grupper opstod som perler på en snor: Peter Belli og Rivalerne, Hitmakers, Lions, Cliffters med Johnny Reimar, Baronettes, Sir Henry and His Butlers, The Swinging Blue Jeans fra Esbjerg med mange, mange flere. Jeg kan for den opmærksomme læser vel godt indsparke, at denne tid var revolutionerende. Som sagt The Beatles, Rolling Stones, The Hollies, Gerry & the Pacemakers med mange flere gjorde musikken og tiden for denne inciterende. Den gik virkelig ind under huden på mig. Det var for at sige det ligeud så medrivende musik, som enhver i en by med ledige øvelokaler ville ønske at plagiere og videreudvikle. Jeg spillede i denne periode på papkasser og grydelåg sammen med Leif Kamedula, som er et år yngre end jeg. Han var i besiddelse af en akustisk guitar, som han efterhånden kunne spille på. Ideen om at vi skulle danne en gruppe udmøntede sig i, at Tom Petersen, som var min gamle kammerat fra Ringkøbingvej, blev spurgt om han var med på ideen, og det blev et ja. Ole Christensen, som jeg spillede fodbold med i VB, kom undervejrs med ideen og sluttede sig til som bas guitarist. Vi øvede og øvede og øvede...! Vi havde købt udstyr for konfirmandpengene eller havde lånt dem af forældrene med løfte om til-

bagebetaling, når arrangementer og dermed en vis indtjening blev en realitet! Vi sugede til os af den erfaring, som et eksisterende band i Varde havde, nemlig The G-Men. De var mest orienteret til Shadows, Cliffters, Cliff Richard m.fl.. De var hammer gode og havde et godt tag i publikum på Ungdomsgården hver torsdag aften. Bandet bestod af Jørgen G, rytmeguitar og sang, Erik Dam, lead guitar, Ivan på trommer og Ole Elm på basguitar. Vi – nu "The Merchants"- øvede stadig. Vi debuterede til et skolebal i Arnbjerg efterfulgt af optræden på Torvet til noget friluftsaktivitet, hvor stråhat fest indgik. Året var 1964. The G-Men inviterede os til at deltage i pauserne på Ungdomsgården. Gruppen fik udgivet en plade, som vel gjorde, at de fik travlt med andre arrangementer. De serverede ridderligt muligheden for os til at overtage Varde Popklub Ungdomsgården, hvilket vi gjorde i 1965. "The Merchants"! Navnet lå ligesom godt i munden – det lignede lidt Mercy Beat eller deromkring. Navnet lå godt i munden ved udtale, syntes vi, og det blev enstemmigt vedtaget. At navnet oversat fra engelsk betyder købmændene/grossererne betød ikke så meget, om end det at spille også godt måtte gi' lidt til baglommen!

Små engagementer i klubber blev i starten opnået ved mund-til-mund metoden, og den lokale presse var flink til at hjælpe med budskabet om vores lokale pigtrådsorkester. Min flinke mor var vores første impressario. Hun blev dog med tiden afløst af en, der hed Karl Erik, ikke at forveksle med nutidens Karl Ejnars Booking! Karl Erik sørgede for i de kommende år, at engagementerne kom i en blid strøm - koncentreret til fredag og lørdag aften (vi spillede fast torsdag aften på Ungdomsgården). Vi tjente penge nu og jeg mener at huske, at vi også betalte skat. Vi havde også udgifter til udstyr/ transport/fortæring m.v. Egentlig regnskabsføring var der dog på ingen måde tale om! Det der kom let – gik også let! Vi kom en del på " Hestestalden" (nuværende Havana) i disse år. Der var i øvrigt både bowlingbaner og billardborde til adspredelse. Tom Petersens far og mor, Bibi og Søster, jonglerede med de grønne flasker i aften- og nattetimerne. Sulten blev stillet ved en af de to pølsevogne på Torvet. Vi foretrak at spise hos "Hjalmer". Håret var langt og der var fælles uniformering. Vi havde i disse år en del lokale fans, som fulgte os i tykt og tyndt. Da snakken gik på, at Karl Erik kunne skaffe os et månedlangt engagement i Hamborg, blev det dog for meget for mine forældre. Vi var mindre-

årige, og et bestemt nej skrinlagde disse planer, om end vi i vor færden med enkeltarrangementer var i Tyskland. Blandt andet havde vi og Esbjerg gruppen The Stompers succes som opvarmningsorkestre i Flensborg, hvor hovednavnet var Dave Dee, Dozy, Beaky, Mick and Tich (jeg håber, at det er stavet rigtigt, selv om jeg nok syntes, det var et fjollet navn på en gruppe, men de var meget populære på det tidspunkt). Varde Beatcenter opstod med lokale Bent Møller fra Kongsgården og en kammerat fra Esbjerg som primus motor. De to dannede sammen med andre Varde Beatcenter, som påtog sig at arrangere koncerter for fulde huse i disse 60'er periode. Navne som Red Squares, Herman´s Hermits, Peter Belli, Rocking Ghost, Defenders, Manfred Man og sågar forløberen for Abba, nemlig Tages, blev lanceret. Koncerterne afvikledes på Håndværkeren og i Arnbjerg hallen. Der var udsolgt hver gang! Vi deltog i nogle af disse koncerter som backing group for hovednavnene og var som sådan med på "plakaten". Det var såkaldt stående koncerter for publikum, og det var meget medrivende. Vi var inspireret af de lokale grupper i Esbjerg såsom The Sharons, The Stompers med flere. Vi deltog i DM for beatorkestre den 16. januar 1966 i Fredericia, hvor The Hitmakers med Jørgen Krabbenhøft var hovednavnet. Det var efter sigende en stor oplevelse at deltage – vi vandt dog ikke, selvom Varde Popklub arrangerede support med bustur for lokale fans. Vi måtte nøjes med en sjetteplads. Denne begivenhed er overleveret, idet Tommy "Trut" Hagenau Petersen afløste mig på trommer, da jeg var indlagt på Rigshospitalet på Tagensvej i København på grund af en kraftig hudlidelse. Jeg husker, at året var 1966, for der var nemlig ølstrejke. Danmark var tørlagt for danske pilsnere. Man kunne dog købe begrænsede partier af Hollandsk øl, hvilket jeg af medpatienter blev sat til at gøre i kiosken overfor hospitalet. Det lød enkelt, men da det var et militærhospital, var al udgang henvist til hovedudgangen med portner og en udgangstilladelse. Patienter på området havde stribet fængselsuniform på. Da jeg entrede det to meter høje trådhegn, var der for meget skridtlængde i bukserne, som åbnedes med en cirka 20 cm. flænge på den øverste pigtråd. Jeg fik et par nye bukser, efter at øllene var blevet fordelt. De ædlere dele var heldigvis intakte. Tom Petersen som i denne periode boede på Fredensvej beretter, at Tuborgdepotet på hjørnet af Fredensvej og Ortenvej således dagligt flagede på halv.

Tilbage til Varde

Jeg gik i 3. real på dette tidspunkt og måtte sluge kamelen omkring mit fravær på fire måneder: Jeg blev nægtet deltagelse i den afsluttende eksamen i sommeren 1966. Min daværende matematiklærer fandt min indsats for ringe og forlangte en om'er. Set i baklyset havde han jo nok ret i beslutningen, idet indsatsen på skolefronten fra 1963, da The Beatles blev verdensberømte, var omvendt proportionale - ja for at sige det ligeud: Minimalistiske! Musikken fyldte for meget! Jeg havde i 3. real en sidekammerat, Niels Nygaard, som var nogenlunde lige så doven som jeg i matematiktimerne. Han havde bare noget at have dovenskaben i og viste dette ved tavlen, hvor han uforberedt løste matematiske problemstillinger på en anden måde end den, matematiklæreren havde anvist. "Faktorernes orden er ligegyldig", beviste han, og vi i klassen, inklusive læreren, tabte underkæben på grund af hans dygtighed. Til glæde for den nysgerrige læser kan jeg oplyse, at Niels i sit voksenliv har haft et professorat inden for matematik på Univercity of Chicago, USA. Godt gået, Niels! Jeg fik skulderklap og nogle deltagende bemærkninger fra min dansk/klasselærer Gordon Larsen, som jeg den dag i dag opfatter som en kompetent og dygtig lærer. Han blev erstattet af en lige så dygtig kvinde, fru Svendlund, i den nye påtvungne 3. real. Hvem matematiklæreren var, fortaber sig i det uvisse. Indstillingen til skoleåret var dog, at det bare skulle overstås, og det blev det også! "Bent kunne uden tvivl opnå større resultater ved større flid", var det magre resultat af det ekstra år. I sommeren 1967 var jeg meget i tvivl om, hvad fremtiden ville bringe? Min far pressede på, for at jeg skulle tage en uddannelse. Men hvilken? Jeg var jo musiker for øjeblikket, men kunne jeg leve af det fremover? Næppe! Jeg kunne godt tænke mig at blive telefonmekaniker, men der stilledes krav om gode matematikkarakterer. Journalistik kunne jeg også godt tænke mig, men adgang til højskolen kunne først påbegyndes næste år!

Ved en tilfældighed kom jeg undervejrs med, at Murerfirmaet Nielsen & Olsen manglede en læredreng. Det var faktisk Tom Lindy Madsen, min gamle kammerat fra Ringkøbingvej, der fortalte mig det. Tom var andenårs lærling i firmaet og mente at kunne anbefale uddannelsen og mig til firmaet. Jeg anførte mit ærinde hos murermester Ejnar Nielsen. Han var faktisk lidt benovet over, at jeg sådan havde afslut-

tet realeksamen. Han ansatte mig, men spurgte heldigvis ikke ind til selve eksamensresultatet! Således gik det til, at jeg stillede første dag på arbejdspladsen i august 1967. Plejehjemmet "Lunden" var en stor arbejdsplads, som var under opførelse i etaper! Jeg havde til lejligheden købt nyt hvidt arbejdstøj og træsko og var lidt beklemt ved, at udstyret var ubrugt, hvilket jeg ikke behøvede. Det første, jeg blev sat til efter en rundvisning, var at tømme lokumsspanden på tørklosettet bag denne, med samtidig besked om, at gentage processen med jævne og med passende mellemrum. August måned var varm, og det endte med, at jeg i processen skiftede til ny spand i stedet for genbrug! Samme dag blev jeg sat til at tjære de indvendige bagmure forud for kommende pudsearbejder i en fløj. Selvom jeg passede på, kom der uvægerligt tjære på både sko og tøj: Jo, jeg var i gang som murer! Jeg blev sat til at mure en lille skillevæg på en meters penge, men den blev så skæv i løbet af de første 80 cm højde, at den måtte lade livet ved et velrettet spark fra en af svendene. Det var en såkaldt om'er, og jeg lærte det så småt! Der blev arbejdet på akkord, og svendene søgte den optimale indtjening uden dog at gå på kompromis med kvaliteten. Jeg fik lært at mure ret hurtigt på grund af de mange bagmurs- og skillevægge, som forekom i etaperne og fik lov til at mure facademur i foråret 1968, selvom mester Ejnar forespurgte sjakket "om det ikke var vel tidligt"! December 1967 var kold, kan jeg bekræfte. Det frøs 19 grader og vi skulle aflevere blok D med vingetagsten, så mestrene kunne følge tidsplanen og velsagtens få raten hjem på denne ydelse. Jeg forbandede dette faktum, mens jeg småglidende på frosne lægter huggede tagsten i tagfladen dagen lang med sjakket på taget! Murersvendene på pladsen var af den gamle "skole". Kl. 10.30 og 14.30 var der fast drikkepause, som typisk bestod af øl. I henhold til overenskomsten skulle ølpausen holdes på stilladset. (Jeg mener at have hørt, at daværende Kong Christian den 4., Danmarks største entreprenør, havde haft fingeraftryk i disse hævdvundne pauser (inkl. udbetaling af delvis løn som øl i x antal potter). Der opstod en sjælden gang det, vi i byggesprog kalder kitdag i kølvandet af disse drikkepauser. De kunne opstå på grund af dårligt vejr, lyst, god akkord eller lønningsdag. Kit dag, som på andre arbejdspladser end vores kunne vare flere dage, gik ud på at more sig, drikke bajere, fortælle historier, spille kort - kort sagt: ikke lave en sk-d! Vi lærlinge deltog på lige fod med

svendene i festlighederne, for vi skulle jo også lære dette, hvilket jeg jo havde lært (se tidligere afsnit). For ligesom at sætte drikkeriet i perspektiv var der forud for murerarbejdet udført betonarbejder af et sjak, som ifølge murerne var mere drikfældige end dem selv! Det fortaltes, at det hang sammen med, at byggepladsen lå over for kroen Skovly, hvor den snu krovært, "Stoffer", aflagde besøg på lønningsdag torsdag kl. 10.30 (dengang fik vi udbetalt lønnen i kontanter). Klar i mælet, efter høflige forespørgsler om fremdriften på betonarbejdet, kunne han udbryde: " A will da lige gi´ en bid brød og en dram å æ kro"! Det tog ikke mange splitsekunder, førend sjakket sad hos ham, hvor de drak det meste af ugelønnen op den dag. Dette gentog sig flere gange, "fortaltes det", indtil de forarmede koner til betonsjakket indfandt sig kl. 10.15 på lønningsdag med udstrakt hånd for aflevering af kontanterne. Kroværtens trick var hermed sat ud af spillet! Firmaet Nielsen & Olsen havde sin storhedsperiode i disse år med beskæftigelse af mange medarbejdere, hvor jeg blandt andet deltog i byggeriet på Domi (en klargøringscentral for Morris Biler). Nu hedder det RC-Plast. Et cafeteria i Vejers, som i dag er nedrevet til fordel for legeplads i byen. Andensals udvidelse af Varde Sygehus, dele af Jacob Holm & Sønners murede bygninger, Skorstensfabrikken, hvor Vestas nu har til huse. Nielsen & Olsen blev undervejs overtaget af S. Sørensen & Søn. Ejnar Nielsen fortsatte her som funktionær medbringende de to tiloversblevne ikke færdiguddannede murerlærlinge, "Vagge" og undertegnede. S. Sørensen & Søn A/S, som på det tidspunkt var et gammelt familieejet tømrerfirma, blev i de kommende år, med Svend Sørensen som ankermand, det største byggefirma i Varde. "Vagge" (senere murermester Vagn Christensen), som var voksenlærling og et år længere fremme end jeg, havde en fortid som former på stålværket. Vi arbejdede godt sammen. Vores første job på trælasten på Ringkøbingvej bestod i opmuring af nogle vinduesfalse på en første sals gavl. Svend S. kom forbi i bilen, rullede vinduet ned og kiggede op med det ene øje lukket - og gøede en ordre om at bruge lodstokken lidt flittigere, for han kunne spotte dernedefra, at det udførte var skævt. Vi rettede det naturligvis i respekt for hans boldøje. Årstallet var cirka 1969/1970, da S. Sørensen og Søn som hovedentreprenør påbegyndte Varde Centret, et byggeri, som var epokegørende for entreprenøren, bygherren og igangsætteren, købmand Kaj Madsen. Sidstnævnte lånte

godt nok ideen fra Rødovre og USA. Varde Centret var det andet af sin art i Danmark og var skelsættende for købmandskab i centerform. "Vagge" og jeg var udset til at udføre murerarbejdet med hjælp af murerarbejdsmand Orla Møller. Orla gemte sine øller i vandbaljen ved blandestationen og hapsede en sådan ved 10.30 og 14.30 tiden. "Vagge", som var en drillepind, nappede to øl fra baljen til os og lagde to øl med vand som indhold og påknappet kapsel tilbage i denne. "Vagge" og undertegnede stillede os op ved hjørnet mod Hjertingvej og overværede Orlas indtagelse af 10.30-øllen, hvilket var et syn for guder! Orla fandt øllen i baljen, knappede den op, lagde nakken tilbage i et udtalt synk, blev meget rød i hovedet, spruttede det indtagne vand ud i en kaskade og råbte samtidig: "Vagge", hvor er du"!! Ud over det at lære murerteknik lærte jeg også, hvordan man skal forhandle løn. Det var "Vagge" også god til. Vi syntes, at det var urimeligt, at firmaet med to lærlinges indsats skulle score hele fortjenesten ved opførelsen af centret, og da "Vagge", med en fortid på stålværket og som familiefar til to børn, slog til lyd for "sagen", begyndte lønforhandling med tidligere tømrermester Brodersen. Forhandlingerne bølgede frem og tilbage. Til sidst satte "Vagge" trumf på, pegede ud på Veloen (knallerten), som stod op ad skuret og truede på nedtælling til 10 med, at denne med ham i sadlen ville køre hjem, hvis ikke der blev gjort indrømmelser. Cigaren hos Brodersen blev vendt og bidt i. De indgik forlig! S. Sørensen og Søn A/S overtog føringen i byggesammenhæng i årene fra 1969. Svend Sørensen var her og der og alle vegne! Svend Sørensen var bykonge og havde for mig at se også formatet og musklerne til at være det. Onde tunger fra konkurrenterne fortalte, at han havde en feltseng stående på Teknisk Forvaltning, hvorfra han om morgenen rejste sig med spørgsmålet: "Og hvad skal vi så lave i dag"? Med ærefrygt og respekt har jeg på sidelinjen fra Esbjerg siden 1973 fulgt mit gamle firmas udvikling og beklager dets endeligt. Byggebranchen er farlig og kan fra dag til dag ligge i ruiner, hvilket jeg selv med familie oplevede i 1996. Varde kan og bør være glad for en udvikler/developer med et format som det, Svend Sørensen viste som selvstændig. "Hvo intet vover, intet vinder"!

Tilbage til musikken

Året var nu 1968. Popklub arrangementerne hos ægteparret Møller på

Ungdomsgården ebbede ud og blev afløst af et nyt samlingssted, "Bibis Snackbar" hos Bibi og Søster (Toms far og mor - de foretagsomme fra Hestestalden). Adressen var i den gamle Loge bygning, Nørregade 18 i gården. Varde Popklub og The Merchants flyttede hertil. Fordelen var, at førstesalens scene og sal, samtidig med arrangementer om torsdagen, kunne benyttes som øvelokale. Vi var stadig fast husorkester i Varde Popklub, men Bibi var foretagsom og arrangerede deltagelse med andre navne, hvilket var OK fra vores side. Der opstod blandt andet en gruppe i Skjern, som var på gæstevisit hos os i Varde Popklub. Året var 1968, og gruppen hed Gnags. Vi fra The Merchants syntes nu ikke, at de var særlig gode! Nu, så mange år senere, må jeg vedgå, at tålmodighed betaler sig. Gnags og det, de musikalsk står for, er anerkendt - selv af mig. Gnags og Peter AG har overlevet os alle! Vi skiftede lidt ud i besætningen. Leif Kamedula var stoppet. Anthony Bjerregaard var kommet til som forsanger i 1967. Tommy Trut P. var afløser for mig på trommer og blev indlemmet i orkestret (saxofon/flygelhorn/trompet) i 1968. Tom Petersen på lead guitar startede uddannelsen som telegraf og afløstes af Dan Martiny. Flemming Knudsen kom med senere på trækbasun og trompet. Vi var nu alle under uddannelse.

Vi var ret kendte i det vestjyske og sydover, hvorfor DR`s lokale medarbejder i Varde, skotøjshandler Gerald Langgaard, besøgte os på en øveaften medbringende spolebåndoptager og mikrofoner. Det lød dog ikke som egentlig studieoptagelse, må jeg indrømme! Vi blev inviteret til at deltage i en radioudsendelse, som skulle foregå i Varde hallen, men blev blacklistet på grund af manglende medlemskab af Dansk Musikerforbund, som i disse år virkeligt var trængt på deres levebrød. Vi var naturligvis ærgerlige over forsmåelsen, men udvirkede efterfølgende godkendelse fra denne organisation. Undervejs i denne omvæltning af udskiftninger og uddannelse udskiftedes navnet The Merchants med "Radisserne/Nullers Band"! Det må have været Oles ide, da han havde øgenavnet Nuller, som han stadig har! Vores musik blev mindre pigtrådspræget og tilrettet halballer, og vi sang til egen fortrydelse også dansktop og populær musik. Jeg er mere til beat/rock. Tom P. kom dog tilbage og deltog i afvikling af bandet i slutningen af 1969-70. Det havde været gode år for os alle, men vi trængte til fornyelse. The Beatles stoppede jo også i disse år, hvilket naturligt blev efterlignet af os. Man må følge med udviklingen!

Hvor blev vi så af? Det endte med, at vi musikalsk spredtes for alle vinde: Ole Nuller søgte sammen med et danseorkester som hed: Moontimes, hvor han havde fast indtægt på dette i mange år op gennem 70erne. Tom P. kom i hæren, og er der endnu, som general med kors og bånd. Han er begyndt at spille med nogle jævnaldrende pensionister i Allerup. Tommy Trut kom i 70erne med i Harmony Makers (udløber af The G-Men), hvor de blandt andet musicerede en sæson med Cirkus Dania. Tommy Trut uddannede sig på musikkonservatoriet og fik job som trompetist hos militæret i Sønderjyske Region. Godt truttet, Tommy! Anthony på bas og jeg fik - på ruinerne af vores nu opløste Vardeorkester - kontakt med tre unge Grindsted musikere: Marius Knudsen, lead guitar, Per Møbjerg, rytmeguitar, og Henning "Speed" Larsen på orgel. De tre havde, som vi fra Varde, en fortid som musikere med andre. Vi besluttede, efter at have set hinanden lidt an, at slå pjalterne sammen. Året var nu 1970. Det historiske vingesus var, at det kun var et år siden, at man i USA afholdt den første happening/festival, som hed Woodstock, og som musikalsk løftede Beatles arven til noget nyt og spændende. Ungdomsoprøret i 1968 skal her også nævnes som skelsættende såvel som kvindernes frigørelse og P-pillens indførelse. Den nye gruppe som vi etablerede, var en del af denne tidsånd og var meget skelsættende for os på 21 år!

SOUND 70, som gruppen blev kaldt, havde fast arrangement som husorkester på Hansens Hotel i Grindsted hver onsdag aften. Der var god søgning til disse aftener. Vi var, syntes jeg selv, ambitiøse med hensyn til numrene og øvede da også nye hver tirsdag aften på Hansens Hotel, hvor udstyret stod fast. Numre med Simon og Garfunkel, Beatles, Hollies og numre fra Jesus Christ Superstar, hvor flerstemmig sang indgik, var fast bestanddel af programmet foruden danske populære numre. Mandag og torsdag aften var frie, medens fredag, lørdag og somme tider søndag eftermiddag eller aften, var arrangementdage i Jylland. Det var hårdt, men vi kunne jo lide det og følte også, at vi fik noget tilbage fra publikum, som tilsyneladende nød vores musik. Vi kunne samtidig godt bruge pengene, for vi var alle under uddannelse. Vi havde naturligvis tilknyttet en impresario, som undervejs sørgede for flydende indtjening. I efteråret 1972 udvirkede han et besøg i et optagestudie i Nordjylland med henblik på at optage et demobånd, som skulle skærpe interessen fra plade-

studierne i København. Under nogle af engagementerne fik vi besøg af blandt andre Bjørn Tidmand, som turede land og rige rundt med bl.a. nummeret " Lille Sommerfugl". Han var godt tilpas med backingen og lagde måske et godt ord ind for os hos pladeselskabet Metronome. Er man dansktop-orienteret, er denne arbejdssituation som skitseret gunstig. Jeg må her indrømme, at jeg er mere til Beat/Rock og R&B. Bevares, jeg deltog og spillede populær musik til halballer, hvor Dansktopmusik efterhånden fik et overtag hos det købende publikum, og ville vi overleve, måtte vi levere. Henning havde sammen-

Fra venstre: Anthony Bjerregård, Bent Arildsen, Per Møbjerg, Martin Knudsen og Henning Larsen. Pladeudgivelse til Dansktoppen foråret 1973.

faldende synspunkter – tror jeg! Arrangementerne sled på mig, og jeg var efterhånden derhenne, hvor jeg var afklaret på en afslutning på det hele, men nej!

I begyndelsen af 1973 blev vi kontaktet af impresario med tilbud om indspilning af en plade til Dansktoppen. Forsiden, "Hvem vil bo på Christianshavn", røg ind på listen og lå som nr. 2 i adskillige uger i foråret 1973. Dette var selvfølgelig fedt, og vi kunne pludselig få det dobbelte i honorar, hvilket jeg nød godt af i det sidste semester på Byggeteknikeruddannelsen. "Man har et standpunkt, til man tager et nyt", proklamerede statsminister Jens Otto Krag i 1972, hvilket jeg og Henning også gjorde denne sommer 1973. Vi stoppede og lod os afløse af to fra Esbjerg. Der er et gammelt ord, der siger, at man skal stoppe på toppen, hvilket jeg syntes at gøre med denne beslutning. Jeg spillede stadig meget radio/plader og bånd i de efterfølgende år – men ikke trommer! De blev solgt. Epoken med musik fysisk var efter snart 10 år definitivt slut, og jeg var mæt og tilfreds hermed! Jeg fortsatte som gift byggeleder og selvstændig murermester m.m. i de følgende år. Jeg har dog undervejs fået et sæt trommer af min søn, som jeg øver på i ny og næ! Henning fortsatte som musiker i anden sammenhæng til omkring 1980 og forblev maskintekniker og mediefreak – stadig! Sound 70 fortsatte et års tid endnu, men mistede så pusten! Per Møbjerg kastede sig, efter opløsning af bandet, på undervisning efter endt seminarieuddannelse. Anthony og Marius dannede på ruinerne af Sound 70 "De 2 Jyder", og bragede, som sådan igennem endnu engang, på Dansktoppen med hittet, "Sådan gik det til da farfar var ung"! Der er ingen tvivl om, at dette hit, som forgæves søgtes plagieret i eftertiden af navnkundige Keld Heick og The Donkies, gjorde disse to tilbageblevne medlemmer af Sound 70, De 2 Jyder, til attråværdige kunstnere dette og efterfølgende år på mange scener. Typisk for deres forretningskunst kunne de hæve honorarer for 20 minutters optræden svarende til helaftensarrangementer for Sound 70. For at sætte dette faktum i perspektiv kunne "De 2 jyder" på gode aftener klare 2-3 arrangementer. Ikke dårligt, når man kun er forpligtet til at medbringe to akustiske guitarer. Alt øvrigt udstyr skulle være opstillet på forhånd! Godt gået af dem, men jeg ved jo hvor hårdt det kan være, så dette sluttede også! Anthony sluttede sit musikalske eventyr og fortsatte civilt som underviser på Han-

delsgymnasium i Grenå. Marius uddannede sig i disse år som lærer og supplerede denne uddannelse med en konservatorieuddannelse. Marius forblev som den eneste af de resterende medlemmer af Sound 70 i branchen som musiker i Østjysk Musikforsyning og blev som medlem af denne gruppe af stor betydning for deres fortsatte virke. Y. M.C.A. blev oversat til hittet K. F. U. M. og blev et dansk hit for ØM. Jeg er ikke i tvivl om, at Marius har haft et stort fingeraftryk i dette plagiatnummer, som sad lige i skabet. ØM deltog og blev institution i Brædstrup med revy i disse og efterfølgende år. I skrivende stund 2011-10-24 har Marius besluttet at lade sig pensionere, hvilket begrædes. En stor musikalsk kapacitet er på papiret stoppet. Jeg har dog spillet med ham og de andre i Sound 70 i et nostalgi arrangement den 8. oktober 2011 i Lynghallen i Grindsted, for 600 mennesker, hvilket var rigtig sjovt. Vi øvede os naturligvis op til dette fællesarrangement, som afvikledes sammen med 3 andre bands fra dengang. "Sådan gik det til da farfar var ung" blev dobbelttydig, da jeg snart 40 år senere, sammen med de andre fra Sound 70, deltog i dette nummer - til ære for publikum fra dengang og mine børnebørn! PS: Jeg kunne holde takten!

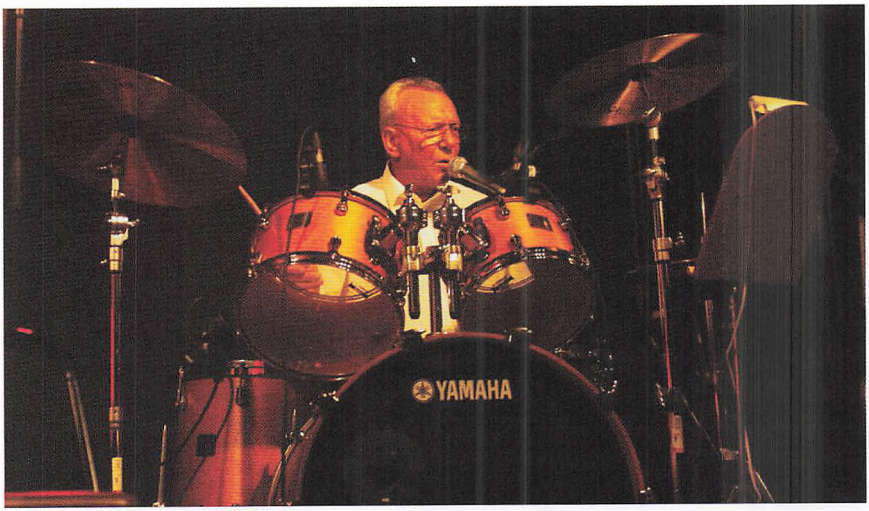

Bent Arildsen på trommer.

Mine erindringer

Af Jens Schultz, Agerbæk

Jeg er født den 26. august 1922 i Hjortkær by, Grimstrup sogn og er den ældste af en søskendeflok på 7 (3 piger og 4 drenge): Jens (1922), Signe (1924), Peder (1925), Agnes (1927), Henry (1930), Thorvald (1932) og Erna (1934). Mine forældre var Petra og Kristian Schultz, og de boede på en gård i Hjortkær. Min far købte 30 tdl. ld. hede i Hjortkær i 1913 og begyndte at opdyrke jorden samtidig med, at han lavede cementsten. Nogle af stenene blev brugt til at bygge gården op med, men der blev også solgt sten til egnens folk. Min mor og far blev gift i 1921. Min mor er født i Højen ved Vejle, og min far stammer fra Jyllerup, hvor hans far havde en lille ejendom med tilhørende smedje, blandt andet var han smed på herregården Endrupholm en del år. Min barndom var vel præget af den økonomiske krise, som sidst i tyverne og især i trediverne var slem. Det var ikke, fordi vi manglede de daglige fornødenheder, men efterhånden som børneflokken voksede til syv, og der var tjenestepige og karl, så skulle der meget mad til hver dag. Så det var kun de nødvendige ting, der blev købt. Når vi havde fødselsdag, blev der aldrig købt luksusting, men min mor havde gerne strikket et par hoser eller syet et par tøjsko, og det blev vi såmænd ligså glade for, som når børn i dag får store gaver. Julegaver fik vi altid, og det kunne ske, at der var ting imellem, der var købt i en butik. Jeg husker, at jeg vistnok som 6-7 årig fik en lille træhest i julegave. Den var jeg meget glad for, men uheldigvis brækkede den et ben. Det græd jeg over, men min far fik den repareret, så den kunne stå igen. Af højtiderne jul, påske og pinse er julen nok den højtid, jeg har flest minder fra. Til jul skulle der jo altid slagtes en gris, og det var en større begivenhed. Hjemme i Hjortkær var der en ældre mand, der hed Morten, der skulle slagte grisen, og det tog en hel dag. Det var nogle store grise, der blev slagtet dengang. Når

grisen var hentet ud, blev den bundet med benene sammen, og slagteren tog den sidste ende af rebet om livet på sig selv. Jeg tænkte tit på, hvis grisen blev tovlig, inden den var aflivet og stak af, så var slagteren bundet til den. Man havde jo ingen frysebokse dengang, så kødet og flæsket blev lagt i kummer eller baljer med masser af salt på. Der blev lavet sorte pølser, og der var masser af fedt på sådan en gris. Det blev smeltet af og sat i store krukker. Det smagte godt sådan et stykke brød med hvidt fedt og salt på. Af blæren på grisen lavede vi en fodbold. Den var ikke ret stærk, så den gik hurtigt i stykker. Der var travlt i dagene op til jul, for der skulle jo ikke arbejdes mellem jul og nytår og heller ikke de første dage i det nye år. Juleaften fik vi altid risengrød og gåsesteg. Vi havde som regel selv en del gæs, hvoraf en del blev solgt til en slagter. Men ellers gik julen med familie- og juletræsfester.

Min skolegang foregik i den lille Hjortkær skole, der var ca. 30-35 elever. Vores lærer hed J. C. Nielsen. Han var ene på skolen om sommeren. Indtil man blev 10 år, gik man 4 dage om ugen, og når man var over 10 år, gik man jo kun to halve dage tirsdag og fredag. Om vinteren kom der en lærerinde, frk. Alma Jensen, og underviste dem under 10 år, og Nielsen havde så de store. Om vinteren gik vi seks dage om ugen. Jeg tænker somme tider på, hvordan man har kunnet klare sig igennem livet med kun 7 års skolegang. Der var tre ting, der blev lagt megen vægt på i vores skole. Det var regning, læsning og skrivning. Med skrivning tænkes på at skrive en fejlfri diktat og stile. Vi fik karakterer en gang om året. Det var på eksamensdagen, og det var præsten, der gav os dem. Skolestuen blev opvarmet med et par store kakkelovne, og det var læreren, der stod for fyringen, så de skulle tidligt op for at sætte fyr på. Det kunne jo ske, at der om morgenen, når vi kom, var røg i skolestuen i stedet for varme. Når vi kom hjem fra skolen og havde fået noget at spise, var det bare med at få sit gamle tøj på og ud at bestille noget, men det var vi såmænd ikke kede af. Vi var jo flere om det. I vintertiden skulle den lektie, vi havde for hjemme, læres om aftenen. Om sommeren havde vi som regel ikke ret meget for, så da blev der mere tid til leg og til at spille fodbold, når vi samledes en flok. Den første fodbold, vi spillede med, var en tøjbold, som min mor havde syet til os. Den holdt dog ikke ret længe og så fik vi en rigtig læderbold.

I ældre tid skete det ofte, at bedsteforældrene havde ophold i det hjem, som de havde afstået til enten en søn eller datter, men det var ikke tilfældet i mit hjem. Af min fars forældre var hans mor død flere år før jeg blev født, og hans far havde fast ophold hos en anden bror, men han kom tit på besøg i vort hjem, og han kom altid gående. Jeg tror ikke, han ejede en cykel. Han var god til at fortælle om egnen og om, hvad han havde oplevet, og små historier kunne han også fortælle. Han var 78 år, da han døde – da var jeg 10 år. Min mors forældre havde en landejendom i Ødsted, og jeg var vist kun 3-4 år, da jeg begyndte at holde ferie hos dem, så der er mange minder derfra, for om sommeren var jeg der tit en hel måned, og om vinteren enten nogle dage i julen eller påsken. Jeg kørte gerne med Esbjerg-Vejle rutebilen derned, hvor min bedstefar så stod og tog imod mig. Jeg havde selvfølgelig besked på hjemmefra, at jeg skulle hjælpe min bedstefar med bedriften. Det gjorde jeg vel også, men der blev også tid til at lege med naboens børn. Min bedstefar havde jord på begge sider af byen, så vi fik tit en snak med landsbyens folk, når vi var ude at køre. Folk havde god tid dengang. Min bedstefar mente også, at han kunne lære mig at læse, skrive og regne, så han har givet mig mange opgaver for, og de blev selvfølgelig sværere for hvert år, der gik. Før mine bedsteforældre bosatte sig i Ødsted, havde de flyttet meget rundt i landet. De fortalte mig, at de havde haft ca. 25 ejendomme og gårde, deriblandt herregården Sønderris ved Esbjerg.

Ud at tjene

I min barndom var det meget almindeligt, at både drenge og piger kom ud at tjene i 8-10 års alderen, men da der var arbejde nok derhjemme, og vi efterhånden ikke havde hverken tjenestepige eller karl, kom jeg først ud at tjene omkring konfirmationsalderen. Det var hos et ældre ægtepar. De var såmænd flinke nok, men i løbet af den sommer, jeg var der, havde jeg kun fri 3-4 gange. Da jeg forsigtigt gjorde opmærksom på, at det ikke var megen frihed, sagde manden blot, at i den første plads, han havde haft, var han kun hjemme én gang hele sommeren. Egnen omkring skolen, hvor vi gik, blev kaldt Gammel Hjortkær. Det var, fordi fra gammel tid lå alle gårdene dernede. Det var langs Sneum å. Egnen hvor mit hjem blev bygget, blev så kaldt Ny Hjortkær. Indtil år 1875 var her slet ingen huse. Der boede kun en

gammel eneboer ude i en jordhule ved en gravhøj, men det fortælles, at han drak sig ihjel eller druknede i brønden i en brandert. Han hed Grejs Mose. Korsvejen skulle ellers til tider have været en del befærdet. Skulle man for eksempel til kirke i Grimstrup fra Gammel Hjortkær skulle man den vej. Hvis man skulle fra Nordenskov eller Fåborg til Ribe skulle man ligeledes over korsvejen, ligesom man skulle denne vej, hvis man skulle fra Varde til Kolding. I 1895 blev så det første hus bygget i Hjortkær. Året efter et par huse mere samt en smedje og en lille købmandsbutik. I 1901 blev forsamlingshuset bygget. Det blev i mange år et helt kulturcenter for området. Skolens elever gik til gymnastik i forsamlingshuset, og om vinteren gik de voksne til gymnastik der. Ungdomsforeningen og foredragsforeningen kunne i mange år samle mange folk til møder og foredrag. Der blev holdt foreningsballer, og beboerne fra Hjortkær, Jyllerup og Omme holdt deres gilder og bryllups- og sølvbryllupsfester i huset. Men i 1980 blev økonomien for dårlig, så forsamlingshuset blev revet ned. En epoke var slut, og der blev sat en sten, hvor huset havde ligget. Smedens kone, Maren, var i mange år ansat som kogekone og som bestyrer for køkkenet. Det fortælles, at hun havde en stor blå kande, som hun lavede kaffe i, når der var gilder og møder. Kaffen blev så hældt i små kander, når der skulle serveres. Engang da et par piger skulle til at hælde kaffen fra den store kande over i de små kander, var der en mus i kaffen. "Det kan vi ikke servere for folk", sagde de. "Vi hælder ikke så meget kaffe væk", sagde Maren Smed. "Væk med musen og ind med kaffen". Ingen klagede over kaffen. Min gamle faster og Maren Smed mødtes tit til en kop formiddagskaffe for at drøfte, hvad der skete i byen. Engang sad de og drøftede, hvorfor de ikke havde set Søren Skolelærer oppe i byen i tre uger. Han boede lidt uden for byen. "Han er nok kreperet, når vi ikke har set ham", sagde Frederik Smed. Nu ville skæbnen, at da min faster går hjem, så møder hun Søren Skolelærer og siger til ham. "Er det dig?" "Ja, kan du ikke kende mig?" "Jo, men Frederik Smed mente, at du var død, når vi ikke havde set dig i tre uger". "Jeg var også gået derhen, men så fortrød jeg og stod op igen!" Frederik Smed ville gerne holde sjov med folk, men engang havde han en svend, der, når han havde lavet et stykke arbejde, sagde: "Nu er det færdig, hvad skal jeg så lave?" Engang da han meldte, at han var færdig med et stykke arbejde, sagde Frederik: "Gå op på

dit værelse og sæt dig med den bare ende ud af vinduet". Der gik et stykke tid, så kom svenden tilbage. "Hvad så", sagde Frederik. "Jeg gjorde jo, som du sagde", sagde svenden, "men alle der kom forbi, sagde goddag Frederik Smed".

Hvordan kom min familie til egnen? Min bedstefar, min fars far, blev udlært som smed i Esbjerg ca. 1850, men da der ikke var mere arbejde der, drog han ud på landet og kom til Jyllerup. Der manglede de en smed, men de havde ingen smedje. Bønderne der købte så nogle læs sten fra et nedlagt hus i Fåborg. Dem gav de vist 100 kr. for.

Der blev så bygget en lille smedje i Jyllerup. Senere da min bedstefar blev gift, blev der bygget beboelse til. De fik fire børn: Tre sønner og en datter. Min far var den ældste. Ingen af børnene ville være smed. Da min far og farbror blev voksne, købte de sammen en sandgrav ved Hjortkær, hvor de begyndte at lave mursten. Nogle af stenene er brugt i huse i Hjortkær, og på et tidspunkt blev der lavet sten, så de kunne bygge hver deres gård i Hjortkær. De havde på det tidspunkt købt hver 30 tdr. ld. hede tæt ved Hjortkær. Jorden de købte havde været ejet af gårde i Gammel Hjortkær. Gården blev bygget i 1913, og der blev plantet læbælte rundt om marken og have ved gården. Som nævnt ovenfor har der været både en ungdomsforening og en gymnastikforening i Hjortkær. Ungdomsforeningen gjorde i mange år et stort arbejde for de unge. Der blev holdt foredrag og læst fælleslæsning, og især under 2. verdenskrig kunne der samles mange unge. Gymnastikforeningen stod for gymnastikken om vinteren og boldspil om sommeren, og i mange år var der kurvebold for damer og fodbold for herrer. Men så kom håndboldspillet frem, og det blev spillet af både karle og piger. Jeg har været i bestyrelsen for begge foreninger og også formand en del år. Det var interessant, men ikke lønnet. Nu er ungdomsforeningen nedlagt, og gymnastikforeningen er slået sammen med Grimstrup og Roust (GHRI). Nedlæggelsen og sammenslutningen af ovennævnte foreninger er nok en følge af, at i et landdistrikt som Hjortkær er der næsten ingen unge mennesker mere. De søger til byerne. I min barndom og ungdom var der 2-3 tjenestefolk på hver gård. I dag er der ingen. Som nævnt var jeg 14 år, da jeg var ude at tjene første gang. Efter at have været hjemme et år, kom jeg til Jyllerup på en lidt større gård. Der var foruden mig en voksen datter og søn hjemme. Det var en både god og lærerig plads, og arbejdet

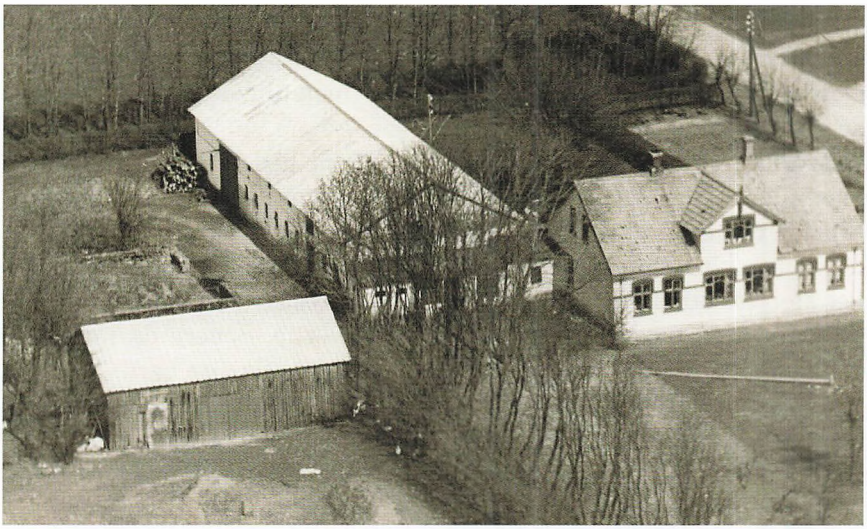

Gården i Hjortkær.

Gården i Ålunde.

var altid godt tilrettelagt. Det næste år fik jeg plads på en af de nye landbrug, der blev oprettet på Lifstrup Hede. Det var en ret streng plads, for som 17-åring skulle jeg gøre en voksen karls arbejde såsom at bære korn på loftet og læsse gødningssække med 100 kg. i hver. Men man tog vel ingen skade af at arbejde, og lønnen på 1000 kr. for et helt år var ret meget dengang. Det var i 1941. I sommerferien tjente jeg lidt ekstra ved at hakke roer. Jeg skulle arbejde for gårdejeren fra kl. 6 til kl. 18, så jeg begyndte at hakke roer om morgenen, når det blev lyst samt om aftenen. Det var nok til den almindelige tarif for roehakning. Det gav ikke mange timers søvn, mens det stod på, og jeg kom ikke til Grundlovsfest det år, for jeg faldt i søvn om eftermiddagen og sov til næste dags morgen. Noget af det første jeg lagde mærke til ude i marken, var nogle mærkelige dybe render, der gik tværs over agrene. Så da jeg kom hjem til middag, spurgte jeg manden om, hvad det var. Han fortalte da, at det var spor efter de store studedrifter fra Nordjylland til Tyskland med ophold i Ølufvad kro om natten, hvor studene blev lukket ind i en stor fangefold. På tilbagevejen skulle driverne passe på, når de skulle igennem Varde plantage, for der var røvere, som ville stjæle pengene, de havde fået for studene. I Vestjylland blev karlene dengang gerne lejet, så de skulle deltage i forefaldende arbejde. Sådan var jeg også lejet i denne plads, man lærte måske også mere på den måde. Men jeg synes, det kunne være rart kun at have med markarbejdet at gøre, så jeg fik plads som forkarl på en gård på 80 tdr. ld. ved Brørup. Her var vi 3 karle. Lønnen var 1200 kr. + 1 kr. af hver hoppe, der kom til foreningshingsten, som vi havde opstaldet. Det var mit arbejde at passe den sammen med de øvrige heste. Vi havde nok en 8-10 heste i det hele. Markarbejdet var lidt anderledes, idet der her var en del lerjord, der krævede mere behandling end den sandede vestjyske jord, men så kunne der til gengæld også avles mere pr. tdr. ld. Der tjente jeg i 3 år. 3 af mine søskende har også tjent der, og vi besøger stadigvæk familien. Fra Brørup kom jeg til Grimstrup og fik plads hos et ældre ægtepar. Gården blev vel nok drevet efter et lidt ældre mønster, men det var alligevel effektivt, og der var god orden overalt – også i mandens økonomi. Jeg var der i 2 år, og så var det vist blevet tid til at tage på landbrugsskole og få lidt boglig viden. Det var året 1946, og det blev Ladelund landbrugsskole, hvor Dons Christensen var forstander på daværende tidspunkt.

Det var såmænd rart at få skolekundskaberne opfrisket, og hvis man ville have noget ud af opholdet på skolen, skulle der hænges i. Det, som jeg fik størst udbytte af dengang og siden hen, var nok fodringslære, gødningslære og landbrugsregnskab. Der var 156 landbrugselever og 150 mejerister, så der var en stor flok til bespisning hver dag. Mejeristerne skulle op til eksamen, det skulle vi ikke som landmænd. Jeg var der i 5 måneder, men ca. 30 landmænd blev der i 9 måneder. Efter landbrugsskolen kom jeg hjem til Hjortkær og var hjemme til 1950. Da købte jeg den første ejendom. I de 4 år jeg var hjemme, arbejdede jeg samtidig i tørvemosen om sommeren, der kunne man næsten tjene en hel årsløn. Fabrikationen af tørvene foregik med ælteværk og presser, hvorfra tørvene så blev kørt ud på en mark, hvor de lå til tørre i solen. Tørveproduktionen kom rigtig i gang under 2. verdenskrig, fordi der næsten ikke kunne indføres kul til Danmark, og olie og gas havde vi ikke meget af.

Krigen

2. verdenskrig startede den 9. april 1940 for Danmarks vedkommende. Da begyndte tyskerne at rykke over den sønderjyske grænse. De danske soldater prøvede på at yde modstand nogle få timer, men det var en for stor magt, de var oppe imod, og de fik hurtigt besked på at overgive sig, men da var der allerede faldet nogle soldater for de tyske kugler. Det kneb vist nok for mange at forstå i begyndelsen, at vi var besat af tyskerne. Jeg husker da også, at da min far om morgenen den 9. april kom og sagde, at han havde hørt i radioen, at tyskerne var ved at besætte Danmark, så tænke jeg, at mon ikke han havde hørt forkert. Men så varede det ikke længe, før vi så de sorte tyske bombemaskiner strøg herop over landet. Så var vi klar over, at det var alvor. Det var en stor omvæltning på mange måder. Der skulle mørklægning for alle vinduer, og vi måtte ikke gå ud om aftenen efter et vist tidspunkt. Det blev dog lempet noget igen. Dog skulle vi have en hætte på vores cykellygte, så vi næsten intet kunne se. Der blev efterhånden også indkvartering af tyske soldater rundt omkring i landet. Det var både skoler og forsamlingshuse, de lagde beslag på, men også ude i de private hjem var der tyske soldater, som der blev forlangt værelser til, og i nogle tilfælde havde de heste med, som skulle have staldplads. På den gård jeg tjente på i Grimstrup, havde vi f.eks. en soldat boende i

flere måneder, og han havde 4 heste med, der skulle opstaldes. Krigen havde ikke varet ret længe, før der blev dannet modstandsgrupper rundt omkring i landet. De øvede en vis sabotage imod tyskerne, hvor de holdt til, og især blev der foretaget mange sprængninger af de jernbaner, som tyskerne benyttede til deres transport af krigsmateriel. Våben, ammunition og sprængstof fik man fra England. Det blev kastet ned fra flyvemaskiner rundt omkring i landet, men nok især i Jylland. Det var ikke ufarligt arbejde, hverken for flyverne eller for dem, der skulle modtage materialerne, og det gik vel også galt i enkelte tilfælde, når tyskerne fik opsporet, hvor det foregik. Der blev også dannet en sabotagegruppe i Grimstrup, og så vidt jeg ved, var de med i flere jernbanesprængninger. Sprængstoffet de brugte, havde de såmænd bare liggende under noget halm i en gammel lade. Det gik godt for gruppen i lang tid, men så var der en af dem, der havde sagt for meget, og han blev angivet af en stikker og måtte gå under jorden, til krigen var slut. Det var på et hængende hår, at han blev taget, for da tyskerne kom i gården for at anholde ham, strøg han ud af en bagdør og forsvandt. Han var da blevet advaret af en nabo. I vinteren 1945 boede der 2 russiske desertører i en hule inde i Grimstrup Krat. De blev hjulpet af modstandsgruppen og et par gårdmandsfolk, hvor de fik tæpper og fødevarer. De fik bl.a. hjemmebagte brød fra den gård, hvor jeg tjente, men det var først ved krigens slutning, at jeg blev klar over, hvor brødet gik hen. Jeg var ellers gået forbi hulen flere gange om vinteren, når jeg gik på skovarbejde, men jeg havde ikke set dem. De 5 år vi var besat af tyskerne var på mange måder vanskelige, men på den anden måde gav det også et vist sammenhold mellem folk. Dog var der nogle, der meldte sig til tyskerne og blev deres håndlangere og angav danskerne, der øvede sabotage, men de fleste af dem fik vel deres fortjente straf, da krigen var forbi. Der blev ret hurtigt under krigen mangel på flere ting såsom tøj og visse fødevarer, og der blev udstedt rationeringsmærker på de varer, det kneb mest med. Tobak blev også en mangelvare, men så gav folk sig til at dyrke tobak. Det var nu ikke lige godt, det der blev dyrket – eller det var måske behandlingen af tobaksbladene, man ikke rigtig forstod. Det var en glædens dag den 4. maj 1945, da tyskerne kapitulerede. Vi havde nok en tid været klar over, hvilken vej det gik, men det var alligevel en befrielse, da budskabet kom. Man skal nok selv have oplevet krigen

på nær hold for at forstå alvoren i den, så efterhånden som tiden går, bliver der færre, der kan tale med derom.

Egen gård

I året 1950 blev min bror og jeg enige om, at han kom hjem og jeg skulle finde noget andet. Men i stedet for at tage plads hos andre, købte jeg en gård i Urup ved Grindsted. Prisen var 43.000 for 40 tdr. ld. Det var ikke nogen særlig høj pris, men gården var også meget forsømt. Besætningen var på 5 køer, 2 kalve, 4 grise og 2 heste. Den første dag jeg var der, kom der en mand og spurgte, om jeg havde købt ejendommen og med hvor mange heste. "To", sagde jeg. "Den ene er min", sagde manden. Jeg sagde, at jeg havde papir på 2 heste og derved blev det. Der var en ret god beholdning af læggekartofler, så der blev sat 7-8 tdr. ld. med kartofler, og det gav både et ret godt udbytte og en god indtægt ved salget om efteråret. Signe, som jeg senere blev gift med, var husholder for mig om sommeren, men da efteråret kom, fik hun plads på en nabogård, så jeg var selv på ejendommen om vinteren. Men så en dag kom der en ejendomsmægler og spurgte, om jeg ville sælge ejendommen. Jeg spekulerede lidt, og han fik mig til at forlange 75.000 kr. Det lød ikke afskrækkende, sagde han, og, og han kom med et ungt par, og vi blev enige om 73.000 kr. Jeg var tilfreds. Kort tid efter den handel, hørte jeg, at der var en gård til salg i Ålunde. Jeg cyklede derned og købte gården samme dag til den pris, som jeg havde fået for gården i Urup. Det var i april i året 1951, jeg kom til Ålunde. Det var en lidt anderledes egn og befolkning end den i Urup. Det var forholdsvis ældre mennesker, der boede i Ålunde dengang, men jeg blev godt modtaget og budt velkommen af dem.

Familien

Den 21. maj 1953 blev Signe, f. Lauridsen og jeg gift i Årre kirke, så nu startede vi sammen på Ålundevej 21. Det blev til 53 lykkelige år i Ålunde og kun 3 år sammen i Nørregade 12 i Agerbæk Det blev også nogle travle år, for vi havde begge to ønsker og ideer om, at der skulle ske fremskridt. Vi havde den lykke at få 3 sunde og dygtige børn. Else Marie blev født den 18. juli 1955. da hun var færdig med skolegangen, blev hun lærer først i Kvaglund og senere i Agerbæk. Det var ret tidligt, at hun sagde, hun ville være lærer, så valget var let. Else Marie

og Per fik sammen Morten, vores første barnebarn. Han havde en god stilling ved Schulstad Brød. Else Marie flyttede til Agerbæk og blev gift med Ole, der også er lærer. De fik Line og Nikolaj. Line læser jura i København og Nikolaj er i lære som elektriker her i Agerbæk. Anne Grethe blev født 1. april 1957. Efter endt skolegang fik hun arbejde hos revisor N. Holm, men senere kom hun på kontor hos Breinholt i Agerbæk og nu er hun hos Ide-møbler i Brørup. Hun blev gift med Flemming Damgård, der har et tømrerfirma. De har 3 børn: Ditte er i en forretning i Esbjerg og bor sammen med Kim i Varde. Jens læser ved CBS i København og Maria går på HHX i Grindsted. Maria og Ditte går meget op i heste, og har begge to fået mange medaljer. Sven Erik, som er født 12. marts 1966, gik i lære som mejerist. Senere blev han mejeritekniker. Han arbejdede på forskellige mejerier – sidst i Glejbjerg – hvor han stod for osteproduktionen. Her blev han danmarksmester 2 år i træk for bedste ost. Da mejeriet blev nedlagt, fik han arbejde ved en betonfirma og nu arbejder han på Endrup Mejeri. Da Signe og jeg talte om at flytte til byen, sagde han, at han godt ville købe gården i Ålunde. Vi fik en revisor til sammen med kommunen at sætte en pris, så vi slap for ekstra skat. Der skulle selvfølgelig ske noget, når der kom en ny ejer, så stuehuset er blevet endevendt fra kælder til loft, og man kan snart ikke kende huset, men det er virkelig blevet flot både i stuen og på loftet.

Ålunde

Jeg vil vende tilbage og fortælle om, hvordan det startede med gårde i Ålunde. Jeg hørte som sagt i Urup, at der var en gård til salg i Agerbæk, så jeg tog min cykel og kørte derned. Manden, Peder Nielsen, var hjemme. Vi gik en tur i marken, kom ind og fik en kop kaffe. Så sagde P. Nielsen, at han egentlig havde haft gården solgt tidligere, men handlen gik tilbage, da manden fortrød. Prisen var aftalt til 73.000 kr. Jeg sagde, at prisen lød rimelig – så var den handel i orden. Der var 46 tdr. ld., 2 heste, 4 køer, 4 kvier, 4 kalve og 20 svin. Der var også 100 høns. Det var en god indtægtskilde dengang. Da besætningen var lille, var der en stor beholdning af foder. Jeg solgte således roer for 1.500 kr. med det samme. Kartofler var der også til salg. Det første år gik stille og roligt. Men da Signe og jeg blev gift den 21. maj 1953 lå det ligesom i luften, at nu skulle der ske noget. Der skulle

Stående fra venstre: Signe, Peder, jeg selv, Henry, Thorvald. Siddende fra venstre: Agnes, far, Erna og mor.

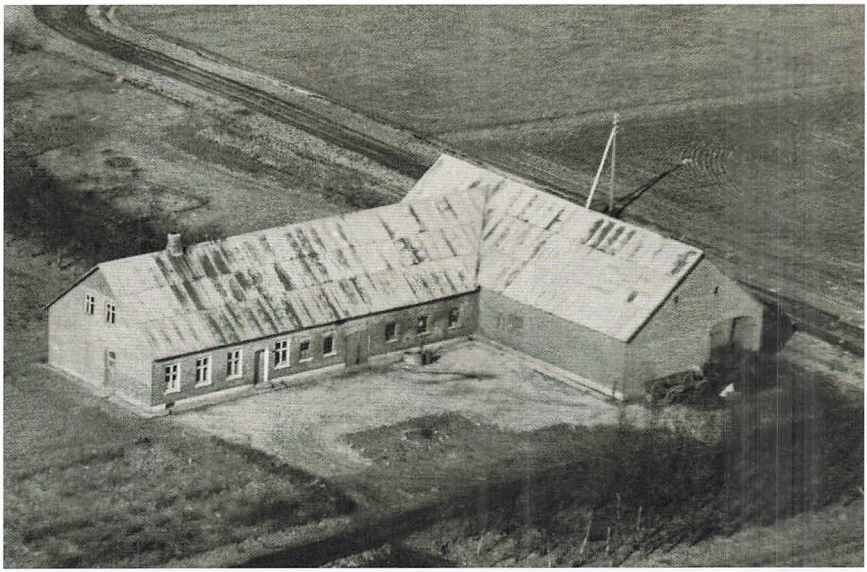

Gården i Urup.

ordnes både ude og inde, så stuehuset fik også en omgang. Besætningen blev hurtigt forøget, så kostalden blev for lille. Der blev så lavet stalde ned gennem den gamle lade og bygget en ny lade til. Det var i 1956. Senere blev et gammelt maskinhus væltet og et nyt bygget. Ko antallet kom efterhånden op på 24, så det kneb med græsset. Derfor købte vi et vandingsanlæg, som vel nok en af de første i Agerbæk. Det var et sprinkleranlæg, og det krævede en del arbejde at flytte, men det var jo det, man brugte dengang. I 1958 blev hestene skiftet ud med en traktor, og det krævede selvfølgelig også, at en del maskiner skulle skiftes ud til traktortræk. Vi havde også til tider en del jord lejet både i Debel, Slebsager, Kærbjerge og Ravnsborg. Det gav meget arbejde og vel ikke lige stort udbytte alle steder. I 1966 blev der lavet stald nede i en del af laden, da vi havde en hel del grisesøer og fedesvin. Jordlejen på Ravnsborg er nok en helt kapitel for sig. Det var en ejendom med ca. 50 tdr. ld., og da det var så stort et areal blev lejemålet sammen med Jens Thuesen. Det var sådan set med lidt bange anelser, at lejemålet kom i stand, for hvordan skulle arbejdet fordeles, og kunne vi blive enige om hvilke afgrøder, der skulle dyrkes? Men det viste sig hurtigt, at samarbejdet gik let og gnidningsløst. Jens Thuesen var let at arbejde sammen med, og for øvrigt var Agnes og Jens gode naboer. – Håber de har sagt det samme om Signe og mig. Det første år havde vi havre i det hele, men efterhånden havde vi forskellige afgrøder både hvede, rug og kartofler. Kartoflerne var næsten et kapitel for sig, for når de skulle tages op, var alle med både koner og børn. Børnene legede med jorden, så når vi skulle hjem var de næsten sorte, at vi ikke kunne se, hvis der var hvis. Økonomien med Ravnsborg var vist nogenlunde. Jeg mener, det gav lidt overskud hvert år, vi havde det sammen, men det gav også meget arbejde. Vi havde det sammen i 7 år, men da jeg fik meget andet arbejde, holdt jeg op, men Jens Thuesen fortsatte et par år alene. På en vis måde kunne lejemålet godt have fortsat, for vi havde dygtige tjenestefolk, men jeg syntes, vi havde nok i jorden i Ålunde. Vi kan kun sige, at vi har haft gode, dygtige og samarbejdsvillige tjenestefolk i Ålunde, og vi har den glæde, at de kommer i hjemmet, og når vi holder fest. Den bedste fødselsgave Signe nogensinde fik, var da en flok af de gamle karle mødte uanmeldt om morgenen med rundstykker, smør og pålæg og bare forlangte kaffe til.

Bestyrelsesarbejdet

Det blev efterhånden til mange bestyrelsesposter igennem årene, ca. 25 forskellige bestyrelser har jeg siddet i både som bestyrelsesmedlem og mange af dem som formand. Det er ikke, fordi jeg har haft større evner eller indsigt i bestyrelsesarbejdet, men det har jeg nok fået efterhånden, så folk har måske syntes, at kunne man lede den ene forening, kunne man også klare den anden. Det var nok især, når jeg var blevet formand for en organisation eller forening, at det kunne kræve en del at lede og styre arbejdet – man skulle i hvert fald altid være godt forberedt, når man kom til bestyrelsesmøder. Arbejdet med Andelskassen både som ansat og som formand i 25 år er nok det, der har krævet mest tid og arbejde, men også det der har haft min største interesse. Ansættelsen gik sådan til, at der kom 2 mænd og spurgte, om jeg ville hjælpe på kontoret et par dage om ugen. Jeg sagde, at jeg ingen uddannelse havde i den retning, så det krævede lidt betænkningstid. Signe og jeg drøftede sagen og blev enige om at prøve et par måneder. Det gik godt, og det blev til 25 år. Der opstod jo tit problemer og sager, der skulle løses, men det blev gjort, og der var fremgang hvert år på Andelskassen. Det krævede så flere folk, og Nis Staal, Hans Sørensen, Hans Nielsen og et par piger blev ansat. Da jeg startede i 1963 havde vi kun en regnemaskine – nu har de, hvad der kræves i en moderne bank. Nu er Andelskasserne i Glejbjerg, Årre og Agerbæk blevet sammenlagt. En anden interessant bestyrelsespost var i slagteriet "Midtjylland", hvor jeg var formand i 2 år, indtil vi fusionerede med Tulip i Vejle. Her var jeg medlem af bestyrelsen indtil vi skulle fusionere med slagterierne på Fyn. Så blev det så stort, og jeg sagde fra. Det var let - for antallet i bestyrelsen skulle sættes ned. Det blev også til en formandspost i Agerbæk Mejeri igennem 10 år, men så gik det her som hos så mange andre firmaer. Man mente, det ville være en fordel at slutte sig sammen med andre mejerier. Mejeriet Danmark var jo startet på det tidspunkt. Vi havde forhandling med dem og tre-fire andre fusioner. Det endte med, at vi gik sammen med Borden, et amerikansk ejet selskab med bopæl i Esbjerg. De gav os det bedste tilbud og alle Agerbæk leverandørerne fulgte med dertil. 3 perioder, 12 år i alt, blev det til i Helle Kommunalbestyrelse. Første periode i socialudvalget, men de sidste otte år i teknisk udvalg, heraf de sidste 4 som formand. Det var interessant

arbejde. Man kom i kontakt med mange mennesker, men der var også mange sager at arbejde med og tage stilling til. I dag, hvor det er blevet til Varde Kommune, er det blevet så stort, at jeg nødig ville være med. Da Jørgen Nielsen døde i 1963 blev jeg valgt til sognefoged her i Agerbæk distrikt. I gamle dage var sognefogeden en af de mægtigste mænd i sognet, men efterhånden fik de mindre beføjelser, så da jeg fik bestillingen i 1963 var det især sammenskrivning til ægteskaber (vi har haft mange unge mennesker med forældre hjemme i stuen til underskrivning af diverse papirer med efterfølgende kaffe), stævninger og opkrævninger for sagførerne, hundetegn m.m. man skulle tage sig af. Selve valget foregik ellers meget højtideligt. Det skete efter indstilling fra kommunalbestyrelsen. Politimesteren kom i det her tilfælde fra Varde ud med udnævnelsen, politiskilt og politikasket. I 1970 vedtog man i Folketinget, at alle landets sognefogeder skulle afskediges. Kun på 3 øer, hvor der ikke var politi, fik de lov at blive. Ud fra ovenstående kan man jo nok se, at jeg har været mange timer væk fra hjemmet, og at der så alligevel var god orden derhjemme er der jo kun kone, børn og tjenestefolk at takke for det. Tanken melder sig også sommetider, om jeg har skønnet nok på, at jeg fik lov til at arbejde med det, som jeg havde lyst til. Som før skrevet blev det til 53 lykkelige år i Ålunde, og det er klart, at i så lang en periode af ens liv skete der mange ting for os i hjemmet i Ålunde, men også ude omkring i verden. Vi, Signe og jeg, har prøvet på at følge med i, hvad der skete rundt omkring os, men er somme tider stoppet op og har sagt, at udviklingen ikke kunne fortsætte med den fart fremover. Men det ser det ud til at det måske endda går endnu hurtigere. De sidste år, vi var i Ålunde, blev tempoet sat ned. Det første skridt var at sætte malkekøerne ud. Det skete dog først efter lange overvejelser, idet det var en god indtægtskilde i hvert fald dengang, men det var også arbejdskrævende. Jeg har altid været glad for at arbejde med dyr, især køer og heste, og har udstillet på dyrskuer flere gange. Det har også givet flere ærespræmier for kreaturer. Når familien skulle drille, sagde de, at det var manden, der fik præmien i stedet for dyrene. Vi havde så lidt kødkvæg en overgang, men det gav ikke den store fortjeneste, så de blev sat ud. Til sidst havde vi lidt grise. Det var jo rart selv at have en gris at slagte. Jorden i Ålunde er jo lettere jord, som helst skal vandes for at give et rimeligt udbytte. Vi havde kun

et sprinkleranlæg. Det var godt nok, men det krævede meget arbejde at flytte det i marken. Det fik vi ikke gjort, og vi ville ikke investere i vandingsmaskine, så noget af jorden blev lejet ud og resten blev dyrket med korn. Da Sven Erik overtog gården fortsatte han med at leje en del af jorden ud og dyrker så ca. 15 tdl. med korn. I december 1999 fik vi den værste storm, jeg har oplevet. Det rev næsten alt taget af stalden og en del af laden. Vi fik en god ordning med forsikringen, så der blev lagt nyt tag på stalden både tømmer og eternitplader. Tømmeret var for dårligt at reparere på. Det havde ligget der siden 1911, da gården blev bygget. Der havde været tagsten på både stald, lade og stuehus fra begyndelsen. I 1940 havde den daværende ejer Peder Nielsen udskiftet tagstenene på stald og lade og lagt bliktag på. Vi lagde tagplader på stuehuset omkring 1960 og desuden satte vi en kvist på. I efteråret 2000 kom Sven Erik og sagde, at han godt ville købe gården i Ålunde. Da der ikke var nogen af de andre børn eller svigerbørn, der var interesserede, kom handelen i stand til overtagelse 1. januar 2001. Prisen blev sat til 1.325.000 kr. efter udregning af revisor og sagfører. Prisen kunne have været højere, men så skulle jeg af med beløbet i skat. Vi blev dog boende på gården, da vi på det tidspunkt ikke havde købt hus i Agerbæk.

Nørregade

I begyndelsen af 2005 er huset på Nørregade 14 til salg. Huset lå på en dobbeltgrund, og vi ville godt købe grunden, men ejeren Marie Jørgensen ville kun sælge begge dele samlet, da hun ville flytte fra Agerbæk. Else Marie og Sven Erik købte så huset, og så købte vi grunden til en pris af 70.000 kr., så nu skulle der bygges hus. Grunden var 540 m^2, og der måtte bygges på 25 % af grunden. Det gav et hus på 130 m^2, som var en passende størrelse, da vi var to. Nu da jeg er alene, er det rigeligt stort. Der var mange overvejelser og forslag om, hvordan huset skulle indrettes, og der var mange ting, der skulle tages i betragtning. Da vi kom i gang med byggeriet var der mange, der gav en hjælpende hånd, så prisen på 1,3 millioner blev rimeligt, når man selv kunne udføre en del arbejde. Vi syntes, vi fik et dejligt hus. Det var godt, vi nåede at flytte til byen begge to. At det så kun blev til 3 år, det var alt for kort tid for Signe, men det vender jeg tilbage til. Det var jo hende, der stod for indretningen inde i huset, hvordan møbler

og andre ting skulle stå, det havde hun mest forstand på. Jeg syntes, det er godt, som det er nu. Vi havde gode naboer i Ålunde. Det fik vi også her i Agerbæk. Det var nok mig, der var mest skeptisk med hensyn til at flytte til byen og bo så tæt på folk. Men det er dejligt at bo så tæt på forretninger i byen, så man ikke behøver hverken cykel eller bil, når der skal gøres indkøb.

Pensionisttilværelsen

Da vi havde overstået flytningen fra Ålunde til Nørregade 12, blev det ikke for at sætte os roligt i en lænestol. Signe fortsatte med kortklubben og med at være besøgsven for Røde Kors. Hun blev også skubbedame for beboerne på Sognelunden, var ude til idræt om dagen i Helle Hallen samt med til arrangementer i Pensionistforeningen. Vi var også med på rejser i Pensionistforeningen. Sidst i sommeren 2009, hvor vi var i Holland/Belgien. Det var godt, vi fik turen med. Signe gik også på kursus for at lære at bruge computeren, og hun holdt stadig gang i strikkepindene. Hun havde jo gennem årene strikket og hæklet mange sko, sokker og trøjer. Jeg fortsatte også med Whistklubben, som vi fik startet, mens vi var i Ålunde. Der er blot kommet nye til – der falder jo én fra en gang i mellem. Vi er fem personer nu og spiller hver onsdag eftermiddag. Jeg er også besøgsven i Røde Kors. Det er den tredje besøgsven, jeg har. Det er en, der har haft en blodprop og sidder i kørestol, men han taler ret godt. Jeg følger også de fleste af Pensionistforeningens møder. Udover haven her i Nørregade passer jeg også køkkenhaven og drivhuset i Ålunde. I drivhuset er der tomater og agurker, og i køkkenhaven er der både kartofler, rødbeder, porrer, gulerødder og squash. Jeg hjælper også lidt med markarbejdet, når Sven Erik arbejder ude. Når man er blevet 80 skal kørekortet fornyes hvert år. Det har jeg nu fået i 10 år uden problemer. Hvor længe det bliver ved, ved man jo ikke. Ved lægen får man testet både syn, hørelse, hukommelse og førlighed, og det er gået godt. Det er ikke, fordi jeg ønsker at køre lange ture, men det er rart at kunne tage bilen heromkring. Vi fik bilen udskiftet for to år siden til en Fiat, der har gået 55.000 km, så den kan sagtens holde min tid ud. Jeg fik kørekort i 1952, og gennem de mange år og de mange kilometer jeg har kørt, er det gået uden et eneste uheld. Jeg håber, det stadig kan gå godt, så længe jeg kører bil. De fleste har nok gennem

21. maj 1953.

tiden haft en sygdom af en eller anden art. I 1960 fik jeg blindtarmen fjernet, og et par år senere fik jeg en lille brokoperation, som jeg ikke har mærket noget til siden. I 1948 stødte jeg under en fodboldkamp samen med en anden spiller og beskadigede et knæ, men tilsyneladende ikke alvorligt. Det var først, da jeg blev ældre, at jeg fik flere smerter i knæet, og i 1985 sagde lægen, at der skulle en operation til, da knæleddet var slidt ned. Efter operationen sagde lægen, at det holdt nok i 12-14 år, men nu er det jo 25 år siden, og jeg går stadigvæk udmærket – det er vist også sjældent – hos mange holder det kun i nogle få år. I 1989 fik vi så det første store chok, da fik Signe konstateret kræft i endetarmen. Bare det at høre ordet kræft er meget hårdt, da det i mange tilfælde ender med døden. Men Signe kom på Grindsted Sygehus og blev opereret. Selve operationen forløb godt, men efterfølgende måtte hun have stomi. Det syntes jo ikke at være så rart, men det lærte hun at leve med i 20 år. Hun mødte til kontrol i et par år, og det var en stor glæde at få den meddelelse, at hun ikke havde kræft mere. Men i september 2009 blev Signe syg igen. Tilsyneladende ikke noget alvorligt. Hun var bare lidt træt og faldt et par gange. Lægen kunne ikke finde noget, og en skanning på sygehuset sagde heller ingenting. Men så stødte der en hjerneblødning til, og hun blev indlagt på sygehuset i Esbjerg. Sven Erik, Anne Grethe, Else Marie og jeg sad rundt om sengen, da hun sov ind, og svigerbørn, børnebørn og pårørende kom samme aften, hvor vi havde nogle timer sammen, som nok ingen af os glemmer. En begravelse er altid meget trist og endnu værre er det, når det er det kæreste man har igennem mange år, der er gået bort. Vi havde stor hjælp af bedemand og præst. Præsten holdt en tale i kirken, der rørte os alle, og det var helt overvældende med alle de mennesker, der kom til begravelsen. Det er en lille trøst i sorgen. Bagefter var der mindesammenkomst på Fåborg kro. I kirken var der 160 personer, på Fåborg kro var der knap så mange. Vi fik hurtigt efter begravelsen bestilt en gravsten, og efter aftale med graveren måtte vi selv anlægge gravstedet. Mange personer er også især i den første tid kommet forbi og sagt goddag. Det er rart med lidt snak. Umiddelbart efter at Signe var gået bort havde jeg selvfølgelig mange bekymringer om, hvordan jeg skulle klare både det ene og det andet. Men den meget hjælp, jeg har fået af især børn og den nære familie, har hjulpet meget. Mad har

jeg jo aldrig været god til at lave – det har heller aldrig interesseret mig. Det stod jo på bordet, når jeg kom ind, men jeg lærer vel noget efterhånden. Det psykiske kommer man vel aldrig helt over, men man får det efterhånden lidt på afstand og skal lære at leve med tingene, som de er. Den 12. april 2010 kunne Signe være blevet 80 år. Den 11. april kom børn, børnebørn og svigerbørn her til Nørregade 12 til middag. Derefter gik vi alle på kirkegården for at mindes vor mor. Dagen efter, den 12. april, mødte min familie også på kirkegården en kort stund, og efter en tur over Ålunde kom de til eftermiddagskaffe i Nørregade. Når man har været gift i så mange år og pludselig bliver ene er der mange ting, der bliver anderledes. Man skal selv tage stilling til problemer, der opstår her og nu, og har ingen lige ved hånden at diskutere med. Når man bliver ene, og man før i tiden begge to har været meget udadvendte, skal man nok ikke sætte sig rolig hen. Så jeg prøver, at holde kontakten ved lige, som før. Når man er blevet 90 år, har været udadvendt og deltaget i mangt og meget, så er der meget at se tilbage på og mindes med glæde. Der har selvfølgelig også indimellem været noget, der gik knap så godt, men i det store hele kunne jeg nok ikke tænke mig tilværelsen ret meget anderledes.

Jens Schultz

Indholdsfortegnelse:

Er vi egentlig Vestjyder 9
Erik Nørskov Jensen, Nordborg

Vesterhavets smørhul 19
N. K. Hansen, Henne Strand

En emigrant fra Øse 25
Hans Chr. Nørgaard, Varde

Og så slog han mig i hovedet med to høns 29
Ole Brink, Valby

En kreaturhandler fortæller 39
Johannes Velbæk, Vester Nebel

Hvad Blåbjerg klitplantage fortæller 45
Niels Christiansen, Nørre Nebel

Mit barndoms Varde 57
Egon Fræhr, Brørup

Mester Dress i Varde 65
Kurt Thomsen, Værløse

Gode år i Alslev Forsamlingshus 85
Hans Ole Villadsen, Alslev

Ellens høj 91
Eskil Windfeld-Lund, Marstal

På strejftog i Det Militærhistoriske Kulturlandskab i Eventyrets Land 103
Torben Vinge Christensen, Varde

Mine oplevelser ved Varde Å og havn 115
John Sarup Würfel, Jægerspris

Historie fra dengang "farfar var ung" og havde Beatles hår! 123
Bent Worm Arildsen, Tjæreborg

Mine erindringer 143
Jens Schultz, Agerbæk

ISBN 87-91873-12-6

